

LEGEA ȘI VIAȚA

Publicație științifico-practică
ISSN 1810-309X

Întreprindere de stat
Fondator – Ministerul Justiției
al Republicii Moldova
Certificat de înregistrare
nr. 10202264 din 11.02.1993

Publicație acreditată de Consiliul
Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică
al Academiei de Științe a Moldovei prin
Hotărârea nr. 61 din 30.04.2009

Categoria C

Asociați: Curtea Constituțională, Curtea Supremă de Justiție, Ministerul Afacerilor Interne, Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” (Cahul), Universitatea Slavonă, Universitatea „Spiru Haret” (Constanța), Universitatea „Petre Andrei” (Iași), Universitatea de Stat din Herson (Ucraina).

Se editează din ianuarie 1991
Nr. 4(304) 2017

Redactor-șef L. Arsene

Colegiul de redacție:

Gh. Alecu, doctor în drept, profesor universitar (Constanța, România); T. Barzo, doctor hab. în drept, profesor, (Miskolc, Ungaria); Gh. Costachi, doctor hab. în drept, profesor univ.; V. Cușnir, doctor hab. în drept, profesor univ.; D. Garadjaev, doctor în drept, profesor, Judecător la Curtea Constituțională (Bacu, Azerbaidjan); E. Haritonov, doctor hab., profesor, membru cor. al AND (Odesa, Ucraina); E. Ișcenco, doctor hab. în drept, profesor (Moscova, FR); T. Kolomoieț, doctor hab. în drept, profesor (Zaporojie, Ucraina); J. Kovac, doctor hab. în drept, profesor, Universitatea Paneuropeană (Bratislava, Slovenia); A. Lonciacov, doctor hab. în drept, profesor (Habarovsk, FR); V. Stratov, doctor hab. în drept, profesor (Herson, Ucraina); V. Șepitico, doctor hab. în drept, profesor, membru cor. al AND (Harcov, Ucraina).

Adresa redacției:

Casa presei, et. 5
str. Pușkin 22, mun. Chișinău, MD - 2012,
Republica Moldova
Tel.: 022-233 790;
022-234 132 (contabilitatea)

E-mail: legea_zakon@mail.ru
Index: RM 77030

© Legea și viața

Pagina web: www.legeazakon.md
www.legeasviata.in.ua

SUMAR

- Igor SPÂNU, Constantin LUPU. Aspecte introductive cu privire la regimul juridic al cetățeniei cu abordări istorico-evolutive 4
- Alexandru PRISAC. Amenda judiciară în Codul de procedură civilă al Republicii Moldova..... 10
- Rodica NICHITA. Evoluția istorică a dreptului fundamental la învățătură în republica moldova..... 13
- Andrei NASTAS. Evoluția legislației penale a Republicii Moldova privind incriminarea declarațiilor cu rea-voință, producătoare de consecințe juridice 19
- Vitalie IONAȘCU. Abordarea multidisciplinară a cazurilor de violență în familie..... 24
- Valeriu GUREU. Legalitatea - principiu fundamental al procesului administrației ministeriale din perspectivele dreptului comparat.. 29
- Iurie ODAGIU, Lilian LUCHIN. Securitatea participanților la experimentul în procedura de urmărire penală în cadrul cercetării accidentelor rutiere 34
- Andrei CLAȘEVICI. Conceptul securității economice în contextul general de securitate 37
- Beatrice Daiana DASCĂLU. Subiecții infracțiunii de violență în familie..... 43
- Adrian BADIA. Particularități procesual-tactice privind efectuarea examinărilor preliminare a urmelor la locul faptei 45
- Д. МИЛУШЕВ. Общие условия судебного разбирательства как институт уголовно-процессуального права 49
- Галина КИВЕРЬ. Особенности увольнения в связи с сокращением численности или штата работников предприятия. 53

CZU 342.71/72:340.1

ASPECTE INTRODUCATIVE CU PRIVIRE LA REGIMUL JURIDIC AL CETĂȚENIEI CU ABORDĂRI ISTORICO-EVOLUTIVE

Igor SPĂNU,

doctor în drept, lector universitar, USEM

Constantin LUPU,

doctor în economie, lector universitar, USEM

SUMMARY

In recent decades increasing frequency-citizenship becomes the hub around which crystallized the philosophical debate amplitude, legal, political and sociological. Addressing evolutionary Citizenship is not random, being driven in particular because of circumstances such as dismantling large entities based on ideological criteria and the formation of new national states; the emergence of new minorities in the new national states, resulting either from the human migration from the less secure to most secure, either withdrawal borders; pressures on citizenship from immigrants, refugees or displaced people in war; the emergence of the third generation of human rights, absent from the initial protection instruments; deepening the democratic deficit etc.

Keywords: citizenship, nationality, sovereignty, state, rights, individual, political, legal bonds, legal advice.

REZUMAT

În ultimele decenii, tot mai frecvent regimul juridic al cetățeniei devine nucleul în jurul căruia se cristalizează amplitudinea dezbaterilor filosofice, juridice, politice și sociologice. Abordarea cetățeniei cu caracter evolutiv nu este întâmplătoare, fiind determinată, în special, din cauza unor circumstanțe, cum ar fi, dezmembrarea marilor entități pe baza unor criterii ideologice și formarea unor noi state naționale; apariția unor noi minorități în noile state naționale, care rezultă fie din migrația umană din mai puțin sigură la cele mai sigure, fie apar frontiere de retragere; presiunile asupra cetățeniei de imigranți, refugiați sau persoane strămutate în război; apariția celei de a treia generație a drepturilor omului, absente de la instrumentele de protecție inițiale; adâncirea deficitului democratic etc.

Cuvinte-cheie: cetățenie, naționalitate, suveranitate, stat, drepturi, individuale, obligațiuni politice, juridice, consultanță juridică.

Introducere. Întrucât unul dintre elementele constitutive ale statului este populația, apare justificată analiza raporturilor existente între aceasta și stat, mai precis între fiecare individ, ca membru component al populației, și statul respectiv.

S-a precizat, deja, în prima parte a cursului, că populația unui stat se prezintă ca o entitate eteroclită sub aspectul specificului raporturilor politice și juridice pe care le are fiecare membru al ei cu statul pe teritoriul căruia trăiește populația respectivă. Din acest punct de vedere, populația unui stat este formată din cetățenii acestuia, la care se adaugă străinii și, după caz, apatrizii.

Este un adevăr evident, prin simplitatea sa, că între stat și populație se încheagă o multitudine de raporturi de natură diversă. Dintre acestea ne interesează în special acele raporturi care definesc legătura intimă, obiectiv necesară, între stat și populația acestuia.

O asemenea legătură nu este întâmplătoare, ea s-a format de la sine, printr-un proces îndelungat în care atât populația, cât și forța politică au conștientizat legăturile lor reciproce, de intercondiționare. Locuind pe un

anumit teritoriu și, mai târziu, organizându-se politic pe acesta, populația se identifică atât cu teritoriul respectiv, cât și cu forma de organizare politică, adică cu statul. În cadrul acestui proces de conexiuni reciproce, populația capătă cu timpul conștiința de sine (conștiința națională), care include conștiința apartenenței la un teritoriu determinat, solidaritatea cu o anumită forță publică, căreia îi conferă legitimitate.

Rezultate obținute și discuții. Elementele organice ale națiunii reflectate în conștiința națională, cum sunt limba comună, tradițiile, cultura comună, religia, specificul organizării vieții social-economice și politice, formează fondul conceptual și operațional al ideologiei naționale. Pe o asemenea bază, promovarea unei ideologii naționale bazate pe sistemul axiologic al națiunii reprezintă un factor de transmitere din generație în generație, dar și de propagare și întărire a raporturilor de apartenență a unei persoane fizice la stat, de cultivare a sentimentelor sale naționale, a atașamentului individual față de valorile sociale, juridice, politice ș.a. ale poporului și, implicit, ale statului.

Pe lângă formarea ideologiei naționale se formează, tot de la sine, în mod firesc și indiferent de raporturile între națiune și minoritățile naționale, o ideologie a acestora, care va încorpora și valorifica sistemul lor axiologic (limba maternă, folclorul și tradițiile artistice specifice, cultura, religia). În spiritul autenticei democrații se impune ca statele să respecte și să garanteze constituțional aceste valori, în aceleași condiții în care sunt respectate și garantate valorile similare ca tip ale populației omogene și majoritare din punct de vedere național.

Cu alte cuvinte, este o cerință fundamentală a democrației constituționale, a statului de drept, ca statul să se manifeste - în cadrul raporturilor de cetățenie - în același fel față de toți cetățenii săi, fără nici o discriminare, fără a acorda onora privilegiu în dezavantajul altora.

Legătura intimă între stat și întreaga populație care viețuiește pe teritoriul său - indiferent de naționalitate - stă la baza drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, dar și la baza îndatoririlor față de stat.

În dreptul constituțional modern, o asemenea legătură este exprimată

prin termenul de cetățenie. Se cuvine, mai întâi, de precizat că noțiunea de cetățenie are conotații juridice multiple în funcție de natura raporturilor juridice în care se manifestă:

- raporturi de drept internațional;
- raporturi de drept constituțional (de pildă, drepturile electorale);
- raporturi de drept administrativ (cererea de dobândire a cetățeniei ce se adresează unei autorități a puterii executive);
- raporturi de dreptul familiei (de pildă, dobândirea cetățeniei prin adopție).

Rezultă, așadar, că termenul juridic de cetățenie are un caracter complex, generat de multitudinea și de natura ramurilor de drept care îi conferă o haină juridică specifică. Precizăm însă că, în opinia noastră, cetățenia nu este o noțiune juridică - sinteză, constituită prin integrarea și forjarea într-o unică unitate a caracteristicilor pe care i le imprimă, după caz, dreptul internațional, dreptul constituțional, dreptul administrativ sau dreptul familiei.

Considerăm că noțiunea juridică de cetățenie rezultă cu preponderanță din știința dreptului constituțional, respectiv din dreptul constituțional, celelalte ramuri ale dreptului reglementând, mai degrabă, modulele de dobândire sau pierdere ale cetățeniei, decât conținutul propriu-zis al acesteia.

Nu este mai puțin adevărat că și alte științe sociale cum ar fi, de pildă, sociologia politică sau politologia conferă noțiunii de cetățenie un conținut specific din perspectiva acestora.

În doctrină se susține constant că cetățenia poate fi privită atât ca instituție juridică, cât și ca statut al persoanelor cărora li se recunoaște calitatea de cetățean al unui anumit stat.

În calitate de instituție juridică, cetățenia este privită ca ansamblu de norme juridice care reglementează modul de dobândire sau pierdere a calității de cetățean, adică raporturile sociale de cetățenie. Cât privește aprecierea cetățeniei ca o condiție juridică sau statut al individului exprimate prin drepturile și îndatoririle sale individuale, credem mai degrabă că aceasta trebuie considerată izvorul drepturilor subiective garantate de stat, prin Constituție, propriilor cetățeni și nu ca statut al unor indivizi.

Ca atare, calitatea de cetățean al unui anumit stat conferă persoanei respective dreptul de a exercita drepturile și libertățile fundamentale, dar și obligația de a-și îndeplini îndatoririle constituționale față de stat, cu alte cuvinte, de a căpăta un anumit statut juridic.

Statutul juridic al individului nu este garantat atât de drepturile subiective recunoscute și garantate de Constituție, cât de calitatea sa de cetățean al unui stat, în virtutea căreia el dobândește drepturile respective și își asumă anumite îndatoriri.

Dincolo de aspectele juridice ale cetățeniei se impune a fi, totodată, observat și conținutul politic al acesteia. Este, astfel, ușor de remarcat că cetățenia are și un suport politic, nu numai prin faptul că stabilirea și modul ei de reglementare reprezintă expresia voinței suverane a poporului, ci, îndeosebi, pentru că fiecare cetățean participă în această calitate la exercitarea puterii, revenindu-i, prin abstractizare, o "porțiune" din puterea suverană a poporului. Cu alte cuvinte, cetățenia acordă dreptul unei persoane fizice, membru al populației care locuiește într-un anumit stat, să se manifeste politic, adică să voteze și să fie ales în organele reprezentative ale puterii sau ale administrației publice, ori să ocupe înalte demnități și funcții publice în aparatul de guvernare.

În general, cetățenia este definită ca fiind apartenența unei persoane la un anumit stat. Precizăm că această apartenență este deopotrivă politică și juridică.

Se poate observa cu ușurință că termenul de apartenență este ambivalent. Apartenența unei persoane la un anumit stat nu exprimă o legătură unilaterală, ci una reciprocă între cele două entități. Cu alte cuvinte, nu numai cetățeanul este legat de stat, ci și statul este legat de cetățean. Această legătură are, în primul rând, un fundament politic rezultând din dreptul statului, ca reprezentant al puterii suverane a poporului, de a conferi și apăra calitatea de cetățean al său, a unei anumite persoane. În al doilea rând, legătura respectivă are un fundament juridic rezultând din consfințirea în Constituție și în alte acte normative a principiilor și a cadrului juridic de reglementare a raporturilor de cetățenie.

Apartenența nu exprimă însă un

simplu raport de subordonare a cetățeanului față de stat sau, altfel spus, un raport de dominație exercitată de stat asupra unei persoane. Acest raport există, indiferent de calitatea persoanei ce locuiește într-un anumit stat și asupra căreia se exercită prerogative de comandă. Este un adevăr ce nu mai trebuie demonstrat că raporturile de subordonare/dominație, caracteristice oricărui raport între stat și individ, nu au relevanța nemijlocită, evidentă pentru raporturile de cetățenie, forța publică (statul) exercitându-și dominația asupra oricărui individ care domiciliază sau rezidează pe teritoriul său.

Luând ca suport raportul de apartenență a individului față de un anumit stat, unii autori au definit cetățenia ca fiind situația juridică ce rezultă din raporturile statornice care intervin între o persoană fizică și stat, exprimând apartenența persoanei la stat, situație caracteristică prin plenitudinea drepturilor și obligațiilor reciproce predefinite de lege.

Într-o altă definiție, cetățenia a fost apreciată ca acea calitate a persoanei fizice ce exprimă relațiile permanente social-economice, politice și juridice dintre persoana fizică și stat, dovedind apartenența sa și atribuind persoanei fizice posibilitatea de a fi titularul tuturor drepturilor și îndatoririlor.

În ceea ce ne privește, considerăm că cetățenia exprimă legătura principală și statornică între stat și o persoană fizică, în baza căreia aceasta participă la diferite proceduri legale prin care se exprimă voința suverană a poporului și beneficiază de drepturile și libertățile fundamentale pe care i le garantează statul, care, în același timp, îi impune anumite îndatoriri fundamentale.

În toate țările cetățenia este principiul care stă la baza legitimității politice și constituie sursa unei legături juridico-politice dintre stat și cetățean. Dar acesta nu este un principiu static, ci o construcție istorică, care ia forme concrete diferite în timp și în spațiu.

Totodată, în dreptul constituțional modern o asemenea legătură între stat și populația sa este exprimată prin termenul de cetățenie. În doctrină se apreciază faptul că conceptul de cetățenie sub aspect comparativ are aceeași vârstă cu primele comunități umane sedentare. [1, p. 22].

Pentru prima dată noțiunea de cetățenie este atestată încă în perioada antică în orașele Republicii Romane și își are rădăcinile în latinescul „civitas”. În perioada antică, în Roma, Sparta și Atena, se considerau cetățeni numai persoanele care prin mijlocirea Adunării Populare participau la rezolvarea treburilor publice. La Roma, jus civile (dreptul cetății) semnifica faptul că indivizii care nu fac parte din cetate, nu sunt ocrotiți de legea romană. Datorită acestui fapt, acei care nu purtau acest titlu, adică străinii, chiar dacă erau liberi, aveau un statut juridic similar cu al sclavului: erau lipsiți de personalitate juridică și puteau fi luați sclavi de oricine. Într-un mod general titlul de cetățean era purtat de cei care locuiau în cetate și aveau totalitatea drepturilor civile și politice. De asemenea, nu exista în acel timp, un titlu mai înalt, iar mândria de a fi cetățean al Romei se exprima în formula: *civis romanus sum!* (sunt cetățean roman) [11, p. 169].

După cum puteți vedea, cetățenia nu a însemnat întotdeauna să trăiești într-un mediu democratic.

Totodată, în anul 212 împăratul Antonio Caracala, printr-un edict, a acordat cetățenie tuturor locuitorilor Imperiului Roman, acest moment marcând modificarea conținutului politic și juridic al conceptului de cetățenie. În același demers istoric ținem să facem referire și la contribuția Greciei Antice la apariția cetățeniei.

Astfel, după cum susține Șt. Munteanu, la originea conceptului de cetățenie se află moștenirea greacă, întrucât grecii, părinții polisului, au inventat ideea de cetățean, ca membru al comunității oamenilor liberi și egali [10, p. 53].

Unii autori opinează că, termenul de cetățean, provine de la noțiunea polites – locuitor al polisului, care dispune de anumite drepturi și obligații de natură publică și privată conform legilor grecești [19, p. 92].

Destul de evidentă este provenirea termenului de cetățean (polites) de la noțiunea de cetate (polis), moment ce a avut o importanță deosebită în conturarea esenței și conținutului categoriei de cetățenie. În epoca feudală, cetățenia își pierde conținutul juridic, o bună parte a membrilor statului fiind calificați ca supuși, situație ce presupunea multe obligații și puține

drepturi. În special, supușii nu posedau drepturi politice și nu participau la treburile publice (în prezent, însă, termenul de supus este folosit numai în unele state-monarhii, desemnând aceleași relații ca și noțiunea de cetățean). Odată cu întărirea și centralizarea statului, supusul devine un dependent față de puterea supremă în stat, care se concretiza într-un prinț, rege sau împărat [8, p. 74].

Pînă la 1789, instituția cetățeniei a avut un caracter limitat, reducându-se de fapt, la indicarea apartenenței persoanei la un anumit stat. În anul 1789, prin Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului s-a introdus noțiunea contemporană de cetățenie, lichidându-se supușenia și legându-se de participarea activă a persoanei la viața publică. Lichidarea supușeniei nu purta doar un caracter declarativ determinat de substituția unei noțiuni prin alta, ea a generat o serie de consecințe juridice legate de anularea drepturilor și privilegiilor feudale, și, mai ales, a celor care se refereau la dreptul feudal personal sau la iobăgie.

Respectiv, la 19 iunie 1790 Adunarea Națională a Franței a adoptat Decretul cu privire la anularea instituției nobilimii ereditare și a tuturor titlurilor nobiliare, iar prima Constituție a Franței, din 3 septembrie 1791, prevedea principii de bază, printre care se consacrau egalitatea cetățenilor în drepturi și condițiile de dobândire a cetățeniei franceze [4, p. 215-216].

După cum se poate observa evoluția instituției cetățeniei a depins de mai mulți factori, printre care drepturile și libertățile omului acordate și garantate de către stat, dezvoltarea social-economică a statelor, recunoașterea și protejarea valorilor democratice.

Generalizând asupra retrospectivei istorice, ținem să notăm că cetățenia poate fi descrisă într-o formă simplificată ca, participarea la o comunitate sau prin calitatea de membru al acestei comunități. Evident că diferite tipuri de comunități politice dau naștere la diferite forme de cetățenie. Însă aceste principii simple au fost formulate pentru întâia oară acum aproape două milenii și jumătate în a treia carte a Politicii lui Aristotel. Principala diferență dintre cetățenia așa cum este ea concepută în statul-cetate din Grecia Antică și în statul național democra-

tic modern privește dimensiunile sau sfera comunității politice. Astfel pentru Aristotel, cetățenia se identifica cu statutul privilegiat al grupului conducător în statul-cetate. În cazul statului democratic modern, la baza cetățeniei stă posibilitatea de a participa la exercitarea puterii politice prin intermediul procesului electoral. Această participare implică, prin urmare, calitatea juridică de membru al unei comunități politice bazate pe drept. Pentru Aristotel, statutul de cetățean era acordat doar celor care participau activ la luarea deciziilor și la exercitarea puterii [1, p. 23].

Astăzi, cetățenia națională a fost extinsă la nivelul întregii societăți, indiferent de gradul de participare a indivizilor la exercitarea puterii publice în cadrul statului.

Natura politico-juridică a cetățeniei. În doctrina juridică noțiunea de cetățenie este înțeleasă atât într-un sens juridic, cât și în unul politic, atunci când este privită ca o apartenență a unui individ la o colectivitate umană (națiune popor), organizată în stat. Important este că între aspectul juridic și politic al cetățeniei există o legătură indisolubilă [12, p. 114-115].

În același timp, cetățeniei îi sunt recunoscute două accepțiuni, de instituție juridică, adică o grupare de norme juridice și de condiție juridică, pe care o au acele persoane, care au calitatea de cetățean. Prin esența sa, noțiunea de cetățenie are conotații juridice multiple în funcție de natura raporturilor juridice în care se manifestă: raporturi de drept internațional, raporturi de drept constituțional (ex.: drepturile electorale); raporturi de drept administrativ (ex.: cererea de dobândire a cetățeniei se adresează unei autorități a puterii executive); raporturi de dreptul familiei (ex.: dobândirea cetățeniei prin adopțiune). Rezultă așadar, că termenul juridic de cetățenie are un caracter complex, generat de multitudinea și de natura ramurilor de drept care îi conferă o haină juridică specifică. Din această perspectivă, ea este determinată a fi o noțiune interdisciplinară [12, p. 114].

În opinia cercetătorului C. Ionescu [9, p. 367] cetățenia nu este o noțiune juridică-sinteză, construită prin integrarea și forjarea într-o unică unitate a caracteristicilor ce i le imprimă, după

caz, dreptul internațional, dreptul constituțional, dreptul administrativ sau dreptul familiei. Domnia sa precizează că noțiunea juridică de cetățenie, rezultă cu preponderență din știința dreptului constituțional, respectiv din dreptul constituțional, celelalte ramuri ale dreptului reglementând mai degrabă modurile de dobândire sau pierdere a cetățeniei, decât conținutul propriu-zis al acesteia.

În același timp, dl profesor I. Deleanu [5, p. 25] menționează că, fiind o instituție complexă, cetățenia este o instituție a dreptului constituțional, întrucât:

a) ea este o expresie a suveranității politice; statul, pe temeiul suveranității lui, stabilește statutul juridic al cetățenilor săi;

b) numai cetățenii statului respectiv au dreptul de a participa la executarea puterii în formele instituționalizate ale democrației directe (sufragiul, referendumul, inițiativa populară) sau cele ale democrației reprezentative. Referitor la natura juridică a cetățeniei, în literatura de specialitate au fost exprimate numeroase și contradictorii puncte de vedere.

În acest sens I. Muraru [11, p. 156] subliniază că una din cele mai controversate probleme privitoare la cetățenie este natura juridică a acesteia, dat fiind că cetățenia este definită, de obicei, fie ca o „legătură între individ și stat”, fie ca o „legătură politică între individ și stat”, fie ca o „legătură politică și juridică”, fie ca o „legătură juridică”, ca o „apartenență juridică” sau o „calitate a persoanei”.

În contextul abordării acestui aspect, cercetătorul B. B. Berceanu susține că instituția cetățeniei și condiția cetățenească exprimă, în primul rând, o legătură – principial statornică – a individului cu statul, cu cetatea. O asemenea legătură se numește, în general, resortisanță, iar indivizii astfel legați se numesc resortisanți, nu cetățeni. Opus condiției de resortisant este cel nelegat de un stat, numit apatrid (el. „fără patrie”), apolit (el. „fără stat”) sau heimatlos (germ. „fără țară”). Evident, legătura e față de un anumit stat: resortisanța reprezintă apartenența individului la un anumit stat. Este important de concretizat că cetățenia este numai acea resortisanță în care legătura dintre individ – numit, ca atare ce-

tățean – și stat pornește de la drepturi și obligații (datorii) reciproce: în care și individul are drepturi, și statul obligații, în care individul participă la conducerea statului, în care statul este expresia voinței cetățenilor, în care cetățenii constituie chiar statul, sunt membrii statului.

Condiția opusă celei de cetățenie, respectiv celei de cetățean, în cadrul unei resortisanțe, este cea din supușenie, respectiv cea de supus, având ca prototip sclavia, în care individul (sclavul) este redus de la un simplu bun, la simplu obiect.

Diferența între o condiție și alta este că în cetățenie primează drepturile, în timp ce în supușenie primează obligațiile [2, p. 8].

La acest subiect s-a referit și constituționalistul C. Ionescu [9, pp. 368-369], în viziunea căruia cetățenia presupune apartenența unei persoane la un anumit stat, apartenența fiind în același timp și politică, și juridică. Dezvoltând ideea de apartenență, domnia sa concretizează că este un termen ambivalent. Apartenența unei persoane la un anumit stat nu exprimă o legătură unilaterală, ci una reciprocă între cele două entități.

Cu alte cuvinte, nu numai cetățeanul este legat de stat, ci și statul este legat de cetățean. Explicația acestei legături are în primul rând un fundament politic ce rezultă din dreptul statului ca reprezentant al puterii suverane a poporului de a conferi și a apăra calitatea de cetățean al său, a unei anumite persoane. În al doilea rând, legătura respectivă are un fundament juridic rezultând din consfințirea în Constituție și în alte acte normative a principiilor și a cadrului juridic de reglementare a raporturilor de cetățenie. Apartenența nu exprimă însă un simplu raport de subordonare a cetățeanului față de stat sau altfel spus, un raport de dominație exercitată de stat asupra unei persoane. Acest raport există, indiferent de calitatea persoanei ce locuiește într-un anumit stat și asupra căreia se exercită prerogative de comandă.

În acest sens, este de necontestat că raporturile de subordonare / dominație caracteristice oricărui raport între stat și individ nu au relevanță nemijlocită, evidentă pentru raporturile de cetățenie, forța publică (statul) exercitându-și dominația asupra

oricărui individ care domiciliază sau rezidează pe teritoriul său.

În baza acestor momente, autorul [9, p. 369] conchide că cetățenia exprimă legătura principală și statornică între stat și o persoană fizică, în baza căreia aceasta participă la diferite proceduri legale prin care se exprimă voința suverană a poporului și beneficiază de drepturile și libertățile fundamentale pe care i le garantează statul, care, în același timp, îi impune anumite îndatoriri fundamentale.

Luând ca suport raportul de apartenență a individului față de un anumit stat, unii autori au definit cetățenia ca fiind situația juridică care rezultă din raporturile statornice care intervin între o persoană fizică și statul, exprimând apartenența persoanei la stat, situație caracteristică prin plenitudinea drepturilor și obligațiilor reciproce predeterminate de lege [5, p. 28]. Într-o altă definiție, cetățenia a fost apreciată ca acea calitate a persoanei fizice ce exprimă relațiile permanente social-economice, politice și juridice dintre persoana fizică și stat, dovedind apartenența sa la stat și atribuind persoanei fizice posibilitatea de a fi titularul tuturor drepturilor și îndatoririlor prevăzute de constituția și legile statului [11, p. 49].

La rândul său, cercetătorul Gh. Iancu [8, p. 76] privește cetățenia ca fiind o legătură politică și juridică permanentă (internă) dintre o persoană fizică și un anumit stat, legătură care se exprimă prin totalitatea drepturilor și obligațiilor reciproce dintre o persoană și statul al cărui cetățean este, precum și printr-o legătură juridică specială (externă) care are același conținut, dar care se prelungește și se păstrează oriunde s-ar găsi persoana ce are calitatea de cetățean. În contextul dat, sunt relevante și ideile expuse de specialiștii în drept internațional, potrivit cărora cetățenii unei țări sunt persoane legate printr-un raport juridic de statul pe teritoriul căruia trăiesc sau din care sunt originari.

Ea nu este o simplă legătură politică sau juridică între individ și colectivitatea organizată politic, ci este o integrare angajată în sânul acestei colectivități [7, p. 183]. Cetățenia implică o legătură de loialitate, determinată în cea mai mare măsură prin afinitate etnică, religioasă, culturală a tuturor indivizilor care alcătuiesc

o anumită națiune. Anume cetățenia reprezintă legătura politică și juridică permanentă dintre persoana fizică și un anumit stat. Ea exprimă totalitatea drepturilor și obligațiilor reciproce dintre o persoană și statul al cărui cetățean este și reprezintă o legătură juridică specială păstrată și prelungită oriunde s-ar găsi persoana în cauză: în statul de origine, în alt stat, pe mare, în aer sau în spațiul cosmic [3, p. 74; 12, p. 115].

Totodată, și alte științe sociale cum ar fi, de pildă, sociologia politică sau politologia conferă noțiunii de cetățenie un conținut specific. Astfel, din perspectivă sociologică, cetățenia este definită ca un statut uzual și reprezintă calitatea de membru al unui stat-națiune, fiind conferită de la naștere sau prin proceduri juridice în cazuri de emigrare dintr-un stat în altul [16, p. 95].

Din perspectivă politologică cetățenia este o relație dinamică între un cetățean și națiunea sa. Potrivit acestei concepții, noțiunea de cetățenie cuprinde reguli referitoare la ceea ce ar putea să facă (să voteze), la ceea ce trebuie să facă (să plătească impozite și taxe) și la ceea ce ar putea să refuze să facă [14, p. 95].

Din aceeași perspectivă, cetățenia este definită ca o calitate juridică a cetățeanului care sintetizează ansamblul relațiilor social-economice, politice și juridice dintre acestea și un anumit stat [15, p. 41]. În doctrină, uneori, termenul de cetățenie este asimilat celui de naționalitate.

Prin esența lor, cele două noțiuni se referă la raporturile dintre persoană și stat, dar ele nu trebuie confundate. Spre deosebire de cetățenie, naționalitatea trebuie privită ca fiind calitatea sau condiția juridică ce decurge din relațiile care există între o persoană fizică și un stat determinat, susține B. B. Berceanu [2, p. 53].

Pentru o mai bună înțelegere a esenței cetățeniei considerăm necesar a menționa că majoritatea specialiștilor susțin că cetățenia are un dublu sens, o dublă accepțiune [11.153; 5, p. 24; 17, p. 150; 6, p. 131]: instituție juridică și condiție juridică.

Aceste două accepțiuni sunt strâns legate între ele, drepturile subiective ale unei persoane derivând tocmai din normele pe care le consacra sau le

reglementează. Dar, cetățenia în sens de instituție juridică ține de dreptul obiectiv, pe când cetățenia în sens de condiție juridică se circumscrie sferei drepturilor subiective, axându-se pe ideea de subiect de drept. În prima accepțiune cetățenia reprezintă un ansamblu de norme juridice ce reglementează raporturi sociale grupate în jurul necesității de a asigura plenitudinea drepturilor și obligațiilor prevăzute de Constituție și legi acelor persoane care, prin sentimentele și interesele lor, sunt strâns legate de destinele statului respectiv. Din acest punct de vedere, cetățenia constituie o categorie legată de dreptul obiectiv [5, p. 24; 6, p. 132].

În al doilea caz, cetățenia este văzută ca o situație juridică (un statut), termen prin care se înțelege un complex de drepturi subiective și obligații ale unei persoane, unite între ele printr-o conexiune specifică. Așadar, dacă privim cetățenia din punctul de vedere al subiectului ei, ea apare așezată pe ideea subiectului de drept, adică are o poziție juridică în cadrul unor raporturi sociale ce o caracterizează.

De aceea, având în vedere cel deal doilea sens, unii autori [13, p. 154] definesc cetățenia ca fiind acea situație juridică rezultată din apartenența unei persoane la un anumit stat, persoana dobândind plenitudinea drepturilor și obligațiilor prevăzute de Constituție și legi, inclusiv drepturile politice, obligația fidelității față de țară și cea de apărare a ei.

În acest context C. Ionescu susține că cetățenia ca o condiție juridică sau statut al individului trebuie considerată ca fiind izvorul drepturilor subiective garantate de către stat prin Constituție, propriilor cetățeni și nu ca statut al unor indivizi. Ca atare, calitatea de cetățean al unui anumit stat, conferă persoanei respective dreptul de a exercita drepturile și libertățile fundamentale, dar și obligația de a-și îndeplini îndatoririle constituționale față de stat, cu alte cuvinte, de a păta un anumit statut juridic.

Statutul juridic al individului nu este garantat atât de drepturile subiective recunoscute și garantate de constituție, cât de calitatea sa de cetățean al unui stat, în virtutea căruia el dobândește drepturile respective

și își asumă anumite îndatoriri [9, p. 368].

Deosebit de important la acest capitol se prezintă faptul că condiția juridică de cetățean e concepută în perspectiva unei legături care nu se rupe prin părăsirea teritoriului și a transmiterii ei următoarelor generații, expresie a permanenței, stabilității și continuității statului [2, p. 54].

În continuare, ținem să atragem atenția asupra faptului că în literatura de specialitate rusă se menționează că complexitatea naturii juridice a cetățeniei se manifestă prin aceea că ea intervine atât ca o instituție interramurală complexă de sine stătătoare a dreptului și o condiție juridică, parte componentă a statutului juridic al cetățeanului, cât și ca un drept subiectiv și un raport juridic continuu (existent atât sub formă generală, cât și concretă) [18, p. 8-9].

Ca parte a sistemului de drept, cetățenia există ca o instituție juridică (a dreptului). Dat fiind faptul că raporturile juridice de cetățenie sunt reglementate de normele juridice internaționale, totalitatea acestora formează instituția juridică internațională a cetățeniei, normele căreia au prioritate față de instituția juridică internă a cetățeniei. Cetățenia este în același timp și obiect al unuia dintre cele mai importante drepturi ale omului, prin intermediul căruia individul este legat de lumea externă, de națiune, de popor, de grupurile sociale.

Dreptul subiectiv la cetățenie este consemnat în multe acte juridice internaționale, ocupând un loc important în sistemul drepturilor fundamentale ale omului. Prin esență, cetățenia este, pe de o parte, un mijloc de individualizare a persoanei, pe de altă parte – un mijloc de implicare a acesteia în sistemul raporturilor juridice.

Din această perspectivă, cetățenia este înțeleasă și ca un tip distinct de raporturi juridice între persoană și stat, la baza căruia stă apartenența sau legătura individului cu statul. Particularitățile cetățeniei permit evidențierea raportului juridic de cetățenie din totalitatea raporturilor juridice concrete ca fiind un raport juridic general căruia îi este propriu cel mai înalt grad de generalizare și cea mai abstractă formă de interacțiune a subiecților, având un caracter de statut,

exprimat de durabilitate și continuitate în timp și spațiu. Înțelegerea cetățeniei ca raport juridic general continuu permite determinarea ei ca condiție (stare) juridică a individului.

Această condiție este rezultatul realizării dreptului subiectiv concret la cetățenie, când faptul obținerii generează raportul juridic general continuu de cetățenie. Dincolo de natura sa juridică, cetățenia implică și un pronunțat conținut politic, asupra căruia ținem să ne referim în continuare. La acest capitol, cercetătorul N. V. Kalinin notează că cetățenia nu este doar o legătură juridică între persoană și stat, dar și una politică. Aceasta se datorează potențialului politic substanțial al ei, exprimat prin faptul că numai cetățenii dispun de posibilitatea de a participa la realizarea puterii politice și numai asupra cetățenilor se răsfrânge în volum deplin puterea politică a statului [18, p. 8-9].

Cetățenia are un suport politic, nu numai prin faptul că stabilirea și modul ei de reglementare reprezintă expresia voinței suverane a poporului ei, îndeosebi, pentru că fiecare cetățean participă în această calitate la exercitarea puterii, revenindu-i, prin abstractizare, „o porțiune” din puterea suverană a poporului. Cu alte cuvinte, cetățenia acordă dreptul unei persoane fizice, membru al populației care locuiește într-un anumit stat să se manifeste politic, adică să voteze și să fie ales în organele reprezentative ale puterii sau ale administrației publice, ori să ocupe înalte demnități și funcții publice, numai dacă are calitatea de cetățean și domiciliul în țara respectivă. În contextul dat, cercetătorul B. Berceanu susține că există o legătură a condiției cetățenești cu forma de guvernământ, cu întregul sistem politic al societății.

Termenul de cetățean e cel mai adecvat întrebuițat în democrație, pe deplin în formația politică derivată din concepția „contractului social”, el e circumscris într-o formație politică bazată pe un pact între guvernanți și guvernați, precum într-o monarhie constituțională, și nu e deloc adecvat într-o monarhie absolută sau o dictatură, chiar dacă autoritatea ar fi însoțită de liber-arbitru sau de gândire, chiar dacă stăpânul ar fi generos [2, p. 12].

Respectiv, cetățenia este privită în prezent ca fiind un contract social (desigur convențional) între stat și cetățean, în baza căruia cetățeanul, îndeplinind obligația de a achita taxele și impozitele statului, de a respecta legile, de a satisface serviciul militar etc., este în drept să ceară statului apărarea drepturilor și intereselor sale legale [20, pp. 258-259].

Este relevant în acest context și faptul că din perspectivă subiectivă, cetățenia exprimă calitatea juridică a unei persoane fizice, a unui om, ca atare numit cetățean, de a fi element, membru al unui stat (al unui sistem ierarhic de state, în general al unui organism politic autonom), calitate din care derivă toate celelalte drepturi constituționale. Din perspectivă obiectivă, cetățenia exprimă, în mod corespunzător, raportul juridic fundamental dintre individ și stat – statului revenindu-i dreptul și obligația de a-l face pe individ participant activ la propria sa menținere și dezvoltare și de a-l cointeresa să rămână un astfel de participant, așadar, raportul juridic fundamental dintre om și societate este raportul egal între stat și fiecare dintre membrii, cetățenii săi.

Concluzie. Generalizând, notăm că a fi membru al unui stat înseamnă a participa (în limita capacității individuale de fapt și a posibilității practice de participare egală, concomitentă sau alternativă, cu ceilalți membri) la exercitarea puterii de stat și a beneficia de sistemul său juridic, drepturilor cărora le corespund și obligațiile, în condițiile ordinii de drept, de susținere și promovare a aceluși stat. Astfel, cetățenia apare ca expresie a principiului egalității în viața socială, expresie a realizărilor unei vieți democratice, expresie a luptei împotriva încercărilor de a le diminua și înfrânge.

Referințe bibliografice

1. Barbalet J. M. Cetățenia. București: Editura DU Style, 1998.
2. Berceanu B. V. Cetățenia: monografie juridică. București: Editura ALL BECK, 1999.
3. Bolintineanu Al., Năstase A., Aureșcu B. Drept internațional contemporan. București, 2000.

4. Cârnaț T. Drept constituțional (ediția a II-a revăzută și adăugită). Chișinău: „Print-Caro” SRL, 2010.

5. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. Vol 2 București: Editura Nova, 1996.

6. Drăganu T. Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar. Vol. 1. București: Editura Lumina Lex, 2000.

7. Drept internațional public. Ed. a 3-a (revăzută și adăugită). Red. coord.: Al. Burian. Chișinău: S. n., 2009 (Tipografia „Elena V.-I.” SRL).

8. Iancu Gh. Drept constituțional și instituții politice. Ediția a III revăzută și completată. București: Lumina Lex, 2005.

9. Ionescu C. Drept constituțional și instituții politice. Ediția a 2a, revăzută. București: Editura ALL BECK, 2004.

10. Munteanu Șt. Integrarea europeană: o perspectivă juridico-filosofică. București: Editura C. H. Beck, 2006.

11. Muraru I. Drept constituțional și instituții politice. București: Editura Actami, 1997.

12. Muraru I., Tănăsescu E. S. Drept constituțional și instituții politice. Ediția a 12, vol. I. București: Editura All Beck, 2005.

13. Popescu E. Teorii ale integrării europene. București: Editura C. H. Beck, 2009.

14. Shaphritz J. M. Dictionary of American Government and Politics. Chicago: The Dorsey Press, 1983.

15. Tămaș S. Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică. București: Editura Academiei, 1993.

16. Zamfir C., Vlăsceanu L. Dicționar de sociologie București: 1993.

17. Иванов В. М. Конституционное право Республики Молдова. Кишинев, 2000.

18. Калинин, В. Н. Институт гражданства в российском праве: Общетеоретический аспект. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. М., 2002.

19. Фан И. Б. Античные модели гражданства. Научный ежегодник Института Философии и Права Уральского отделения Российской Академии Наук, 2002, № 3.

20. Фан И. Б. Гражданство и миграция в политических концепциях XX века. Научный ежегодник Института Философии и Права Уральского отделения Российской Академии Наук, 2008. Выпуск 8.

CZU 347.91/.95

AMENDA JUDICIARĂ ÎN CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ AL REPUBLICII MOLDOVA

Alexandru PRISAC,
doctor în dr., lector universitar

SUMMARY

In this article we analyzed the substance and procedure of applying the judicial fine penalty imposed in regulating Code of Civil Procedure. We reviewed the procedure of cancellation and reduction of the fine. There were overlooked those concerns specifically on the implementation of this legal procedural penalties.

Also we had been highlighted those existing legislative imperfections of Code of Civil Procedure on judicial fine that we propose to be removed by amending this legislation.

Keywords: fine, procedure, annulation, conventional, pecuniary.

REZUMAT

În acest articol am analizat esența și procedura aplicării amenzii judiciare ca sancțiune pecuniară în reglementarea Codului de procedură civilă. A fost analizată și procedura anulării și reducerii amenzii. Nu au fost trecute cu vederea acele aspecte problematice privind aplicarea în practica judiciară a acestei sancțiuni procesuale.

De asemenea, au fost evidențiate și acele imperfecțiuni legislative existente în Codul de procedură civilă privind amenda judiciară ce le propunem de a fi înlăturate prin modificare și completarea acestui act legislativ.

Cuvinte cheie: amendă, procedură, anulare, convențională, pecuniar.

Introducere. Amenda judiciară reprezintă una din cele mai aspre sancțiuni aplicate în procedura civilă. Totuși în legislația procesuală a Republicii Moldova nu sunt prevăzute multe cazuri când amenda judiciară poate fi aplicată, comparativ cu legislația procesuală a altor state, de exemplu noul Cod de procedură civilă al României [2]. Efectul aplicării ei, în multe cazuri, este mai eficient decât aplicarea altor sancțiuni procesuale, în particular, o comparăm cu despăgubirea achitată în caz de exercitare cu rea-credință a drepturilor procesuale. Astfel, studierea condițiilor aplicării ei este importantă pentru asigurarea respectării reglementărilor procesuale civile.

Metode aplicate și materiale utilizate. Rezultatele lucrării au fost obținute în urma utilizării următoarelor metode de cunoaștere: sinteza, analiza, și comparația. Cea din urmă a contribuit la evidențierea modalității reglementării amenzii judiciare în Codul de procedură civilă al Republicii Moldova.

Rezultatele obținute și discuții. Potrivit art. 161 alin. (1) și (2) din CPC „Amenzile judiciare se aplică de către instanța judecătorească, în cazurile și în proporțiile stabilite de prezentul cod, persoanelor care au săvârșit încălcări procedurale. O dată cu aplicarea

sancțiunii, se va constata încălcarea. Nu pot fi amendați minorii care, la data săvârșirii încălcării procedurale, nu au împliniți 16 ani. (2) Amenda se stabilește în unități convenționale. O unitate convențională este egală cu 50 de lei.” Din analiza acestor prevederi legale deducem că amenda judiciară reprezintă acea sumă de bani dispusă de a fi încasată instanța judecătorească de la persoanele care au săvârșit încălcări procedurale, în cazurile și în proporțiile stabilite legislația procesuală civilă.

Temeiul aplicării amenzii judiciare sunt faptele prevăzute expres în lege, printre care cele prevăzute în:

- art. 18 alin. (3) din CPC, înregistrarea video, fotografierea, utilizarea altor mijloace tehnice fără a fi admise numai președintele ședinței de judecată contrar prevederilor art. 18 alin. (2) din CPC se sancționează cu amendă de până la 20 unități convenționale și cu confiscarea înregistrărilor (peliculei, pozelor, casetelor etc.);

- art. 105 alin. (9) din CPC, dacă citația sau înștiințarea nu este înmînătată din vina lucrătorului poștal sau a unei alte persoane împuternicite să o înmîneze, acestora se aplică o amendă de până la 10 unități convenționale;

- art. 119 alin. (3) din CPC, în caz de neînștiințare, precum și de declarare de către instanță a neîndeplinirii

cererii de a se prezenta probe ca fiind neîntemeiată, persoanele vinovate care nu sînt participanți la proces se sancționează cu amendă de la 20 la 50 unități convenționale;

- art. 136 alin. (3) din CPC, martorului care nu se prezintă în ședință de judecată din motive pe care instanța le consideră neîntemeiate i se aplică o amendă de pînă la 5 unități convenționale;

- art. 154 alin. (4) din CPC, în cazul neprezentării nejustificate, al modificării raportului de expertiză în ședință de judecată față de cel depus în scris, al refuzului de a efectua expertiza, dacă este obligat să o efectueze, sau al neprezentării materialelor din dosar ori altor materiale utilizate, expertului i se poate aplica amendă de 15 unități convenționale;

- art. 154 alin. (5) din CPC, tergiversarea de către expert a executării însărcinărilor primite se sancționează cu amendă de la 20 la 50 de unități convenționale;

- art. 175 alin. (3) din CPC, în cazul încălcării interdicțiilor care constituie măsuri de asigurare a acțiunii prevăzute la alin.(1) lit.b) și c) din art. 175 CPC, vinovaților se aplică o amendă de la 10 la 20 de unități convenționale;

- art. 196 alin. (3) din CPC, pentru o a doua încălcare a ordinii în ședin-

ță de judecată, persoana care asistă la dezbaterile judiciare se îndepărtează din sală prin dispoziție a președintelui ședinței. Instanța este în drept, de asemenea, să aplice persoanelor vinovate de încălcarea ordinii în ședință de judecată o amendă de la 20 la 50 de unități convenționale;

- art. 199 alin. (4) din CPC, interceptului care se sustrage de a se prezenta în instanță de judecată sau de a îndeplini obligațiile sale i se poate aplica o amendă de pînă la 10 unități convenționale;

- art. 207 alin. (4) din CPC, neexecutarea încheierii de aducere forțată se sancționează cu amendă de la 20 la 50 de unități convenționale;

- art. 67 alin. (1) din Legea insolvenței nr. 149 din 29.06.2012 [5], Dacă administratorul/lichidatorul nu își îndeplinește obligațiile sau dacă administratorul/lichidatorul destituit nu prezintă raport pentru perioada sa de activitate, nu restituie bunurile și nici documentele pe care le deține în legătură cu procesul de insolvență, instanța, după un avertisment, aplică o amendă judecătorească al cărei quantum nu poate depăși 30000 de lei, care se achită la bugetul de stat;

- art. 22 alin. (3) din Legea contenciosului administrativ nr. 793-XIV din 10.02.2000 [6], pîrîtul este obligat să prezinte instanței documentele solicitate la prima zi de înfățișare, în caz contrar i se aplică o amendă judiciară în mărime de pînă la 10 salarii minime pentru fiecare zi de întîrziere nejustificată.

Pornind de la cazurile menționate mai sus constatăm că amenziile judiciare nu sunt prevăzute doar în Codul de procedură civilă. Prin urmare, propoziția din alin. (1) al art. 161 din CPC „în cazurile și în proporțiile stabilite de prezentul cod” conține o inadvertență legislativă privind utilizarea unor termeni generali în reglementarea temeiurilor și condițiilor aplicării amenzilor judiciare, nefiind în consonanță cu alte acte legislative care conțin nome procesuale civile. Considerăm că cele menționate nu pot constitui un impediment în aplicarea amenzilor stipulate în alte acte legislative decît Codul de procedură civilă, dat fiind faptul că orice prevedere legislativă care stipulează posibilitatea instanței judecătorești de a

aplica amendă judiciară este specială în raport cu cea prevăzută în art. 161 alin. (1) din CPC.

Amenda judiciară este diferită de amenda penală sau contravențională. Amenzii judiciare îi sunt caracteristice următoarele particularități:

- are temeiuri specifice de aplicare, fiind cele menționate mai sus.

- se aplică persoanelor care au săvîrșit încălcări procedurale. Aceste persoane pot fi persoanele juridice, persoanele fizice care au împlinit vîrsta de 16 ani, inclusiv și autoritățile publice.

- procedură diferită de aplicare (art. 163 din CPC), spre deosebire de procedura aplicării amenzii penale și contravenționale a cărei reglementare specifică este prevăzută în mari codificări legislative (CPP și CC). Dacă amenda judiciară este dispusă de a fi aplicată prin încheiere judecătorească, atunci amenda penală este aplicată prin sentință, iar cea contravențională prin decizia agentului constator sau hotărîrea instanței de judecată;

Alin. (2) al art. 161 din CPC, prevede că amenda se stabilește în unități convenționale. O unitate convențională este egală cu 50 de lei. Însă în legislația procesuală identificăm amenzi judiciare a căror quantum nu este stabilit în unități convenționale, de exemplu în art. 67 alin. (1) din Legea insolvenței nr. 149 din 29.06.2012, este prevăzută posibilitatea aplicării de către instanța de judecată a amenzii judiciare al cărei quantum nu poate depăși 30000 de lei. Prevederile menționate contravin dispozițiilor art. 161 alin. (2) din CPC. Aceste modalități a stabilirii quantumului amenzii judiciare a fost introduse mai tîrziu decît data intrării în vigoare a Codului de procedură civilă (12 iunie 2003), ceea ce ne permite de a afirmă că instanța urmează să aplice prevederile legii procesuale mai noi adică să aplice și amenzi judiciare în quantum stabilit în lei.

Trebuie de menționat că amenda judiciară stabilită în lei, dar nu în unități convenționale nu afectează caracterul echitabil al acestei sancțiuni pornind de la circumstanțele încălcării legislației procesuale, deoarece și în privința acestei amenzi legiuitorul a stabilit plafonul minim și maxim al sumei ce urmează a fi încasată de

la persoana vinovată. În acest sens, remarcăm că într-o situație inversă în punct. 66 din Hotărîrea Curții Constituționale din 10.05.2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi ale articolului 345 alin. (2) din Codul contravențional [4], s-a menționat în privința amenzilor contravenționale stabilite în quantum fix sunt neconstituționale inclusiv și din considerentul că lipsa posibilității instanței de judecată de a aplica criteriile pentru individualizarea sancțiunii în cauza concretă și aplicarea unei sancțiuni absolut determinate nu asigură caracterul ei echitabil.

Aplicare amenzilor judiciare au scop disciplinarea subiecților procesuali, care pot fi aplicate și de mai multe ori pentru comiterea mai multor încălcări procedurale. Mai mult, această sancțiune procedurală se impune a fi o măsură care influențează direct persoanei vinovate. Din acest motiv legiuitorul a prevăzut în alin. (3) al art. 161 din CPC că amenziile judiciare aplicate de instanța judecătorească persoanelor cu funcție de răspundere din autoritățile publice, din alte organe și organizații se încasează din contul acestor persoane, chiar dacă autoritatea, organul sau organizația în care activează cei sancționați participă sau nu în procesul respectiv.

Potrivit art. 163 alin. (1) și (2) din CPC „aplicarea amenzii se stabilește prin încheiere judecătorească executorie în ședința în care se examinează pricina, la judecarea căreia s-au comis încălcări procedurale, precum și în ședința aparte, cu înștiințarea persoanelor interesate, a căror neprezentare nu exclude sancționarea vinovaților. (2) În cazul în care aplicarea amenzii este examinată în lipsa persoanelor vinovate, celor sancționați li se va comunica încheierea judecătorească.” Astfel, instanța de judecată competentă de a aplica amenda judiciară este instanța care examinează procesul civil în care s-a comis încălcarea procedurală sancționată cu amendă. Amenda judiciară poate fi aplicată și de instanța de apel și de recurs. Deși la examinarea cauzei în ordine de recurs pot fi mai puține situații de aplicare a amenzii judiciare, totuși acestea pot fi de exemplu: dacă completul din 5 judecători care examinează recursul a decis invitarea participanților la pro-

ces pentru a se expune în ședință de judecată, iar unul din participanții la proces a înregistrat video ședința de judecată, contrar prevederilor art. 18 alin. (1¹) din CPC, instanța de recurs îi poate aplica o amendă de până la 20 unități convenționale și cu confiscarea înregistrărilor video.

Aplicarea amenzii se stabilește prin încheiere judecătorească executorie. O încheiere judecătorească executorie reprezintă un document executoriu în sensul art. 11 lit. b) din Codul de executare al RM, în baza căruia poate fi efectuată executarea silită. Acesta se prezintă spre executare de instanța de judecată din oficiu în temeiul art. 15 alin. (1) lit. b) din Codul de executare, deoarece ține de urmărirea sumelor urmează a fi făcute venit la stat. Încheierea dată este pusă în executare din momentul expirării termenului de 15 zile de depunere a cererii de reexaminare a încheierii în vederea anulării ori reducerii amenzii. Încheierea judecătorească respectivă nu poate fi atacată separat cu recurs decât odată cu fondul cauzei. Însă poate fi contestată separat cu recurs încheierea judecătorească prin care este soluționată cererea persoanei sancționate de reexaminare a încheierii în vederea anulării ori reducerii amenzii în condițiile art. 164 din CPC.

Există două ordini procedurale în care instanța de judecată este în drept să stabilească aplicarea amenzii: a) în ședința în care se examinează pricina, la judecarea căreia s-au comis încălcări procedurale; b) în ședință aparte, cu înștiințarea persoanelor interesate, a căror neprezentare nu exclude sancționarea vinovaților. Aceste două modalități sunt prevăzute pentru ca instanța de judecată, în dependență de circumstanțele cauzei, să asigure condițiile necesare pentru examinare sub toate aspectele și în mod prompt chestiunea privind aplicarea amenzii judiciare.

Important este ca încheierea judecătorească privind aplicarea amenzii să fie adusă la cunoștința persoanelor sancționate. Dacă amenda aplicarea amenzii este examinată în lipsa persoanelor vinovate, celor sancționați li se va comunica încheierea judecătorească. Această condiție nu se referă doar la situația când problema aplicării

amenzii judiciare este examinată în ședință aparte, în care persoanele vinovate nu s-au prezentat. Condiția dată se referă și la situația când amenda este stabilită în ședința în care se examinează pricina, iar persoana vinovată a părăsit ședința de judecată.

Conform art. 164 alin. (1) din CPC, „persoana sancționată prin încheiere judecătorească cu amendă poate depune în aceeași instanță cerere de reexaminare a încheierii în vederea anulării ori reducerii amenzii.” Anularea ori reducerea amenzii, potrivit art. 164 din CPC, poate fi admisă pe calea unei reexaminări a încheierii judecătorești privind aplicarea amenzii judiciare. Cu alte cuvinte instanța de judecată la soluționarea cererii de reexaminare a încheierii în vederea anulării ori reducerii amenzii examinează din nou chestiunea privind aplicarea amenzii din punct de vedere a temeiniciei aplicării ei, rediscutându-se vinovăția persoanei sancționate. Concluzia dată o deducem fi aceea că în art. 164 din CPC nu sunt stipulate temeiurile anulării ori reducerii amenzii, ci numai posibilitatea reexaminării încheierii judecătorești de aplicare a amenzii judiciare. În această ordine de idei, instanța poate reveni numai la reexaminarea circumstanțelor aplicării amenzii judiciare pentru a verifica corectitudinea stabilirii amenzii sau a cuantumului ei. Or, anularea sau reducerea amenzii nu poate fi dispusă pe motivul iertării persoanei sancționate.

Posibilitatea persoanei sancționate de a cere reexaminare a încheierii în vederea anulării ori reducerii amenzii nu reprezintă în sine exercitarea unei căi de atac împotriva încheierii de aplicare a amenzii judiciare, deoarece cererea dată se examinează de aceeași instanță care a emis încheierea. În literatura română de specialitate este menționat că „cererea de reexaminare este o cale de atac specifică, exercitată împotriva unei încheieri judiciare.”[3] Însă o astfel de afirmație nu este potrivită Codului de procedură civilă al Republicii Moldova pentru că în legislația României cererea de reexaminare a încheierii privind aplicarea amenzii se examinează de un alt complet de judecată, decât cel care a stabilit-o. De asemenea, nu suntem de acord cu opinia menționată deoa-

rece instanța de judecată soluționând această cerere își reexaminează propriul act de dispoziție.

Este de remarcat că în Codul de procedură penală al RM nu este prevăzută posibilitatea anulării ori reducerii amenzii stabilite în procesul penal. Acest mijloc procesual este specific doar procedurii civile, deoarece normele dreptului procesual civil sau mai puțin rigide decât a dreptului procesual penal.

Anularea amenzii înseamnă nu doar eliberarea de a o achita, ci și desființarea ei. Adică amenda odată anulată se consideră că nici nu a fost aplicată. Reducerea amenzii reprezintă doar micșorarea sumei de bani ce urmează a fi achitată de persoana sancționată.

Cererea de reexaminare a încheierii în vederea anulării ori reducerii amenzii se depune în termen de 15 zile de la data emiterii încheierii de sancționare sau de la data comunicării ei. Este evident că termenul de 15 zile presupune zile calendaristice, care este calculat potrivit regulilor generale stipulate în art. 111 – art. 112 din CPC. De asemenea, persoana sancționată poate fi repusă în termenul de 15 zile în condițiile art. 116 din CPC.

După cum am menționat mai sus art. 164 din CPC nu prevede temeiurile anulării sau reducerii amenzii de către instanța de judecată. Astfel, în cererea de reexaminare a încheierii în vederea anulării ori reducerii amenzii urmează a fi indicate doar circumstanțele care întemeiază retragerea actului de dispoziție al instanței în partea aplicării amenzii sau a unei părți sumei dispuse de a fi încasate. Circumstanțele invocate sunt diferite pentru cererea prin care se solicită anularea amenzii în raport cu cererea de reducere a amenzii. În cererea privind solicitarea anulării amenzii sunt urmează a indicate circumstanțele care indică asupra nevinovăției persoanei în neîndeplinirea obligațiilor procesuale. Însă în cererea privind reducerea amenzii persoana sancționată urmează a indica starea ei materială grea sau alte circumstanțe care justifică reducerea amenzii pe care instanța de judecată nu a cunoscut-o la momentul aplicării amenzii judiciare. În cazul înaintării cerinței privind reducerea amenzii

CZU 342.733(478)

persoana sancționată nu este de acord doar cu suma amenzii. La înaintarea cererii de reexaminare a încheierii în vederea anulării ori reducerii amenzii se impune a se prezenta probele care dovedesc circumstanțele invocate.

Concluzie. Reglementările privind amenda judiciară în Codul de procedură civilă al RM comportă imperfecțiunile evidențiate care impune legiuitorul moldav să le înlăture prin completarea și modificarea acestei codificări procesuale civile. Mai mult ca atât leiuitorul urmează să stipuleze mai multe cazuri când instanța de judecată este în drept de a aplica amenda judiciară pentru a fi sancționate acțiunile de exercitarea cu rea-credință a drepturilor procedurale.

Referințe bibliografice

1. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr. 225-XV din 30 mai 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.06.2003, nr. 111-115/451.
2. Codul de procedură civilă al României, adoptat prin Legea nr. 134/2010. În: Monitorul Oficial al României nr. 485 din 15 iulie 2010 și rectificată în Monitorul Oficial nr. 542 din 03 august 2012. <http://www.cjo.ro/coduri-de-drept/noul-cod-de-procedura-civila/#axzz2wX6ObXqV> (vizitat 20.03.14).
3. Deleanu I. Noul Cod de procedură civilă: comentarii pe articole. București: Universul Juridic, 2013, p. 300.
4. Hotărîrea Curții Constituționale din 10.05.2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi ale articolului 345 alin. (2) din Codul contravențional.
5. Legea insolvenței nr. 149 din 29.06.2012. Publicat: 14.09.2012 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 193-197/663.
6. Legea contenciosului administrativ nr. 793-XIV din 10.02.2000. Republicat: 03.10.2006 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova ediție specială.

EVOLUȚIA ISTORICĂ A DREPTULUI FUNDAMENTAL LA ÎNVĂȚĂTURĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Rodica NICHITA,

magistru în drept, Universitatea de Stat din Moldova

SUMMARY

Recognizing the character and evolution of the fundamental right to education on the basis of the principle of territoriality, we can mention that it has developed together with the development of the rule of law on the territory of our state. Every person has a vocation to training and education, the right which configures this vocation should be necessarily included in the number of fundamental rights and for these reasons, the changes which have occurred after the proclamation of independence of the Republic of Moldova in the Republic of Moldova lead to the development of a new educational policy and a basic framework for the justification and promotion of the reform of the education system.

Keywords: education, education system, educational strategy, educational policy.

REZUMAT

Recunoscând caracterul și evoluția dreptului fundamental la învățatură în baza principiului teritorialității putem menționa că pe teritoriul statului nostru acesta s-a dezvoltat de-a lungul conturării statului de drept. Fiecare om are vocație la instruire și educare, dreptul care configurează această vocație nu poate lipsi din numărul drepturilor fundamentale și din aceste considerente schimbările, care s-au produs în Republica Moldova după proclamarea independenței, duc la elaborarea unei noi politici educaționale și a unui cadru de bază pentru justificarea și promovarea reformei sistemului de învățământ.

Cuvinte cheie: educație, sistem de învățământ, strategie educațională, politica educațională.

Introducere. Totodată, o importanță deosebită prezintă progresul învățământului, respectiv a dreptului fundamental la învățatură în spațiul românesc. Aici urmează de menționat faptul, că dreptul fundamental la învățatură, de asemenea nu a avut o reglementare directă până în perioada modernă, până la adoptarea constituțiilor române, acesta fiind mai mult o prerogativă pentru familia românească bazată pe principii și cutume milenare. Pregătirea pentru viața de adult a tinerilor din Dacia, aveau elemente de inițiere foarte dure, precum trăiau singuri în pădure, învățau să se comporte ca lupii, adică să fie curajoși, să nu se sperie de moarte etc., ceea ce le permitea consolidarea personalității, caracteristice acelei perioade.

Așadar, la începutul sec. X-XIII, existența în spațiul carpatodubian-pontic, a țărilor (cnezate, voievodate) locuite de români, în văi ale râurilor, câmpiilor demonstrează faptul că era necesară o organizare statală, deoarece în această perioadă are loc stabilizarea și omogenizarea poporului. [1, p.36] Pentru a confirma, că la baza consolidării statale, era și educația propriu-zisă a românilor, în cărțile religioase, în special Viețile Sfinților, fragmente din Vechiul Testament, dar și cărțile laice ca Cronica lui Manases, Povestirea despre Varlam și Ioasaf, Alexandria, au fost cunoscute în țările române cel puțin de la începutul sec. XIV, știința de carte fiind răspândită încă înainte constituirii acestora ca state. Arheologii au găsit stilouri și o cataramă de piatră, turnată din bronz, datată din

sec. X-XIII, care dovedesc răspândirea de carte la români. [1, p.36] Pentru perioada dată este caracteristic educația în cadrul familiei și în instituțiile religioase care erau principalii piloni de răspândire a aptitudinilor de a scrie sau a citi.

La mijlocul sec. al XVII-lea a fost adoptat unul din cel mai important izvor de drept al perioadei feudalismului, anume Cartea românească de învățătură (1646). Cartea românească de învățătură constituie prima codificare legislativă cu caracter laic din istoria dreptului nostru. Ea a fost întocmită la ordinul domnitorului Vasile Lupu și tipărită în 1646 la tipografia mănăstirii Trei Sfinți din Iași. Titlul integral al lucrării ne indică izvoarele pravilei, metoda de lucru și scopul prin adoptarea ei („Cartea românească de învățătură de la pravilele împărătești și de la județe cu așa-zisa și toată cheltuiala lui Vasile Lupu, voievodul și domnitorul Țării Moldovei, din multe scripturi tălmăcite din limba italienească în limba românească”). În primul rând titlul lucrării ne indică că lucrările străine au fost codificate într-o viziune proprie, ca urmare a inițiativei domnești și constituie o operă de sinteză cu trăsături originale. În al doilea rând termenul „învățătură” era foarte bine fixat în terminologia epocii, așa cum rezultă din actele prin care sunt loviți de urgia domnească toți cei care nu îndeplinesc învățăturile sale. [2, p.214]

În Țările Române, în Evul Mediu, existau patru tipuri de școli: mănăstirești, episcopale (pentru rangurile înalte bisericesti), cele pentru daci (aveau un caracter particular) și apoi cele străine din coloniile săsești, ungurești, polone etc. Până la mijlocul secolului al XIX-lea, „obligativitatea învățământului pentru copiii prostimii nu este indicată pe cât timp pare a fi, iar pentru copii de mazil (boier scos din slujbă și supus la dări), de neguțător, și de alte bresle de cinstite, obligativitatea va fi de nouă

ani, adică de la 3 la 12. Pentru feciorii de preoți, obligativitatea va dura 17 ani, adică până la vârsta de 20 de ani”. [3, p. 168-169]

În anii Revoluției din 1848, care a avut punct de pornire pe revoluționarii francezi, dreptul fundamental la învățătură a fost cerut pentru prima oară, în sensul modern pe care-l cunoaștem astăzi, acela al învățământului organizat de stat, în proiectul de constituție al revoluției valahe, proiect publicat și tradus în limba germană și franceză la Craiova de L. Fayenza. Ceea ce s-a numit „bases de la nouvelle constitution en Walache” decide la art. 16 ca „instrucția să fie egală și întreagă pentru tot românul de amândouă sexe”. În Regulamentul Școlar din 1850 se prevedea o grilă educațională specifică. Urmau astfel, să fie în lumea rurală școli elementare de trei ani. Astfel de școli sătești s-au înființat pe moșiile mănăstirești, dar și pe moșiile boierești, „cărora nu li se mai dau hrisoave de târguri sau iarmaroace decât după ce proprietarul moșiei va fi înființat școala elementară”. Venea apoi treapta învățării secundare, bifurcată în școli reale pe 5 ani, pentru „tinerii plecați către cunoștințe practice”, și apoi școli gimnaziale, cunoscutul liceu teoretic, de șapte ani. Învățăturile „înalte” erau predate în cadrul a patru facultăți: filosofică, juridică, teologică și medicală.

Profesorul Gheorghe Costa-Foru a introdus trei elemente fundamentale, în planul educațional imediat, care ar fi fost de mare necesitate în Țările Române, cele trei principii stabilite la 1860 de Gheorghe Costa-Foru erau: dreptul copilului la învățătură, „fără altă restricțiune decât aceea a fireștilor limite ale aptitudinilor individuale”; pentru că „între femei și copil este o strânsă legătură” se cere imperios „eliminarea tiraniei bărbatului” căci „femeia singură știe a ceti în ochii copilului și a transforma lectura cărților în lecțiuni vii, plă-

cute și simpatice.” [4, p.129] Să lăsăm dar femeii rolul său de educatoare, pentru aceasta trebuie ca și ea să fie cultivată în școli speciale de toate gradele” și instrucția predată în familie trebuie completată cu instrucția școlară.

Legea nr. 1150 din 25 noiembrie 1864 „asupra instrucțiunii și a Principatelor – Unite-Române” [5] a adus sistemului școlar românesc nu numai un caracter unitar, alături de obligativitatea și gratuitatea pentru primii patru ani de școală, ci a reglementat măsuri prin care urma să se realizeze unitatea școlii elementare de la sat și oraș, deși au continuat să existe discuții cu privire la acest aspect și la începuturile secolului XX. Prin această lege „pentru prima oară în legislație se făcea loc unei depline egalități la învățătură a fetelor în raport cu băieții”.

Legiitorul român a prevăzut educația în primul rând ca o obligație, nu ca un drept, iar cei care aveau sarcina acestei obligații erau persoanele care aveau în îngrijire un copil, deci în primul rând părinții. Pentru a ușura îndatorirea astfel impusă, statul se obliga să organizeze și să subvenționeze școli, dar și să acorde sprijin material pentru „copiii fără mijloace”. Pentru a controla modalitatea în care persoanele responsabile pentru copii aveau să-și respecte aceste obligații, legea prevedea și o serie de sancțiuni constând în amenzi pecuniare împotriva celor care își lăsau copiii „a lipsi de la școală fără motiv legal” (art. 36). De asemenea, aceeași lege sancționa și mai drastic pe cel care „va primi în serviciul său un copil mai mic de doisprezece ani” (art. 37). În plus, pe lângă amendă, o altă sancțiune era obligația de a „trimite și a ține pe copil în școală până la paisprezece ani”.

Cu toate acestea, statul nu impunea un monopol asupra educației, părinții având posibilitatea de a se ocupa de educația copiilor fie

oferindu-le „învățatură” acasă, fie înscriindu-i într-un institut privat. Această posibilitate se înscrie în filosofia liberală asupra educației, care a caracterizat secolul XIX, în antiteză cu concepția socialistă impusă la nivel normativ prima dată prin art. 121 al Constituției Uniunii Sovietice a lui Stalin din anul 1936.[6, p.245] Concepția liberală se concentra pe obligația părinților de a furniza educație copiilor, precum și libertatea acestora de a alege educația dorită, în anumite limite stabilite de lege, statul având doar datoria de a garanta accesul tuturor la o formă de educație și un nivel minim de studii, având o intervenție redusă la nivelul programei curriculare. Dacă dreptul de a primi educație a fost, chiar dacă nu *expressis verbis*, ci doar implicit, recunoscut și în cadrul filosofiei liberale, concepția socialistă a fost cea care a impus statul ca fiind principalul debitor al obligației de a furniza educația. Revine acestuia meritul ca, asumând în sarcina statului o serie de obligații clare, să fi făcut ca nivelul general de alfabetizare în statele unde regimurile socialiste au preluat puterea publică să crească într-un ritm accelerat. Acesta cu ajutorul mecanismelor specifice a impus prin mijloacele coercitive ale statului respectarea sarcinilor trasate diferiților „actori” implicați în sistemul educațional: copii, părinți, profesori.

În această ordine de idei, o primă operă constituțională a românilor a fost considerată, Constituția din 1866, având caracter liberal, conform principiilor Revoluției Franceze din 1789, promovând libertățile fundamentale ale cetățeanului, suveranitatea națională, separarea puterilor în stat și responsabilitatea ministerială. [7, p.191] Astfel Titlu II, articolul 5 din Constituție prevede, că românii se bucură de libertatea conștiinței, învățământului, libertatea presei și libertatea întrunirilor. [8, p.50] Până la următorul punct legislativ de amploare

privind modernizarea sistemului școlar, au existat multe încercări de modificare a legii instrucțiunii publice din 1864, și anume proiectele semnate de I. Strat (1866), Alexandru Crețescu (1869), Petre Carp (1870), Christian Tell (1872) și Titu Maiorescu(1876). Învățământul pentru fete cunoaște însă un regres, el fiind pliat doar pe „aptitudinile și trebuințele fetelor ca viitoare mame și gospodine în familie”, și pentru simplul motiv că fetele nu sunt „destinate a suporta aceleași greutăți ca și băieții” în decursul vieții.

În urma politicii expansioniste promovată de Rusia la începutul sec. al XX-lea, în Basarabia se înregistra o profundă înrăutățire a relațiilor sociale și politice, soldată cu închiderea școlilor cu predare în limba natală, rusificarea bisericilor, interzicerea folosirii limbii române în instituțiile publice, închiderea tipografiei naționale moldovenești, interzicerea oricăror editări în limba română, interzicerea pentru intelectualii moldoveni aflați în serviciul de stat țarist să ocupe funcții publice în Basarabia, ș.a.

Condițiile vieții sociale și politice din Imperiul Rus, care a impus noua organizare de stat Basarabiei, au fost de așa natură încât lupta pentru păstrarea elementelor de constituționalism autohton se putea duce mai mult sub forma unei rezistențe pasive a autohtonilor, precum a fost, de exemplu, planul întocmit de Alexandru Sturza (1791-1854), fiul primului guvernator al Basarabiei Scarlat Sturza, în care, printre altele, se prevedea că în Basarabia „drepturile și obiceiurile moldovenești nu numai să fie împreună cu Bucovina și Transilvania într-o „împărăție deosebită cu numele de Moldo-Valahia. Remarcăm și imposibilitatea autorităților ocupaționiste de a distruge limba și cultura autohtonilor. Ostilitatea reformelor de colonizare, rusificarea forțată, incultura impusă populației n-au fost în stare

să ștergă din conștiința poporului ideea comunității.

După revoluția din februarie 1917 din Rusia, în Basarabia a început un val de mișcări sociale și politice. Printre primele manifestări e și Congresul general al cooperativelor sătești, convocat la 6-7 aprilie 1917, care au solicitat autonomia administrativă și religioasă, școlară și economică a Basarabiei, precum și convocarea „unei adunări legislative, care să voteze legea”. Mitingul ostașilor, desfășurat la Odessa la 8 aprilie 1917 la care au participat peste 1000 de ostași moldoveni, a cerut autonomia Basarabiei. Convocarea unei adunări naționale a unui Înalț Sfat, înzestrat cu atribuții legislative și executive, a fost solicitată și de membrii corpului didactic, preoți și reprezentanții altor asociații obștești.

Deja la 2 decembrie 1917, Sfatul Țării a adoptat Declarația privind proclamarea Republicii Democratice Moldovenești în cadrul Republicii Federative Democratice Ruse, ca „părtaș cu aceleași drepturi”. În sarcina Sfatului Țării au fost puse următoarele sarcini: să ocrotească toate drepturile și libertățile dobândite prin revoluție, precum: „slobozănia cuvântului, tiparului, credinței, cugetului, unirii, adunărilor și grevelor,, să asigure „neatingere persoanei și a locuinței și să așeze judecată dreaptă pentru tot norodul”. Să asigure activitatea instituțiilor de învățământ accesibil pentru „toate noroadele” Republicii Moldovenești.

Proiectul de constituție a Republicii Democratice Moldovenești a fost elaborat de Societatea juridică moldovenească în perioada lunilor februarie-martie 1918. Partea V-a din proiect era rezervată totalmente drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor. După anularea tuturor privilegiilor și deosebirilor de castă, cetățenii urmau să se bucure de următoarele drepturi fundamentale: libertatea conștiinței, dreptul de a fi ascultat de o instanță

judecătorească; dreptul la proprietate, declarată inviolabilă; dreptul la libera exprimare, dreptul la învățătură, dreptul la adunări politice „pașnice și fără arme, atât în locurile închise, cât și sub cerul liber pentru a discuta orice fel de problemă fără a cere permisiunea prealabilă;” dreptul de asociere în obști în scopuri nepotrivite legilor penale”, dreptul de petiționare; dreptul de a se uni în „asociații muncitorești și să declare greve”.

La momentul Unirii Ardealului, a Bucovinei și a Basarabiei la 27 martie 1918, în România rămânea în vigoare Constituția promulgată de Carol I la 13 iulie 1866. [9, p.254] Cu toate că statul român întregit funcționa conform acestei constituții, teritoriile proaspăt revenite s-au bucurat de o anumită autonomie timp de doi ani. După Marea Unire, din 1918, primul act constituțional care a impus dreptul fundamental la învățătură la scara întregului spațiu locuit de români a fost din 1923. La art. 24 din titlul II, „Despre drepturile românilor”, aflăm că „învățământul este liber în condițiile stabilite prin legile speciale întrucât nu va fi contrar bunelor moravuri și ordinii publice. Învățământul primar este obligator. În școlile statului acest învățământ se va da gratuit. Statul, județele și comunele vor da ajutoare și înlesniri elevilor lipsiți de mijloace, în toate gradele de învățământ, în măsura și modalitățile prevăzute de lege”. [10]

La 23 aprilie 1925, deputații Congresului I general al Sovietelor din RASS Moldovenească au adoptat în unanimitate Constituția RASS Moldovenești.

Cu mare regret, Constituția RASSM din 23 aprilie 1925 nu conținea prevederi referitoare la drepturile fundamentale ale omului și cetățeanului. Iar dacă pornim de la conținutul art. 16 din Declarația franceză a drepturilor omului și ale cetățeanului, din 26 august 1789 (orice societate, în care garanția

drepturilor nu este asigurată, nici separația puterilor determinată, nu are Constituție), valoarea acestei Constituții scade considerabil.

Spre deosebire de Constituția precedentă, Constituția RASSM din 1938 cuprindea un capitol separat, consacrat drepturilor și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor. Art.21, specifica: „Învățământul este liber în condițiile stabilite prin legi speciale și întru cât nu va fi contrar bunelor moravuri, ordinii publice și intereselor de stat. Învățământul primar este obligatoriu. În școlile statului acest învățământ va fi gratuit”. [9, p.255] RSS Moldovenească a fost formată prin Legea din 2 august 1940. Între 8 și 12 februarie 1941, își desfășoară ședințele Sesiunea întâi a Sovietului Suprem al RSSM, care adoptă, la 10 februarie, Constituția RSSM. Drepturilor și libertăților cetățenești proclamate în Constituția RSSM din anul 1941 aveau, în marea lor parte, un conținut declarativ, iar în unele dintre ele, cum ar fi „*libertatea cuvântului*,” „*libertatea conștiinței*,” „*dreptul la libera circulație*,” „*dreptul la proprietate*,” „*dreptul la muncă*,” alte drepturi civile au devenit doar lozinci comuniste, fiind substituite prin diverse forme de urmărire și persecutare socială, materializate sub diverse forme de răfuială și represii în masă. Constituția din 1941 în mod tradițional păstrează continuitatea constituțiilor RSSU și RASSM. Constituția RSSM din anul 1941 în art. 99 garantează dreptul fundamental la învățătură „*fără plată, învățământul realizat în limba maternă, garantând și asigurând studiile superioare tuturor cetățenilor*.”

La 15 aprilie 1978, Comisia Constituțională adoptă „în unanimitate” Constituția RSSM. Însă, cu mare regret, drepturile și libertățile fundamentale nu erau considerate inalienabile ființei umane, majoritatea dintre ele fiind naturale. Drepturile fundamentale nu repre-

zentau în sine o valoare socială, ele fiind destinate realizării scopurilor comuniste globale. Mai mult decât atât, unele dintre ele erau substanțial limitate, iar drepturile politice trebuiau să fie folosite cu prioritatea în scopurile construcției socialiste. În cadrul acestor drepturi, o prioritate deosebită era acordată nu drepturilor civile și inviolabilităților personale, dar drepturilor social-economice cu excepția dreptului de proprietate;- Constituția consacra principiul legalității având în vedere însă o formă de legalitate deosebită, concentrată în noțiunea specifică de „legalitate socialistă”, care a presupus permanent prioritatea deciziilor politice adoptate de partidul comunist, decizii care în majoritatea cazurilor predominau chiar legile. Această stare a permis guvernanților să renunțe la majoritatea normelor juridice atunci când legalitatea venea în contradicție cu principiile socialiste. În consecință activitatea politico-juridică era considerată reușită chiar dacă era însoțită de violarea flagrantă a legislației și dacă în urma acțiunilor întreprinse se realiza „bunăstarea poporului.”

Conform articolului 21, 22, 25 a Constituției RASSM din 1978 *statul are grijă de organizarea științifică de asigurarea în localitățile sătești a rețelei instituțiilor de învățământ public, iar acesta asigură pregătirea de cultură generală și profesională a cetățenilor; slujește educației comuniste. În art. 43 a Constituției RASSM din 1978 dreptul fundamental la învățătură este asigurată tuturor cetățenilor RASSM gratuit, a învățământului general obligatoriu și dezvoltarea învățământului profesional tehnic, mediu de specialitate și superior; asigurarea învățământului fără frecvență, a celui seral; prin acordarea stîpendiilor de stat și înlesnirilor pentru elevi și studenți; prin acordarea gratuită a manualelor școlare; și posibilitatea de a învăța la școală*

în limba maternă; creând condiții pentru autoinstruire.

Dispoziția aceasta prelua cu exactitate textul corelativ din Constituția Uniunii Sovietice de la 1936, articolul 121. Cu această ocazie, inclusiv la nivel normativ, Republica Moldova se ralia filosofiei socialiste în ceea ce privește educația, văzută acum ca o funcție primordială a statului, prin care acesta preia controlul total asupra a ceea ce tinerii săi cetățeni aveau să învețe. Se poate observa cum noțiunea de „drept fundamental la învățatură”, *suprimă libertății învățământului*, iar statul înlătură orice prerogativă în procesul decizional asupra problemelor care țin de educația persoanelor care au în grijă și responsabilitate un copil.

Tentativele de reanimare a Constituției din 1978 nu erau suficiente pentru rezolvarea noilor sarcini sociale de unde și apare nevoia unei noi constituții. Elaborarea proiectului noii Constituții a Republicii Moldova a fost condiționată de necesitatea realizării cadrului juridic al evoluției spre statul de drept, suveran și independent, unitar și indivizibil.

După o serie de dezbateri asupra proiectului, la 29.07.1994, Parlamentul adoptă Constituția Republicii Moldova. În aceeași zi, Constituția este promulgată prin decretul Președintelui Republicii Moldova și intră în vigoare la 7 august 1994. La aceeași dată Constituția Republicii Moldova din 15 aprilie 1978 este abrogată în întregime, celelalte legi și acte normative subordonate legii rămânând în vigoare în măsura în care nu contravin Constituției.

Pornind de la ideea că fiecare om are vocație la instruire și educare, dreptul care configurează această vocație nu poate lipsi din numărul drepturilor fundamentale pe care le consacra Constituția Republicii Moldova adoptată la 29 iulie 1994. Din aceste considerente, nici un alt act normativ sau normă

juridică care contravine prevederilor constituționale nu are putere juridică. Spunem că supremația constituției apare ca ceva firesc, de notorietate, vorbindu-se pur și simplu de supremația sa sau folosindu-se de alte termene precum: valoare juridică supremă, super legalitate sau lege supremă. [11, p. 19]

Constituția garantează dreptul fundamental la învățatură prin intermediul art. 35 [12] fără discriminări și privilegii, prin faptul că orice om, indiferent de sex, naționalitate, origine socială și chiar aptitudini, are dreptul de a învăța. Astfel, dreptul fundamental la învățatură se realizează plenar spre deosebire de celelalte reglementări constituționale în domeniu, care pot fi atribuite doar categoriei drepturilor convenționale, care se realizează independent de condițiile materiale a unei societăți concrete de orientare socială a legislației și de politică de guvern. [13, p.218]

Articolul 35 din Constituție statuează că dreptul fundamental la învățatură este asigurat prin învățământul general obligatoriu, prin învățământul liceal și prin cel profesional, prin învățământul superior, precum și prin alte forme de instruire și de perfecționare. Statul asigură, în condițiile legii, dreptul de a alege limba de educare și instruire a persoanelor. Studiarea limbii de stat se asigură în instituțiile de învățământ de toate gradele. Învățământul de stat este gratuit. Instituțiile de învățământ, inclusiv cele nestatale, se înființează și își desfășoară activitatea în condițiile legii. Instituțiile de învățământ superior beneficiază de dreptul la autonomie. Învățământul liceal, profesional și cel superior de stat este în măsură egală accesibil tuturor, pe bază de merit. Statul asigură, în condițiile legii, libertatea învățământului religios. Învățământul de stat este laic. Dreptul prioritar de a alege sfera de instruire a copiilor revine părinților.

Paradoxal, o dispoziție expresă care să garanteze libertatea învățământului, nu avea să mai fie introdusă nici măcar prin Constituția din anul 1994, modificată și completată în anul 2000. Aceasta dispune, desigur, posibilitatea desfășurării învățământului nu numai în unități de stat, ci și în cadrul unor instituții particulare ori confesionale, însă o dispoziție generală privind libertatea învățământului nu a fost introdusă. Alin. (8) al art. 35 din Constituția Republicii Moldova din 1994 dispune că „Statul asigură în condițiile legii libertatea învățământului religios. Învățământul de stat este laic. Însă această normă constituțională rămâne una particulară. De fapt, analizând întregul conținut al art.35, se poate concluziona că filosofia socialistă asupra învățământului este cea care încă influențează major reglementarea acestui domeniu în legislația Republicii Moldova. Desigur, concepția socialistă este prezentă și în cadrul reglementărilor internaționale, însă acestea realizează o armonie mult mai mare între filosofia liberală și filosofia socialistă asupra educației.

Schimbările care s-au produs în Republica Moldova după proclamarea independenței Republicii Moldova au necesitatea elaborării unei noi politici educaționale și a unui cadru de bază pentru justificarea și promovarea reformei: concepția dezvoltării învățământului în Republica Moldova adoptată de Parlamentul Republicii Moldova în 1994, Constituția Republicii Moldova din anul 1994. Parlamentul adoptă în anul 1995 Legea învățământului care ar avea drept scop dezvoltarea personalității copilului, a capacităților și a aptitudinilor lui spirituale și fizice la nivelul potențialului său maxim; cultivarea respectului pentru drepturile și libertățile omului, indiferent de apartenența lui etnică, de proveniența socială și atitudinea față de religie - principii consemnate în

Cartea Națiunilor Unite; pregătirea copilului pentru a-și asuma responsabilitățile vieții într-o societate liberă, în spiritul înțelegerii, păcii, toleranței, egalității între sexe și prietenia între toate popoarele și grupurile etnice, naționale și religioase; cultivarea simțului necesității de a munci pentru binele propriu și cel al societății, a stimei față de cei care produc bunuri materiale și spirituale; educarea stimei față de părinți, față de identitatea, limba și valorile culturale ale poporului, precum și față de valorile naționale ale țării în care trăiește, ale țării din care poate fi originar și ale civilizațiilor diferite de a sa; cultivarea simțului responsabilității față de mediul înconjurător formarea conștiinței ecologice; asigurarea unei pregătiri fizice multilaterale, cu caracter profesional aplicativ pentru tineretul studios, formarea simțului necesității de practicare a culturii fizice și sportului pe parcursul întregii vieți și care a fost abrogată la data de 23.11.14 prin Codul Educației 152 din 17.07.14, MO319-324/24.10.14 art.634.

Implementare Legii învățământului a determinat legiuitorul din Republica Moldova să adopte un șir de strategii, hotărâri și programe naționale în domeniul învățământului: Programul național de dezvoltare a învățământului 1995-2000, Strategia națională „Educație pentru toți” aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.410 din 4 aprilie 2003 [14]; Strategii naționale privind protecția copilului și familiei, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.727 din 16 iunie 2003 [15], Strategiei naționale și a Planului de acțiuni privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului pe anii 2007-2012 [16]; Strategia pentru tineret [17]; Programul de modernizare a sistemului educațional în Republica Moldova; [18] Strategia națională și Planul de acțiuni privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului pe anii 2007-

2012 [19]; Planul național de acțiuni comunitare pentru susținerea copiilor aflați în dificultate pe anii 2007-2014 [20]; Strategia națională pentru tineret pe anii 2009-2013 [21]; Strategia consolidată și Planul de acțiuni în sectorul educației (anii 2011-2015), elaborate cu scopul realizării prevederilor documentelor de politici în domeniile ce țin de dezvoltarea învățământului, 2010; Strategiei de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (2010-2013) [22]; Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pe anii 2011-2020; Strategia consolidată de dezvoltare a învățământului pentru anii 2011-2015. [23]

Codul educației adoptat prin Legea nr. 152 din 17.07.2014 [23] stabilește cadrul juridic al raporturilor privind proiectarea, organizarea, funcționarea și dezvoltarea sistemului de educație din Republica Moldova. Este o reformă profundă și reală a educației de toate nivelurile, facilitează integrarea sistemului de învățământ din Republica Moldova în afara ariei Europene a educației, asigură mobilitatea academică, recunoașterea calificărilor și accesul pe piața forței de muncă a cetățenilor educați și pregătiți profesional. Are drept scop modernizarea sistemului de învățământ în contextul procesului de integrare a europeană a Republicii Moldova, în conformitate cu Procesul de la Bologna. În acest sens, Codul educației va contribui și la implementarea Strategiei Educației 2020, abordând într-o manieră consecventă problemele de acces, relevanță și calitate a educației.

Referințe bibliografice

1. Elena Aramă, *Istoria Dreptului Românesc*, editura SA „Reclama”, Chișinău 2003, pagini 201, p. 36.
2. Mihail Rotaru, *Istoria dreptului românesc: Curs universitar*- Ch.: Dep. Ed.-Poligr. al ASEM, 2008, p. 191, 214.

3. Nicolae Coț, „Școala și mișcarea pedagogică în vechiul regat”, în Probleme ale învățământului românesc, buletinul nr.4 și Programul de Activitate pe 1928- 1929 al Seminarului de Pedagogie Teoretică condus de G.G. Antonescu și Buletinul Bibliotecii Pedagogice a Casei Școlare, Editura Casei Școlare, București, 1929, p. 168- 169 și p. 185.

4. Gheorghe Costa- Foru, *Studii asupra instrucțiunii publice*, București, 1860, pag.129.

5. Legea nr. 1150 din 25 noiembrie 1864 „asupra instrucțiunii și a Principatelor – Unite-Române” Publicată în Monitorul Oficial din 25 noiembrie 1864.

6. Nowak, M., *The right to education*, în *Economic, Social and Cultural Rights. A Textbook. Second Revised Edition*, în vol. Asbjorn Eide, Catarina Krause și Allan Rosas (eds.), Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 2001, p. 245, 248, 252.

7. Mihail Rotaru. *Istoria dreptului românesc: Curs universitar*- Ch.: Dep. Ed.-Poligr. al ASEM, 2008, p. 191, 214.

8. Elena Aramă, Valentina Coptileț, Zinaida Lupașcu, *Istoria Dreptului Românesc*, ediție revizuită, CEP USM, Chișinău 2007, p. 50

9. Ion Guceac, *Constituția la răscruce de milenii*, Academia de Științe a Moldovei Institutul de cercetări Juridice și Politice, Chișinău 2013, pag. 254-255.

10. Constituția Nouă votată de Adunarea Constituantă în ședințele de la 26 și 27 martie anul 1923, Editura Scrisului Românesc, Craiova, p.49.

11. Alexandru Arseni, *Jurisdicția Constituțională a Republicii Moldova*, Chișinău 2000, Editura: Tipografia Euro-Press 2000, P. 214, p.19.

12. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.94. Publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.1 din 12.08.1994.

13. Ion Creangă, Corneliu Gurin, *Drepturile și libertățile fundamentale, sisteme și garanții*, Chișinău 2005, p. 218

14. Strategia națională „Educație pentru toți”, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.410 din 4 aprilie 2003 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.70-72, art.441).

15. Strategiei naționale privind

protecția copilului și familiei, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.727 din 16 iunie 2003(Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.126-131, art.774).

16. Strategiei naționale și a Planului de acțiuni privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului pe anii 2007-2012 aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.784 din 9 iulie 2007 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.103-106, art.823).

17. Strategia pentru tineret adoptată prin Hotărârea Guvernului RM nr. 1541 din 22. 12. 2003)

18. Programul de modernizare a sistemului educațional în Republica Moldova adoptat prin Hotărârea Guvernului nr. 863 din 16 august 2005

19. Planul național de acțiuni comunitare pentru susținerea copiilor aflați în dificultate pe anii 2007-2014 publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 141- 145, art. 1028.

20. Strategia pentru tineret adoptată prin Hotărârea Guvernului RM nr. 1541 din 22. 12. 2003)

21. Strategiei de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (2010-2013), aprobată prin Legea nr.169 din 9 iulie 2010 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.200-201, art.660).

22. Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pe anii 2011-2020, Strategia consolidată de dezvoltare a învățământului pentru anii 2011-2015, Aprobat prin ordinul ministrului educației nr. 849 din 29. 11. 2010. Strategia Sectorială pentru anii 2014-2020.

23. Codul Educației al Republicii Moldova nr. 152 din 17.07.2014, publicat: 24.10.2014 în Monitorul Oficial nr. 319-324, art. Nr : 634, intrat în vigoare la 23.11.2014.

CZU 343.6(043.2)

EVOLUȚIA LEGISLAȚIEI PENALE A REPUBLICII MOLDOVA PRIVIND INCRIMINAREA DECLARAȚIILOR CU REA-VOIȚĂ, PRODUCĂTOARE DE CONSECINȚE JURIDICE

Andrei NASTAS,

doctorand, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

SUMMARY

The development of science is impossible without taking account of that rich experience that come to us since during the first "juridical monuments". The evolution of criminal law and apparition of regulations related to the establishment of statements malevolently producing juridical consequences is directly linked to certain periods of development of Republic of Moldova's statehood, the formation of national juridical culture and juridical system of the state.

Keywords: declarations, apparition, malevolently, juridical system, regulation, juridical consequences, criminal law, juridical culture.

REZUMAT

Dezvoltarea științei este imposibilă fără de luarea în calcul a acelei experiențe bogate care a ajuns la noi începând cu perioada primelor „monumente juridice”. Evoluția dreptului penal și instituirea reglementărilor ce țin de incriminarea declarațiilor cu rea-voiață, producătoare de consecințe juridice este legată nemijlocit de anumite epoci ale evoluției statalității Republicii Moldova, de formarea culturii juridice naționale și de sistemul juridic al statului.

Cuvinte-cheie: declarații, incriminare, rea-voiață, sistem juridic, reglementare, consecințe juridice, drept penal, sistem juridic, cultură juridică.

Introcucere. Legislației Republicii Moldova, pe durata întregii sale istorii, i-a fost cunoscută instituția incriminării declarațiilor cu rea-voiață, producătoare de consecințe juridice. Realizările conceptelor științifice și legislative din acest domeniu nu pot fi subapreciate sau puse la îndoială. Etapele cardinale ale instituirii și evoluției instituției ocrotirii juridico-penale a declarațiilor producătoare de consecințe juridice pe tărâm autohton au fost determinate de schimbările epocale în domeniile factorilor obiectivi sociali, a culturii, conștiinței și ideologiei juridice.

Metode și materiale aplicate. În vederea realizării prezentului demers științific de drept penal, ne-am bazat pe metode științifice de calitate: istorică, logico-formală, comparativă, statistică și sociologică. Ca bază teoretică a articolului au figurat rezultatele din domeniul istoriei dreptului penal și dreptului proce-

sual penal, identificând, în special, cercetările întreprinse pe acest segment, atât de autorii autohtoni, cât și de cei din alte state.

Rezultate obținute și discuții. Popoarele tuturor timpurilor au tins spre stabilirea adevărului prin intermediul cauzelor penale [1, p. 9]. În acest context și legislației Republicii Moldova, pe durata întregii sale istorii i-a fost cunoscută instituția protecției juridico-penale a declarațiilor producătoare de consecințe juridice. Realizările conceptelor științifice și legislative din acest domeniu nu pot fi subapreciate sau puse la îndoială. Dezvoltarea științei ca produs aspirat este imposibilă fără de luarea în calcul a acelei experiențe bogate care a ajuns la noi începând cu perioada de timp a primelor „monumente juridice”. Evoluția dreptului penal și instituirea reglementărilor examinate este legată nemijlocit de anumite epoci ale evoluției statalității Republi-

cii Moldova, de formarea culturii juridico-naționale și de sistemul juridic al statului. Etapele cardinale ale instituirii și evoluției justiției pe tărâm autohton au fost determinate de schimbările epocale în domeniile factorilor obiectivi sociali, a culturii, conștiinței și ideologiei juridice. Sub aspect istoric, încă din cele mai vechi timpuri, proba cu martori a fost admisă în cadrul soluționării litigiilor ivite între membrii societății, numasi că forța probantă a declarațiilor martorului nu a fost aceeași în toate sistemele de drept [2, p. 197]. Izvoarele antice ale dreptului geto-dac vorbesc în materie penală de jurământul fals și acuzațiile false, ele fiind sancționate prin pedeapsă capitală [3, p. 10-11]. După cum se menționează în literatura de specialitate, unele probe fundamentale păstrate timp de secole în practica juridică românească sunt semnalate în perioada sec. IV-IX. Astfel, pentru rezolvarea diferendelor privitoare la hotare sunt *jurământul cu brazda și conjuratori*, care depuneau mărturii pentru stabilirea faptelor și uneori formulau și hotărâri. Ambele au avut o largă aplicare în țările române în timpul Evului Mediu [4, p. 44].

Jurătorii erau persoanele, inițial din aceeași categorie socială cu partea din proces pentru care jurau, mai târziu fiind cu precădere boierii. Ei erau judecați de domn fie numeric – de obicei – 6 – 12 – 24 – 28 – fie nominal (pe răvașe). Ei depuneau în biserică un jurământ, precum că vor proceda cu dreptate. În procesele penale ei jurau cu privire la reputația unei persoane parte la proces, iar în cele civile cercetau obiectul litigiului și arătau de partea cui este dreptatea. Era proba cea mai răspândită și purta numele de *lege* ca și *Legea țării* [4, p. 125]. Sistemul probator român a lăsat o splendidă moștenire, în așa fel încât un atare sistem poate fi considerat ca o piatră de temelie a procesului penal modern. Se crede, că în vechime, martorii acuzației trebuiau să jure (cel puțin în materie de furt). În Tratatul din decembrie 1519 dintre Ștefăniță-Vodă, domnul Moldovei și Sigismund I, regele Poloniei, se vede că în ședințele de judeca-

tă internaționale ținute alternativ la Hotin și în Colatin, acuzatul de furt propunea patru martori care jurau alături cu el, iar pârâțul alegea doi din ei care dacă jurau împreună cu pârâțul, acesta era apărât de pedeapsă. Însă acest tip de apărare nu putea servi în materie de furt decât de patru ori, în urmă nu se mai credea și hoțul era spânzurat [5, p. 55-56]. La rândul său, tratatul moldo-polon din 1540 prevedea în calitate de pedeapsă pentru mărturii false însemnarea cu fierul înroșit pe față [3, p. 60]. Menționăm cu absolută certitudine și faptul, că temerea legală de relativitatea mărturiei s-a născut cu mult timp înainte, dovadă în acest sens fiind restrângerile care s-au conturat de-a lungul timpului cu privire la administrarea probei cu martori [6, p. 9]. În acest sens, evidențiem Pravila aleasă a logofătului Eustratie de la 1632, care prevedea în calitate de pedeapsă pentru mărturii false – 7 ani de post și 150 mătăni pe zi [3, p. 79]. Anumite afirmații în latura care ne interesează le găsim și în Cartea românească de învățătură, care se prezintă a fi o primă codificare cu caracter laic, fiind întocmită din ordinul lui Vasile Lupu și tipărită în anul 1646. Între faptele incriminate în Pravilă menționăm falsificarea de bani și mărturia mincinoasă. Pravila mai prevedea în calitate de mijloace de probă înscrisurile, martorii, jurământul și expertiza. Judecătorul avea dreptul să aprecieze mărturiile în funcție de condiția socială a persoanei [4, p. 131, 133]. Prevederi similare întâlnim și în codificarea, *Îndreptarea legii*, tipărită în anul 1652 la Târgoviște din porunca domnitorului Matei Basarab. Printre infracțiunile contra justiției, prevăzute în Pravila lui Vasile Lupu întâlnim: limba strâmbă, capulzania, falsificarea pecetilor, ele fiind pedepsite cu amendă, mutilare și pedepse corporale. După mărturiile misionarului Basetti, care s-a aflat în Moldova în 1642, o femeie care a depus mărturii false a fost pedepsită cu 115 lovituri cu bățul. Un document din 1699 se menționează, că pentru mărturie falsă se plătea amendă de acel în folosul cui au fost depuse mărturiile [3, p. 84].

Nu trecem cu vederea nici Pravilniceasca condică (Mica rânduială juridică), întocmită la 1775 din porunca lui Alexandru Ipsilanti, prin care s-a făcut un pas important în direcția modernizării justiției și Legiuirea Caragea, întocmită și publicată în anul 1818 din ordinul domnului Țării Românești, Ioan Gheorghe Caragea. În cadrul acestor codificări, în legătură cu noul sistem probator în justiție, bazat pe înscrisuri și mărturii, sunt pedepsiți plastografi (falsificatorii de acte), precum și martorii mincinoși, care, totodată, erau trecuți și în „condica șireților” spre a nu mai putea depune mărturie în viitor.

Dezvoltarea producției și circulația mărfurilor, consolidarea economiei de schimb, au făcut necesară pedepsirea acelor care în mod fraudulos declarau că sunt în stare de încetare a plăților pentru a nu-și plăti datoriile. Acești falși frauduloși (mofluzi mincinoși) erau condamnați împreună cu cei ce au tănuit bunurile mofluzilor mincinoși ori au pretins în mod fals că sunt și ei creditori. Potrivit sistemului pedepselor este de menționat faptul că se mențin încă, pentru numeroase fapte, pedepsele fizice cum ar fi: tăierea mâinii pentru plastografie, bătaia sau „darea prin târg” pentru furturile de bunuri bisericesti sau domnești, legea talionului pentru mărturia mincinoasă. Transformări mai importante au intervenit în domeniul dreptului procesual, determinate, în primul rând, de modernizarea organizării instanțelor, înfăptuită de Alexandru Ipsilanti. Vechile probe cu caracter mistic trec pe plan secundar, afirmându-se tot mai mult probele scrise, declarațiile martorilor oculari sau cercetările instanței (dovezi cu meșteșug). Condica șireților, introdusă în Țara Românească, poate fi socotită judecată, o serie de instituții tradiționale ca ordaliile, zavistea, jurătorii, dispar din practică sau trec ca un început de evidență prin cazierul judiciar. Ca urmare a modernizării producerii de un plan secundar [4, p. 158-159].

Manualul lui Andronache Donici, publicat la 1814, a consacrat doar un singur capitol dreptului pe-

nal, aici fiind nominalizate astfel de fapte precum falsificarea actelor și depunerea mărturiilor false. În perioada de destrămare a feudalismului, dreptul penal din Moldova și Țara Românească a fost supus unor transformări fundamentale, determinate de dezvoltarea economico-socială și de curentul iluminist. În Regulamentul organic al Țării Românești s-a prevăzut (art. 241) ca condică criminalicească cu procedura ei. Codului civil al lui Calimah, în Moldova, i-a urmat elaborarea în 1820 a Condicii criminalicești – cuprinzând în partea întâi procedura penală, iar în partea a doua - codul penal, din care însă numai partea întâi a fost publicată în 1820 și abia în 1826 au fost publicate împreună ambele părți. Noul Cod penal al Moldovei (Codul Suțu-Sturdza) se deosebea de legiurile similare anterioare nu numai prin faptul că era un cod complet al ramurii dreptului penal, dar și prin structura mai avansată [7, p. 315-316]. Astfel, constatăm faptul că până la 1864 în Moldova era aplicată Condica criminalicească din 1820, operă a două comisii de juriști instituite din inițiativa principelui Ion Sandu Sturza, iar în Muntenia, Procedura condicii criminalicești, elaborată sub îngrijirea Divanului Obștesc și pusă în aplicare la 1852. Odată cu reinnoirea întregii legislații sub domnitorul Cuza, aceste două legi au făcut loc noului Codice de procedură criminală (Codul de procedură penală), promulgat la 2 decembrie 1864 și pus în aplicare la 30 aprilie 1865 odată cu Codul penal [8, p. 411], promulgat la 21 aprilie 1864. Cartea a II-a a Codului penal român din 1864, intitulată „Despre crime și delictes în special și despre pedepsele lor”, cuprindea dispoziții privind incriminarea în cadrul următoarelor grupe de infracțiuni: *crime de înaltă trădare* (titlul I); *crime și delictes contra Constituției* (titlul II); *crime și delictes contra intereselor publice* (titlul III) și *crime și delictes contra particularilor* (titlul IV). Cartea a III-a a fost consacrată contravențiilor polițienești și pedepselor lor. În cadrul dispozițiilor cu caracter special, o largă extensivitate au avut-o cele prevăzute în ti-

tlul III, privind *crimele și delictesle contra intereselor publice*. În acest sens, capitolul I era destinat falsificatorilor (de monedă, sigilii, certificate etc.) [9, p. 179-180].

Mijloacele de probă din cadrul acestor reglementări erau cele adoptate de toate legislațiile moderne: actul autentic, mărturisirea, jurământul, verificarea directă, expertiza, martorii. Proba cu acte provoca, după împrejurări, comunicarea, verificarea scriptelor și înscrierea în fals. Mărturisirea se obținea prin interogator, jurământul putea fi deferit de părți sau din oficiu, iar ascultarea martorilor putea avea loc numai direct în fața magistratului [8, p. 412]. Tot în cadrul aspectelor noi se remarcă și reglementarea mai amănunțită a unor infracțiuni împotriva comerțului, cum este falimentul fraudulos, ca și falsul în acte publice și private, atât de importante în dovedirea drepturilor [7, p. 319]. Falsul (plastografia, plâsmuirea, vicleșugul) era pedepsit cu tăierea mâinii când vinovatul falsifica semnătura sau pecetea domnească, cu groapa ocnei și bătaia pentru cei „proști” sau cu un an de surghiun pentru cei „mai de ispravă”. Falsificatorii de acte private erau pedepsiți cu bătaie și închisoare pe șase luni [7, p. 322-323]. În ce privește martorii, se obișnuia ca cel puțin doi să fie audiați pentru a se face o dovadă testimonială. Dar adagiul *testis unus testis nullus* nu a avut forță obligatorie până la înscrierea lui în proiectele lui M. Fotino, în Legiuirea Caragea și în Manualul lui Donici. Toate aceste proiecte și legiuri cuprindeau dispoziții numeroase și asemănătoare privitoare la martori, cu scopul de a se putea înlătura depozițiile mincinoase ori neserioase și a se asigura o cât mai bună posibilitate de cunoaștere a adevărului prin această probă [7, p. 341]. În Codul de procedură penală de la 1864, mijloacele de probă în materie penală erau: a) mărturisirea inculpatului la interogatoriu; b) constatarea personală a judecătorului; c) proba literară sau scrisă; d) proba testimonială; e) proba prin prezumții sau indicii. Deși interogatoriul inculpatului constituia cel mai important act al instrucției,

fiind piatra de încercare pentru judecător (conducând la mărturisirea prevenitului și la fixarea direcțiilor ulterioare ale cercetării, totuși proba cu martori reprezenta cel mai important și frecvent mijloc de probă în domeniul penal, rațiunea fiind aceea, că reclamantul, în atare situații, se afla (în majoritatea cazurilor) în imposibilitatea de a-și procura probe scrise [9, p. 197].

Odată cu întregirea țării, situația creată de prezența mai multor legislaturi era cu atât mai anevoioasă cu cât ele erau de concepțiuni deosebite, unele fiind de origine latină, altele de origine germană. În fața acestei situații, încă din 1921 a fost luată hotărârea să se porceadă la întocmirea unor noi coduri repressive unificate. La 1926 a fost creat Consiliul Legislativ, căruia i-au fost încredințate lucrările de elaborare a acestor reglementări. Secția a I-a a Consiliului Legislativ, după o muncă de 10 ani a elaborat proiectele de Cod penal și procedură penală. Ele au fost promulgate de Maiestatea Sa Regele Carol al II-lea în ziua de 17 martie 1936. Codul penal a fost publicat în Monitorul Oficial din 17 martie 1936, iar Codul de procedură penală în Monitorul Oficial din 19 martie 1936, ambele fiind puse în aplicare din data de 1 ianuarie 1937 [8, p. 403]. În Codul penal de la 1936, sub denumirea de infracțiuni contra justiției sunt menționate: denunțarea calomnioasă, pedepsită cu închisoare corecțională de la 1 la 3 ani, mărturia mincinoasă și jurământul fals, pedepsite cu închisoare de la 1 la 3 ani și interdicție corecțională de la 1 la 4 ani. Infracțiunile contra intereselor publice se refereau la: falsificarea de monedă, titluri de credit public, mărci, timbre, hârtii timbrate, sigilii sau semne de autentificare, certificare ori recunoaștere; falsul în acte publice și private; întrebuițarea falsului; falsul prin substituție de persoane și prin uzurpare de titluri sau onoruri. Toate aceste infracțiuni primeau pedeapsa închisorii corecționale, amendă și chiar interdicție corecțională al căror quantum varia după gravitatea fiecărui fapt [8, p. 406]. Cele mai grave infracțiuni erau considerate

cele care puneau în primejdie organizarea socială și ordinea de drept a timpului, în care situații erau sancționate și actele preparatorii [9, p. 402].

Codul de procedură penală de la 1936 a menținut acele părți ale Codului de la 1864 ce corespundeau exigențelor timpului, preluând sau reglementând, pentru prima oară și unele dispoziții care s-au dovedit corespunzătoare statului burghez român. Evident, Codul de procedură penală a fost concordat cu cel penal în disciplinarea procesului penal, prin care se satisfăcea pretenția de a pedepsi violarea normelor ce derivau din Codul penal. Reglementările privitoare la probe au fost consacrate în conformitate cu sistemul probelor libere, cu principiul liberei convingeri motivate, alături de dreptul judecătorului de a administra probe și din oficiu. Codul suprimase proba legală a proceselor-verbale, acordând – în spiritul nou al probelor libere – tuturor proceselor-verbale o forță probantă (până la proba contrarie) [9, p. 414-415].

În albia istoriei caracteristice pentru spațiul românesc dintre Nistru și Prut, nu putem ignora durosul fapt al anexării Basarabiei în 1812. Imperiul Rus în primele sale legi cu privire la provincia cucerită a recunoscut caracterul juridic specific al ei, aplicând vremelnic atât în domeniul dreptului public, cât și al dreptului privat vechile obiceiuri și legi ale Moldovei. Astfel, în primii ani de ocupație rusească, în provincie au fost menținute formele de organizare tradiționale, Basarabia fiind administrată după principiile elaborate în conformitate cu condițiile vieții social-istorice ale țării, în organizarea Basarabiei autoritățile țariste păstrând instituțiile ei juridice anterioare [3, p. 109]. Prin actul provizoriu din 1812, justiția în Basarabia urma să fie exercitată în baza normelor juridice vechi, cu care populația din întreaga Moldovă, nu numai cea din Basarabia, era obișnuită. Această poziție a fost reiterată și în Legea din 12 februarie 1813 și în Ucazul Imperial din 21 august 1813, referitor la organizarea Eparhiei Chișinăului

și Hotinului în care se recomanda a adopta organizarea bisericească obiceiurilor locale. Prin urmare, ca izvoare atât ale dreptului civil, cât și ale dreptului public urma să rămână legislația Principatului Moldovei, parte componentă a căruia a fost până la 1812 și teritoriul dintre Prut și Nistru [3, p. 125].

După 1818, ca izvor de drept în domeniul penal a fost folosită legislația rusă. Ea a fost codificată în 1832 concomitent cu codificarea întregii legislații într-un cod general (Свод законов), ce a intrat în vigoare în 1835. Volumul XV se referea la dreptul penal și a înglobat în sine legile penale care funcționau în Imperiu, începând de la *Pravila de Sobor* din 1649. Volumul XV cuprindea două cărți, prima - cu norme de drept penal, iar a doua – cu norme de procedură penală [3, p. 126-127]. Către mijlocul secolului al XIX-lea, schimbările în cadrul sistemului social-economic al Imperiului Rus, reformele mecanismului de stat, evoluția sistemului polițienesc au determinat necesitatea înnoirii și sistematizării legislației penale. O astfel de sistematizare a fost inițiată în perioada domniei lui Nicolai I, fiind finalizată cu elaborarea Statutului „Cu privire la pedepsele penale și corecționale” din 1845 [235, p. 20]. În spațiul basarabean, aflat sub dominație rusească, tendința unei separări structurale a infracțiunilor contra justiției a cunoscut o anumită dezvoltare abia odată cu adoptarea Statutului „Cu privire la pedepsele penale și corecționale” din 1845. În conținutul acestui act normativ, în vigoare din 1846, se conține un capitol aparte (Capitolul V. Titlul IV), cu denumirea „Privind încălcările la îndeplinirea funcției justiției” unde erau fixate cele mai substanțiale abateri de la îndeplinirea funcției justiției (denunțul calomnios, declarația mincinoasă, jurământul fals etc.). [10, p. 19]. Jurământul fals, atribuit la categoria faptelor infracționale contra credinței era sancționat extrem de aspru – privarea de toate drepturile și de avere cu expulzare pe un termen de la 8 la 10 ani (art. 237). Un capitol aparte al Statutului se referea la infracțiunile de fals. Astfel, art. 391 prevedea răs-

punderea pentru falsul intelectual, această componentă de infracțiune înglobând falsificarea a trei categorii de acte: 1) falsificarea semnăturilor, a declarațiilor martorilor, înțocmirea de acte false, schimbarea conținutului documentului, includerea de informații mincinoase în acte, eliberarea de copii de pe documente inexistente; 2) denaturarea intenționată a faptelor în cadrul rapoartelor, proceselor-verbale și a altor documente oficiale, precum și rectificările cu caracter de rea voință; 3) încălcarea regulilor de secretariat și de perfectare a documentelor oficiale [11, p. 15-17].

O etapă importantă în istoria evoluției dreptului penal al Imperiului Rus o reprezintă cea a aplicării Statutului penal de la 1903. În Statutul penal de la 1903 anume aceste infracțiuni (denunțul cu bunăștiință fals, învinuirea cu bunăștiință falsă, declarația mincinoasă, falsificarea probelor, nedenunțarea infractorului, refuzul de a face declarații) erau unificate într-un singur Capitol (7) „Cu privire la faptele contra justiției”. Enumerarea acestor infracțiuni constituie un exemplu elocvent al faptului, că noțiunea de justiție are un conținut mai larg, în coraport cu Statutul „Cu privire la pedepsele penale și corecționale” din 1845 [12, p. 616]. Astfel, art. 166 din Statut prevedea răspunderea penală pentru falsificarea probelor. Mărturia mincinoasă, traducerea incorectă sau raportul de expertiză fals pe durata urmăririi penale sau în cadrul ședințelor de judecată erau incriminate în art. 158 al Statutului. Nu era pedepsită, în baza alin. 2 al art. 158 din Statut, declarația mincinoasă a persoanei care avea dreptul, în virtutea legii, de a refuza să facă mărturie, cu condiția că acest drept nu i-a fost explicat. Conform Statutului, rudele apropiate ale învinutului puteau refuza de a face declarații în privința acestuia [13, p. 153]. Art. 169 din Statut sancționa penal autoclevetirea, recunoscută în calitate variată a nedenunțării. Această normă pedepsea persoanele vinovate în: 1) autodenunțarea în privința unei fapte infracționale comise de o altă persoană; 2) recunoașterea cu bună-

știință falsă, pe durata urmăririi penale sau în cadrul judecății, ca fiind vinovat în comiterea faptei incriminate învinutului; 3) executarea pedepsei privative de libertate în locul unei alte persoane, recunoscute ca fiind vinovată și condamnată [14, p. 26]. Astfel, Statutul penal de la 1903 conținea un sistem de norme juridice destul de dezvoltate, capabile de a asigura protecția justiției din partea atentatelor infracționale.

Actul de unire al Basarabiei cu România, ratificat de către Adunarea deputaților și Senatul României la 20 decembrie 1919 a readus reglementările de peste Prut pe teritoriul românesc aflat altădată sub suveranitatea rusească. După reinstaurarea la 1944 a regimului totalitar sovietic, pe teritoriul RSSM (al fostei Basarabii) se aplicau codurile penal și de procedură penală al RSSU. Această aplicare temporară a durat până la adoptarea Codurilor RSSM. În anul 1957, republicilor unionale li s-a permis adoptarea propriilor coduri, care să fie alcătuite în conformitate cu Bazele Legislației Unionale și a Republicilor Unionale. În 1958 Sovietul Suprem al URSS a adoptat Bazele Legislației penale Unionale și a Republicilor Unionale. În conformitate cu Bazele Legislației penale Unionale a fost elaborat codul penal al RSSM. Sovietul Suprem al RSSM a votat Codul penal la 24 martie 1961, iar la 1 iulie 1961 a fost pus în aplicare. Codul penal avea o structură care includea partea generală, divizată în 5 titluri și respectiv capitole și partea specială, divizată în capitolele 912 capitole. Infracțiunile erau clasificate după obiectul lor – contra statului, contra vieții, sănătății, libertății, demnității, persoanei, contra proprietății socialiste, contra drepturilor politice, de muncă, contra justiției etc. La aceeași dată (24 martie 1961) a fost adoptat și Codul de procedură penală, în conformitate cu Bazele Legislației de procedură penală a URSS și a Republicilor Unionale. Codul de procedură penală a fost pus în aplicare la 1 iulie 1961, conținând 10 titluri și 36 capitole [4, p.272-273]. Codul penal al RSSM, adoptat prin Legea din 24 martie 1961 (Veștile RSSM,

1961, nr. 10, art. 41) conținea câte-va articole în materia ocrotirii juridice a declarației producătoare de consecințe juridice, aici fiind incluse: 1) eschivarea de la prezentarea documentelor și a datelor cu privire la venit (art. 164¹); 2) constrângerea de a face depoziții (art. 193); 3) constrângerea martorului sau părții vătămate de a face depoziții mincinoase, constrângerea expertului de a da o concluzie mincinoasă, constrângerea traducătorului de a face o traducere falsă sau coruperea acestor persoane (art. 194); 4) depoziția mincinoasă, concluziile de expertiză sau traducerea false (art. 196); refuzul sau sustragerea martorului, a părții vătămate, a expertului și a traducătorului de la îndeplinirea obligațiilor lor etc.

Concluzii. Etapele cardinale ale instituirii și evoluției instituției ocrotirii juridico-penale a declarațiilor producătoare de consecințe juridice pe tărâm autohton au fost determinate de schimbările epocale în domeniile factorilor obiectivi sociali, a culturii, conștiinței și ideologiei juridice. Adoptarea Codului penal al Republicii Moldova, prin Legea nr. 985-XV din 18.04.2002 a generat multiple remanieri, în conformitate cu cerințele și condițiile timpului și pe segmentul incriminării declarației cu rea-voință, producătoare de consecințe juridice, fiind incriminate noi fapte de pericol pentru respectivele declarații. Instituirea și perfecționarea sistemului de norme juridico-penale, destinate răspunderii pentru declarațiile cu rea-voință/creștință în dreptul penal a fost obiectiv determinată de multipli factori sociali, în special, de rolul în creștere a declarațiilor producătoare de consecințe juridice în calitatea lor de mecanism de reglementare a raporturilor sociale pe segmentul stabilirii adevărului – premiza necesară și incontestabilă a echității sociale.

Referințe bibliografice

1. Бурданова В. С. Поиски истины в уголовном процессе. Юридический Центр Пресс. СПб, 2003.
2. Bogdan T. Curs de psihologie

judiciară. Tipografia Învățămîntului. București, 1957.

3. Aramă Elena, Coptileț Valentina. Istoria dreptului românesc. Ed. Cartea Juridică. Chișinău, 2012.

4. Cernea Emil, Molcuț Emil. Istoria statului și dreptului românesc. Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL. București, 1996.

5. Doltu Ioan, Drăghici Vasile, Negip Mariana. Martorul în procesul penal. Ed. LUMINA LEX. București, 2004.

6. Miheș Cristian. Criminalistica. Ascultarea martorului. Ed. LUMINA LEX. București, 2008.

7. Istoria dreptului românesc. În trei volume. Volumul II. Partea a I-a. Coordonator: prof. univ., dr. Docent Ioan Ceterchi. Responsabili de volum conf. dr. Dumitru Firoiu și dr. Liviu P. Marcu. Editura Academiei Republicii Socialiste România. București, 1984.

8. Gusti Dimitrie, Orghidan Constantin, Vulcănescu Mircea, Leonte Virgiliu. Enciclopedia României. Volumul I. Statul. București, 1938.

9. Istoria dreptului românesc. În trei volume. Volumul II. Partea a II-a. Coordonator: prof. univ., dr. Docent Ioan Ceterchi. Responsabili de volum conf. dr. Dumitru Firoiu și dr. Liviu P. Marcu. Editura Academiei Republicii Socialiste România. București, 1987.

10. Горелик А. С., Лобанова Л. В. Преступления против правосудия. Издательство Р. Асланова. «Юридический Центр Пресс». СПб, 2005.

11. Будаева Ю. В. Уголовно-правовые проблемы борьбы с фальсификацией доказательств. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. М., 2004.

12. Уголовное право. Особенная часть: Учебник для вузов. / Под редакцией И. Я. Козаченко, З. А. Незнамовой, Г. П. Новоселова. М., 1998

13. Курс уголовного права. Том 5. Особенная часть. / Под редакцией Г. Н. Борзенкова, В. С. Комиссарова. И., Изд. ЗЕРЦАЛО-М. М., 2002.

14. Колесник В. М. Преступные посягательства на отношения, обеспечивающие достоверные доказательства и истинные выводы по делу. Диссертация кандидата юридических наук. Ростов-на-Дону, 2002.

CZU 343.54

ABORDAREA MULTIDISCIPLINARĂ A CAZURILOR DE VIOLENȚĂ ÎN FAMILIE

Vitalie IONAȘCU,

lector-universitar la Catedra „Drept polițienesc” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM”, doctorand

SUMMARY

The variety of causes and factors of domestic violence entails a need for effective inter-ventions in multidisciplinary teams to prevent and combat it.

The multidisciplinary team is composed of mayor or vice mayor, social worker, police officer, family doctor, other representatives of public authorities and civil society responsible in the field, depending on the specifics of the case and the individual needs of beneficiaries National Referral System.

Such a comprehensive approach, involving all professionals and society, significantly increases the effectiveness of the intervention in the event of domestic violence.

Keywords: domestic violence, multidisciplinary team intervention, professional, health, social worker, family doctor, policeman, teacher, mayor.

REZUMAT

Varietatea de cauze și factori ale violenței în familie determină necesitatea unei intervenții eficiente în echipe multidisciplinare în vederea prevenirii și combaterii acesteia.

Echipa multidisciplinară teritorială comunitară este formată din primar sau viceprimar, asistent social, polițist, medicul de familie, alți reprezentanți ai autorităților publice sau ai societății civile cu atribuții în domeniu, în funcție de specificul cazului și necesitățile individuale ale beneficiarului Sistemului Național de Referire.

O astfel de abordare multilaterală, cu implicarea societății și a tuturor specialiștilor dintr-o comunitate, sporește semnificativ eficiența intervenției în cazurile de violență în familie.

Cuvinte-cheie: violență, familie, echipă, intervenție, profesioniști, asistență, asistent social, medic de familie, polițist, profesor, primar.

Introducere. Violența în familie într-adevăr este o problemă a societății contemporane la baza cărei sunt o serie de cauze și factori care o favorizează și o determină. Varietatea de cauze și factori ale violenței în familie determină necesitatea unei intervenții eficiente multidisciplinare în vederea prevenirii și combaterii acesteia.

O intervenție eficientă, orientată pe consolidarea raportului comunitar de rețea, necesită implicarea profesioniștilor cu competență din diferite domenii în vederea soluționării problemelor și sprijinirii familiilor vulnerabile.

Acest efort necesită o tratare multidisciplinară, coordonată, prin crearea unei culturi care nu tolerează violența în familie. Pentru o soluționare eficientă a cazurilor de violență în familie este necesară o abordare coordonată multidisciplinară, în cadrul căreia fiecărei părți a comunității îi revine un rol important. Prioritar, o tratare multidisciplinară a cazurilor de violență în familie implică rudele, prietenii, vecinii

și alte persoane apropiate în vederea aplanării conflictelor iscate.

Un rol deosebit în vederea prevenirii violenței în familie, îi revine sistemului educațional care trebuie să contribuie în mod activ la educarea membrilor societății, încă de la frageda vîrstă, în spiritul toleranței „zero” a tuturor actelor de agresiune.

Pornind de la premisa că, rolul principal în vederea protejării familiei îi revine statului, și reieșind din faptul că legea fundamentală a statului consfințește familia ca element natural și fundamental al societății care are dreptul la ocrotire din partea comunității și a statului, se recunoaște că familia, căsătoria și nașterea copiilor nu reprezintă, în exclusivitate probleme de ordin personal ale participanților la relațiile de familie dar au totodată o mare importanță socială [1, art.48, 49 și 50]. Prin urmare, un aport considerabil îl are statul în vederea soluționării cazurilor de violență în familie prin intermediul sistemelor de ocrotire a sănătății, de asistență socială și de justiție penală sau civilă.

În literatura de specialitate [2, p. 480] există opinia precum că în cazul modelului de intervenție socială multidisciplinare, rețelele se alcătuiesc din persoane exterioare sistemului de servicii și din serviciile sau profesioniștii implicați în intervenție. Astfel, distingem două tipuri de rețele: *primară* și *secundară*.

Rețeaua primară constituie o unitatea de viață socială care grupează persoane unite între ele prin legături de rudenie, prietenie, vecinătate sau muncă [2, p. 480].

Pe cînd, rețeaua secundară presupune acea formă de reprezentare a instituțiilor sociale care au o existență oficială, sunt structurate într-un anumit mod, îndeplinesc funcții specifice și oferă servicii în conformitate cu prevederile legale [2, p. 480].

Acest tip de rețea se caracterizează prin faptul că:

- ✓ nu apare în mod natural;
- ✓ membrii rețelei își stabilesc relațiile în funcție de serviciile pe care le furnizează;
- ✓ rolurile persoanelor implicate

în rețea determină natura relațiilor manifestate între ele;

✓ factorii normativi și cei economici joacă un rol mai important în acest domeniu decât relațiile de reciprocitate.

Specialiștii abilitați cu atribuții specifice prevenirii și combaterii violenței în familie, precum și serviciile pe care aceștia le oferă formează rețeaua secundară sau cea profesională [3, p. 23].

În general, echipa de profesioniști trebuie să fie alcătuită din medic, asistent social, psiholog, jurist și polițist. Legea [4, secț. 2, pct. 2] prevede o componență mai largă a echipelor multidisciplinare. Astfel, echipa multidisciplinară teritorială comunitară de pe lângă autoritatea administrației publice locale de nivelul întâi, constituită pe teritoriul satului, comunei sau orașului, este formată din:

- primar sau viceprimar;
- asistent social;
- polițist;
- medicul de familie;
- alți reprezentanți ai autorităților publice sau ai societății civile

(pedagogi, preoți, medieri comunitari, rude ale beneficiarilor etc.), ai asociațiilor obștești cu atribuții în domeniu, în funcție de specificul cazului și necesitățile individuale ale beneficiarului Sistemului Național de Referire.

Materiale și metode aplicate.

În procesul studiului dat au fost utilizate următoarele metode de cercetare științifică: analiza sistemică, analiza logică, analiza comparativă, sinteza și clasificarea. Materialele folosite sunt: actele legislative și normative în domeniu a Republicii Moldova, doctrina juridică națională și alte studii.

Rezultate obținute și discuții.

O intervenție eficientă, centrată pe consolidarea raportului comunitar de rețea, necesită implicarea tuturor profesioniștilor în vederea soluționării problemelor și a acordării asistenței necesare familiilor conflictuale, lucru care necesită o tratare multidisciplinară, coordonată, inclusiv crearea unei culturi care nu tolerează violența în familie.

Pentru a soluționa eficient cazurile de violență în familie este necesară o abordare coordonată multidisciplinară și comunitară, în cadrul căreia fi-

ecărei părți a comunității îi revine un rol important.

Fiecare membru al echipei are sarcini concrete în funcție de specificul profesiei și al serviciului din care face parte, dar în același timp, anumite intervenții sunt mai puțin specifice și constituie sarcini comune pentru toți membrii echipei.

Funcționarea echipei presupune desemnarea unei persoane-cheie, responsabilă, pentru caz. De regulă, aceasta este asistentul social, denumit și „manager de caz” [4, capit. I, pct. 2, alin. (10)], care are în această calitate următoarele sarcini:

- a. să asigure corecta colectare și înregistrare în documente a informațiilor rezultate din intervențiile tuturor membrilor echipei;
- b. să refere cazul la serviciile existente în comunitate;
- c. să fie persoana de legătură între membrii echipei;
- d. să fie persoana de contact pentru profesionistul care intervine într-un anumit moment, legat de problemele care pot apărea;
- e. să fie persoana de contact direct, permanent pentru caz;
- f. să convoace și să organizeze întâlnirile pentru discuțiile de caz;
- g. să aibă în permanență o inventariere actualizată a nevoilor și resurselor existente la indivizii implicați, dar și în comunitate, pentru cazul dat și
- h. să monitorizeze cazul.

Managementul de caz este impus de necesitatea optimizării activității, ceea ce nu se poate obține fără impunerea unor reguli sau principii de proiectare, administrare, conducere și control, fără o gestionare a tuturor activităților.

Criteriile de performanță care se așteaptă de la asistentul social ce pot fi specifice în cazul violenței în familie sunt [5, p. 124]:

- a. evaluarea inițială a cazului și stabilirea caracteristicilor cazului;
- b. evaluarea factorilor de risc prezenți și elaborarea unui plan pentru asigurarea siguranței victimelor;
- c. evaluarea familiei din punctul de vedere al riscurilor repetării abuzului;
- d. identificarea necesităților psihice și fizice ale victimelor;
- e. acordarea ajutorului de urgență pentru victime;

f. identificarea nevoilor victimelor;

g. identificarea modalităților de intervenție și serviciilor ce pot interveni pentru reducerea factorilor de risc ai abuzului;

h. dezvoltarea, împreună cu familia, a planurilor de intervenție pentru reducerea efectelor abuzului și eliminarea sau diminuarea factorilor de risc;

i. stabilirea de acorduri cu familia pentru reducerea factorilor de risc;

j. evaluarea permanentă a situației și a evoluției intervenției;

k. hotărârea momentului închiderii cazului.

Ne confruntăm, de obicei, cu familii care sunt cunoscute de mai multe servicii. Posibilitățile pe care fiecare profesie le are pentru observație variază datorită diferitelor roluri și servicii [3, p. 25].

O evaluare comprehensivă depinde de integrarea observațiilor sporadice. Acest proces necesită înțelegerea funcțiilor și obiectivelor principale ale diferitelor servicii, contextului legilor aplicate și posibilităților sau limitărilor pe care le oferă acestea.

Asistenții sociali au nevoie adesea să coopereze cu alți profesioniști pentru evaluarea anumitor aspecte ale situației de violență în cadrul familiei.

Tratamentul familiilor abuzive necesită o cooperare intermediară vastă. A trata, de către un singur specialist, o familie în afara cadrului oferit de instituții este greu realizabil.

Cooperarea cu diferiți profesioniști în cadrul asistenței victimelor este foarte importantă. Apare necesitatea de o gamă largă de abordări terapeutice la care pot contribui multe grupuri profesionale.

Cooperarea între servicii are o funcție importantă în faza preocupării, a evaluării și în faza soluționării. Cooperarea va fi diferită în faze diferite ale tratamentului [3, p. 25].

Nici un profesionist în mod individual nu-și poate asuma responsabilitatea soluționării unui caz de violență în familie.

Fiecare membru al echipei este în același timp reprezentantul unui serviciu, astfel încât funcționarea echipei multidisciplinare implică o intervenție la nivel interinstituțional [3, p. 26].

Întâlnirile echipei se planifică

prin *planul de intervenție* care este un document al intervenției produs de echipă. Întâlnirile au rolul de completare reciprocă a informației asupra intervenției și în același timp de armonizare a acțiunilor și de concentrare a lor. Aceste întâlniri, și mai ales concluziile lor cu privire la procesul de intervenție, sunt consemnate în procese-verbale care vor rămâne în dosarul cazului, la dispoziția membrilor echipei care doresc să își verifice informațiile [6, p. 154].

Gestionarea informațiilor este mai grea atunci când ele sunt împărțite unui grup – lipsa discreției este o traumă pentru victimă sau copilul bulz, iar discernământul actorului social în stabilirea circumstanțelor în care el va transmite și discuta date despre cazul respectiv reprezintă măsura profesionalismului și a competenței sale.

Confidențialitatea este o cerință expresă pentru echipa în cadrul căreia se discută cazul.

Încă de la începutul intervenției, familia va fi pregătită asupra demersului de discutare a cazului în echipă, explicându-li-se scopul și avantajele acestei proceduri. Ei au nevoie să aibă încredere în membrii echipei, să se simtă liberi de a le încredința informații și preocupări și să se simtă confortabil discutând anumite subiecte. Explicarea diferitor forme de confidențialitate (exemple: doctor sau pacient, preot sau enoriaș) copiilor și părinților contribuie la înțelegerea scopului intervenției.

Decizia în echipă cere ca rivalitățile și orgoliile să fie depășite, iar în activitatea lor, profesioniștii au mare nevoie să fie înțeleși, motivați și susținuți pentru a putea duce povara grea și plină de încercări emoționale reprezentată de situația de abuz creată.

Principiile de lucru ale echipei de intervenție, alcătuită din profesioniști cu autoritate, sunt deschiderea, acceptarea și toleranța, iar respectarea acestor principii de lucru între membrii echipei și între aceștia și beneficiari va condiționa eficiența intervenției [3, p. 27].

Cooperarea între cele două rețele ale familiei, respectiv rețeaua primară adică relațiile sociale ale familiei cu comunitatea și rețeaua secundară formată din profesioniștii care inter-

vin și serviciile specializate, prezintă o importanță deosebită, fără această cooperare nefiind asigurată eficiența intervenției în cazul violenței în familie. În astfel de cazuri este necesară o colaborare strictă cu societatea.

Asistenții sociali care răspund de caz trebuie să cunoască bine resursele comunitare, astfel încât acestea să fie utilizate în scopul culegerii de informații și reducerii riscurilor de abuz și să susțină familia [5, p. 123].

În Republica Moldova cooperarea multidisciplinară la soluționarea cazurilor de violență în familie se realizează de către echipele multidisciplinare teritoriale create în cadrul Sistemului național de referire. Astfel, echipa multidisciplinară constituie un grup creat pe lângă administrația publică locală de nivelul întâi sau de nivelul al doilea, format din specialiști desemnați din cadrul organizațiilor participante la Sistemul național de referire, cu scopul asigurării unei abordări sistemice a protecției și asistenței victimelor traficului de ființe umane și a violenței în familie [4, capit.I, art.2, alin.(7)].

Echipa multidisciplinară teritorială comunitară de pe lângă autoritatea administrației publice locale de nivelul întâi, constituită pe teritoriul satului, comunei sau a orașului, este formată din:

- 1) primar sau viceprimar;
- 2) asistent social;
- 3) polițist;
- 4) medicul de familie;
- 5) alți reprezentanți ai autorităților

publice sau ai societății civile (pedagogi, preoți, mediatori comunitari, rude ale beneficiarilor etc.), ai asociațiilor obștești cu atribuții în domeniu, în funcție de specificul cazului și de necesitățile individuale ale beneficiarului Sistemului național de referire [4, capit.II, art.8].

Poliția fiind instituția de bază care are sarcina de a preveni și a curma realizarea faptelor ilegale, în cazurile instrumentării infracțiunilor și contravențiilor de violență în familie practic sunt obligați să colaboreze cu celelalte organe responsabile în vederea soluționării efective a cazurilor de violență în familie.

În calitate de membri ai echipelor multidisciplinare, din cadrul poliției, pot fi desemnați:

a) la nivel de municipiu – șeful sau șeful adjunct al secției securitate publică a Inspectoratului de poliție;

b) la nivelul orașului – șeful secției poliției orașenești;

c) la nivelul localității rurale – șeful sectorului (postului) de poliție sau ofițerul de sector.

În cazurile în care se constată un act de violență în familie, polițiștii au obligația de a informa de urgență în scris, printr-o sesizare, asistentul social, dat fiind faptul că el este actorul care coordonează soluționarea multidisciplinară a cazurilor înregistrate de violență în familie, exercitând rolul de manager de caz, în conformitate cu managementul de caz, aprobat prin ordinul MMPSF nr. 71 din 03.10.2008 [7].

Aceeași procedură de sesizare necesită a fi urmată și în cazul sesizării altor organe competente în rezolvarea cazurilor de violență în familie.

În soluționarea cazurilor de violență în familie, polițiștii trebuie să lucreze doar în cadrul echipelor multidisciplinare fiind membri, abordând problemele de caz la ședințele convocate de către managerul de caz în vederea stabilirii serviciilor pe care le necesită sau de care beneficiază victimele [8, capit. IV, secț. E].

Despre comiterea actelor de violență în familie, poliția poate fi sesizată și de către medicii de familie și de alți lucrători medicali fără consimțământul pacientului - victimă [9, art. 13, alin (4), lit.e) și 11, art. 12, alin (4), lit.e)].

În scopul prevenirii cazurilor de violență în familie asistentul social comunitar identifică și ține evidența familiilor vulnerabile în care apar diferite conflicte care ulterior se pot transforma în acte de agresiune în privința membrilor de familie.

Astfel, în procesul de monitorizare a potențialelor victime asistentul social efectuează vizite inopinante în familiile respective.

Atât în cazul familiilor în care apar conflicte familiale, cât și în cele presupuse a fi afectate de violența în familie, asistentul social aplică metoda principală de lucru – managementul de caz prin intermediul căreia identifică problemele care afectează membrii familiei și stabilește necesitățile pentru depășirea situațiilor de dificul-

tate. Elaborează și realizează planuri individualizate de asistență de comun acord cu beneficiarii și familiile acestora, oferă servicii sociale primare, totodată, mobilizează comunitatea în scopul soluționării cazurilor de violență în familie.

Prin urmare, în cazurile în care în urma efectuării anchetei sociale s-a constatat producerea unor acte de violență în familie, asistentul social va informa victima despre drepturile de care dispune în baza legii, inclusiv dreptul de a beneficia de servicii de protecție, asistență și reabilitare [12, capit. III].

O importanță deosebită îi revine activității de identificare a copiilor aflați în situație de risc. În cazul în care se constată acte de violență în familie împotriva copiilor, asistentul social va acționa în conformitate cu Instrucțiunile interministeriale privind prevenirea, identificarea și intervenția în cazurile de violență, neglijare, exploatare împotriva copilului, care abordează cazurile de neglijare și abuz față de copil nu numai în mediul familial, ci și în instituțiile educaționale, medicale, cele de asistență socială, inclusiv în instituțiile rezidențiale, serviciile de tip familial și altele.

În urma evaluării cazului de violență în familie, asistentul social elaborează planul individualizat de asistență în comun cu victima. Ulterior îl pune în discuție împreună cu membrii echipei multidisciplinare, asigurând astfel colaborarea tuturor actorilor identificați în soluționarea cazului și respectiv identificând serviciile de care are nevoie victima în vederea protecției și reabilitării ei [13].

Evidența serviciilor specializate existente la nivel local, raional și național este realizată, la fel, de către asistentul social care are datoria de a informa victimele violenței în familie despre aceasta. În cazul în care victima este de acord se întreprind măsuri pentru plasarea ei și a copiilor ei, după caz, într-un centru de plasament specializat.

În aceeași ordine de idei, asistentul social are datoria de a ține evidența serviciilor specializate pentru agresori, existente la nivel local, raional și național. După posibilitate, agresorii sunt informați despre acestea și cu acordul lor sunt referiți la serviciile

relevante existente în vederea reabilitării, reducerii comportamentului violent și resocializării.

Este regretabil faptul că practic lipsesc serviciile de reabilitare, resocializare și reintegrare a agresorilor în comunitate. În Republica Moldova există doar două centre în toată țara, Centrul de Asistență și Consiliere pentru Agresorii Familiali din Drochia și Centrul privind programul de nonviolență pentru bărbații care aplică acte de violență în familie din Chișinău.

Observăm că de facto, statul duce o politică bazată pe interesul superior al victimelor dar interesele agresorilor sunt lăsate în umbră.

Ca finalitate, asistentul social monitorizează implementarea planului individualizat de asistență și veghează asupra respectării drepturilor persoanelor beneficiare ale serviciilor centrelor de reabilitare [14, capit. II, sect. 1, pct. 3].

Un rol important în organizarea activității echipelor multidisciplinare îl are și autoritatea publică locală. În acest sens, președintele raionului sau pretorul de sector, trebuie să-și aducă contribuția în asigurarea desfășurării de către direcția sau secția teritorială de asistență socială și protecție a familiei, a campaniei de încheiere a acordurilor de colaborare între organele de asistență socială și protecție a familiei, învățământ, ocrotire a sănătății și inpectorate de poliție din unitatea administrativ-teritorială respectivă. Acordurile de colaborare prevăd desemnarea, de către părți, a unor persoane din cele responsabile din cadrul instituției sale, pentru colaborare la desfășurarea activităților comune de prevenire și combatere a violenței în familie. De asemenea acordurile încadrează segmentele de interacțiune și obligații reciproce ale părților participante, inclusiv:

a) asigură conlucrarea multilaterală și efectivă între persoanele desemnate – asistenți sociali, medici, pedagogi și polițiști la depistarea și instrumentarea nemijlocită a cazurilor de violență luând în considerare specificul fiecărui caz;

b) gestionează situațiile de violență în familie, prin efort comun al persoanelor desemnate;

c) asigură accesul și schimbul de

informații între persoanele desemnate să examineze cazurile de violență în familie;

d) organizează acțiuni comune de promovare a comportamentului non-violent, de difuzare a materialelor privind cauzele și consecințele violenței în familie, realizarea programelor educative pentru agresori și victime, părinți și copii etc. [15, art.53, alin. (1), lit.d)].

În baza acordurilor de colaborare încheiate, autoritățile și instituțiile abilitate cu funcții de prevenire și combatere a violenței în familie numesc candidaturile lor pentru echipele multidisciplinare, care se formează în fiecare unitate administrativ-teritorială de nivelul întâi pentru realizarea activităților planificate. Candidaturile membrilor echipelor multidisciplinare se prezintă prin intermediul direcției sau secției teritoriale de asistență socială și protecție a familiei, primăriilor locale. În afară de reprezentanții autorităților publice abilitate prin lege cu funcții de prevenire și de combatere a violenței în familie, primăriile locale pot solicita participarea în componența echipelor multidisciplinare a psihologilor, mediatorilor atestați, reprezentanților societății civile, reprezentanților Departamentului instituțiilor penitenciare, voluntarilor etc.

Componența nominală a echipelor multidisciplinare se aprobă prin decizia primarului sau a pretorului de sector, fiind reînnoită odată cu modificările care survin.

Echipe multidisciplinare se constituie de regulă pe o perioadă nedeterminată, fapt ce nu exclude posibilitatea constituirii echipei pentru o anumită perioadă sau pentru exercitarea unor anumite activități.

Comisia pentru problemele sociale monitorizează activitatea echipelor multidisciplinare care activează în localitate, calitatea serviciilor prestate, coordonează activitățile realizate de către membrii echipei multidisciplinare, inclusiv ridicarea nivelului de conștientizare a populației asupra pericolului stării de violență în familie.

Echipe multidisciplinare prezintă trimestrial comisiei pentru problemele sociale informație despre activitatea de combatere a consumului abuziv de băuturi alcoolice, consumului

de droguri sau altor substanțe psihotrope și măsurile aplicate în privința persoanelor, care în acest fel crează familiei greutate materiale sau provoacă, în stare de ebrietate ori fără discernământ, situații conflictuale în familie. În caz de necesitate comisiei pentru problemele sociale i se solicită inițierea procedurii judiciare privind supunerea la tratament obligatoriu în instituțiile narcologice a persoanelor dependente de alcool, de droguri sau de alte substanțe psihotrope.

În aceeași ordine de idei, echipa multidisciplinară prezintă semestrial comisiei informație despre rezultatele activității în domeniul prevenirii și combaterii violenței în familie [16, pct. 36-39].

Alți membri ai echipelor multidisciplinare care de asemenea au un rol important sunt lucrătorii medicali.

Identificarea victimelor violenței în familie poate fi efectuată și de către lucrătorii medicali la nivelul asistenței medicale de urgență pre-spitalicească, asistenței medicale primare, asistenței medicale specializate de ambulatoriu și asistenței medicale spitalicești.

Identificarea victimelor violenței în familie se efectuează în cadrul controlului medical profilactic, prin vizita activă la domiciliu a medicului de familie sau a asistentului medicului de familie, prin adresarea directă a victimei către instituția medicală, iar în cazul urgențelor medico-chirurgicale, prin solicitarea asistenței medicale de urgență pre-spitalicești.

Indicii comportamentali sau anumite simptome care indică o potențială agresiune la fel poate contribui la identificarea victimelor violenței în familie.

După identificarea victimei violenței în familie, examinarea fizică este următorul pas în evaluarea pacientului întocmindu-se documentația medicală către medicul de familie sau asistentul medicului de familie, medicul din staționar, medicul de la asistența medicală de urgență pre-spitalicească.

Lucrătorul medical, de comun cu membrii echipei multidisciplinare, participă la soluționarea cazului de violență în familie.

În obligațiunea lucrătorului me-

dical se notifică informarea victimei despre serviciile existente ale medicini legale, cu ulterioara obținere a raportului medico-legal, necesar pentru pornirea urmăririi penale.

La cererea expresă a victimei lucrătorul medical poate sesiza poliția despre cazul de violență în familie identificat, luând în formă scrisă acordul informat al victimei, care se înregistrează în documentația medicală.

În acest sens există și anumite excepții, când lucrătorul medical este obligat să informeze poliția chiar și fără consimțământul victimei în cazul constatării unui prejudiciu cauzat sănătății persoanei în consecință a unei acțiuni ilegale [9, art. 13, alin. (4), lit. e)].

În afară de specialiștii menționați supra, la prevenirea și combaterea violenței în familie pot și trebuie să contribuie și alți specialiști sau reprezentanți ai societății civile. Această datorie este mai mult una de ordin moral care ar trebui să fie onorată de fiecare dată când se află despre un act de violență în familie dacă dorim să trăim într-o comunitate modernă, prosperă și civilizată.

În concluzie, abordarea multidisciplinară a cazurilor de violență în familie sporește semnificativ eficiența intervenției în cazurile de violență în familie. Doar printr-o astfel de abordare, cu implicarea societății și a tuturor specialiștilor dintr-o comunitate, poate fi prevenită, curmată și soluționată violența în familie.

Deși există un cadru legal în acest sens, totuși optăm pentru înălțurarea problemelor identificate [17] care împiedică activitatea echipelor multidisciplinare, și anume:

1. fluctuația dinamică a angajaților din cadrul asistenței sociale comunitare din cauza motivației materiale slabe;

2. activitatea formală a echipelor multidisciplinare;

3. conlucrarea slabă între membri sau chiar lipsa totală a conlucrării, activitatea echipei bazându-se doar pe acțiunile întreprinse de către asistentul social;

4. dotarea tehnico-materială necorespunzătoare, fapt ce afectează calitatea lucrului cu beneficiarii, comunicării în cadrul sistemului, a

colectării și procesării datelor, fiind legat de responsabilitatea acestora de colectare a datelor în cadrul Sistemului Național de Referință, dar și de respectarea principiului confidențialității datelor personale ale beneficiarilor;

5. lipsa unui spațiu de muncă ce ar permite desfășurarea ședințelor echipei, precum și lucrul cu beneficiarii în conformitate cu principiile și standardele din domeniu etc.

Recenzent:

Albert ANTOCI,
doctor în drept

Referințe bibliografice

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial nr. 1 din 18.08.1994;
2. Brodeur C., Rousseau R., Sanicola L. L'intervention de réseaux, une pratique nouvelle, apud Miftode V., *Tratat de metodologie sociologică*. Iași: Ed. Lumen, 2003.
3. Cănilă A., Constantin M., Moisiu G., Tătărașanu M., Toma C., *Expert projects. Stop violența în familie*. București: Ed. Lumen, 2009.
4. Hotărârea Guvernului nr. 228 din 28.03.2014 cu privire la aprobarea Regulamentului de activitate a echipelor multidisciplinare teritoriale din cadrul Sistemului Național de Referință. În: Monitorul Oficial nr. 80-85 din 04.04.2014.
5. Ghid de bune practici pentru prevenirea abuzului asupra copilului, Organizația Salvați Copiii/Alternative Sociale, Iași: Ed. Salvați Copiii, 2002.
6. Ionescu, Ș. *Copilul maltrat, Evaluare, prevenire și intervenție*. București: Ed. Extreme Group, 2001.
7. Ordinul MPSFC nr.71 din 03.10.2008, Managementul de caz. Ghidul Asistentului Social.
8. Ordinul MAI nr. 134 din 15 martie 2017 cu privire la aprobarea Instrucțiunii metodice privind intervenția Poliției în prevenirea și combaterea cazurilor de violență în familie.
9. Legea Republicii Moldova nr.264 din 27.10.2005 cu privire la exercitarea profesiei de medic. În: Monitorul Oficial nr. 172-175 din 23.12.2005.
10. Legea Republicii Moldova nr.263 din 27.10.2005 cu privire la

drepturile și responsabilitățile pacientului. În: Monitorul Oficial nr. 176-181 din 30.12.2005.

11. Legea Republicii Moldova nr. 45 din 01.07.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie. În: Monitorul Oficial nr. 55-56 din 18.09.2008.

12. Hotărârea Guvernului nr. 270 din 08.04.2014, cu privire la aprobarea Instrucțiunilor privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului. În: Monitorul Oficial nr. 92-98 din 18.04.2014.

13. Ghidul de aplicare practică. Mecanismul de referire a cazului în sistemul de servicii sociale aprobat prin Ordinul MMPSF nr. 55 din 12.06.99.

14. Ordinul MMPSF nr.22 din 09.02.2012 cu privire la aprobarea Instrucțiunilor privind intervenția secțiilor sau a direcțiilor asistență socială și protecție a familiei în cazurile de violență în familie.

15. Legea Republicii Moldova nr. 436 din 28.12.2006 privind administrația publică locală. În: Monitorul Oficial nr. 32-35 din 09.03.2007.

16. Ordinul MMPSF nr.105 din 02.08.2012 cu privire la aprobarea instrucțiunilor privind modul de exercitare, de către administrația publică locală, a atribuțiilor legale în domeniul prevenirii și combaterii violenței în familie.

17. Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Raport de monitorizare a procesului de implementare a Strategiei Sistemului Național de Referire pentru protecția și asistența victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane pe perioada anului 2014.

CZU 342.9

LEGALITATEA - PRINCIPIU FUNDAMENTAL AL PROCESULUI ADMINISTRAȚIEI MINISTERIALE DIN PERSPECTIVELE DREPTULUI COMPARAT

Valeriu GUREU,
master în drept, IRIM

SUMMARY

A typical government that embraces elements of a European administration in a state of law, has, as a national priority, the implementation of those legal mechanisms that would allow public institutions in future perspectives for integration into European structures within a short period of time.

Therefore, cognitive role and causal contribution within these integration processes belong to the principle of legality, which is considered one of the main pillars for organizing institutional reforms in the shift to a new standard of European administration.

Keywords: legality, national administrative act, system management, process management, regulatory adjustment, European standard, ministerial administration, European administration, European public institutions, national strategy, national priority.

REZUMAT

O guvernare tipică care cuprinde în sine elemente componente ale unei administrații europene într-un stat de drept, are drept prioritate națională implementarea acelor mecanisme juridice care ar permite instituțiilor publice din perspectivele viitorului de a se integra în cadrul structurilor europene într-un interval de timp de scurtă durată.

Prin urmare rolul cognitiv și aportul causal în cadrul acestor procese integraționiste îl are și principiul legalității care este considerat drept unul din pilonii principali în vederea organizării reformelor instituționale în procesul de trecere la un nou standard de administrare europeană.

Cuvinte-cheie: legalitate, act administrativ național, sistem de administrare, proces de administrare, ajustare normativă, standard european, administrație ministerială, administrație europeană, instituții publice europene, strategie națională, prioritate națională.

Introducere. Într-un stat modern, bazat pe legalitate, puterea publică este organizată tocmai pentru a face posibilă *dominația legalității* și a înlătura absolutismul, astfel încât puterea publică este divizată în trei puteri distincte încredințate la titulari separați și independenți unii de alții.

Indiscutabil este faptul, că o prevedere normativ-legală întotdeauna se axează pe criteriul volitiv al unei instituții publice administrative, care are ca prioritate națională de a ajusta orice lege în corespundere cu un *standard, obiectiv, prioritate, etc.*, ce ar asigura în mod continuu un proces administrativ decizional adecvat și echilibrat, ce ar corespunde regulilor conviețuirii sociale a întregii comunități civile.

Analiza minuțioasă a acestei teme la etapa actuală necesită de a face unele clarități pe segmentul utilității principiului legalității pentru sistemul armonizării legislației naționale la standardele europene. Astfel încât rolul administrației ministeriale să întrunească cumulativ acele obiective majore care sunt necesare pentru a asigura continuitatea parcursului pro-european pentru Republica Moldova, mai ales de a face ordine în sistemul normativ – juridic al instituțiilor publice.

Prin urmare orice stat de drept trece de la o etapă de tranziție la alta prin aportul ajustării întregului sau parțialului sistem normativ, mai ales pe segmentul autorităților publice centrale de specialitate, și în

acest caz Republica Moldova nu este excepție.

Metode aplicate. Caracterul sistemului de organizare a administrației ministeriale reglementat prin intermediul legalității în cadrul armonizării legislației naționale la cea europeană face trimitere în prim plan la *metoda istorică*, care în mod considerabil reflectă evoluția istorică a termenului de legalitate reprezentată de unele dintre primele curente doctrinare care au abordat acest termen în activitatea procesuală a administrației ministeriale, fiind propuse soluții optime în vederea ajustării legislației naționale la cea europeană.

Prin urmare *metoda comparativă*, este utilizată pentru o amplă analiză comparată a importanței principiului legalității în procesul armonizării legislației naționale către cea europeană întrunită destul de frecvent în viziunea unor autori care s-au expus privitor la acest subiect și anume: **T. Drăganu** (*România*), **Andre de Laubadere**, (*Franța*), **Julius Stahl** (*Germania*), **S. Cobăneanu**, **E. Bobeica**, **V. Rusu** (*Republica Moldova*).

Datorită *metodei de constatare*, au fost stabilite criteriile de constatare a cadrului normativ juridic național care reglementează baza activității ministeriale și tendințele reale în eventuala armonizare a legislației în conformitate cu standardele europene, axate eventual pe aspectul legalității.

Rezultatele investigației. Este recunoscut faptul că la etapa actuală există Legea APC din 2012, însă ținând cont de faptul că Republica Moldova și-a ales parcursul pro-european, prin urmare și motivația de rectificare a sistemului normativ ar fi un beneficiu pentru politica statului astfel ne vom axa pe un eventual *Proiect de Lege privind APC din 28.03.2011*, care poate fi luat în calcul ca unele dintre motivațiile prioritare destul de serioase ale statului în scopul promovării idealurilor pro-europene.

Astfel după cum urmează, din prerogativele art. 4 al **Proiectului Legii APC**, Administrația publică centrală de specialitate își desfășoară activitatea cu respectarea **principiului legalității**. După cum se observă, practic autoritățile publice din Repu-

blica Moldova se străduie să înlăture lacunele din precedent, urmând practica europeană pe segmentul activității eficiente a procesului administrativ decizional, axat inclusiv apriori pe **legalitate**.

În urma acestor abordări polemice ar fi corect dacă am face și o **analiză comparativă** mai amplă pe segmentul propus la *principiul legalității în administrația ministerială* din cadrul unor state membre ale UE, deoarece Republica Moldova încearcă să alinieze acest principiu în concordanță și corespundere cu sistemul armonizării legislației naționale la dreptul comunitar.

Un stat de drept trebuie să fie un stat guvernat de lege, astfel încât statul trebuie să stabilească cu precizie limitele competențelor sale sub forma legii, așa cum se face în privința libertăților cetățenilor, el nu trebuie să acționeze mai mult decât ce ține de competența sa legală.

Germanul **Julius Stahl** a formulat ideea statului guvernat de lege într-o perioadă când cetățenii Europei abia începuseră să-și câștige libertățile individuale, eliberându-se de restricțiile unui stat absolutist. [15 p. 137]

O caracteristică esențială a statului guvernat de lege este axat pe **principiul legalității activității administrației**, care împreună cu divizarea organizațională a puterii statului în trei elemente componente, are ca scop garantarea libertății cetățeanului față de intervenția directă a statului. Dezvoltarea principiilor de egalitate a indivizilor în fața legii și a celor de siguranță legală, ca și protecția drepturilor individuale de către tribunalele independente, a jucat un rol major în desăvârșirea supunerii statului suveranității legii.

Această dezvoltare a dus la o supunere cvasi-totală a administrației față de lege, care, la rândul ei, se supune legii constituționale. Există un acord între statele europene - în ciuda dezvoltării lor istorice diferite - în legătură cu ceea ce constituie principiile de bază ale salvagărdării libertății individului și în privința regulilor fundamentale pentru exercitarea democratică a puterii statului.

În mod corespunzător, în toate statele Uniunii Europene, *Executivul* este supus Legii sau oricare ar fi ter-

menul specific desemnat pentru legislația parlamentară.

În ceea ce privește diversele organisme ale Uniunii Europene sunt împuternicite să acționeze numai în sfere specific desemnate, care sunt stabilite în prevederi formale și precis definite. Mai mult decât atât, ele au la dispoziția lor un sistem complet de protecție a drepturilor, în care *Curtea de Justiție Europeană* reprezintă elementul central.

Prin urmare, există o unitate de vedere a statelor membre până acolo încât conceptul de stat guvernat de lege în termenii cei mai generali a fost realizat, în sensul că orice exercitare a puterii executive trebuie discreționată și limitată de către lege.

Astfel, *conceptul de legalitate a activității administrației* se aplică în dreptul comunitar numai într-o formă special adaptată circumstanțelor. Cea mai importantă sursă a legalității este *legea scrisă a Uniunii Europene*. În ceea ce privește supunerea Comunității legii scrise, apar aceleași probleme ca și în privința controlului puterii statului în statele membre. În realitate, ceea ce pare să fie o supunere absolută a administrației față de dominația legii nu poate fi realizată. Dacă adaptabilitatea și flexibilitatea executivului trebuie asigurate, atunci concesiile clare a libertății în luarea de decizii în favoarea administrației devine o necesitate legislativă.

Dar chiar și acolo unde dispozițiile legale contestă orice libertate de decizie a administrației, divizarea în formă concretă a conceptelor în mare parte nedefinite, duce la o relativizare cel puțin concretă a constrângerilor legale.

Natura variată a relațiilor sociale din societate poate fi tratată în mod just de către legislativ numai când folosește concepte legale nedefinite flexibile, pe care administrația le poate aplica în lumina necesităților reale ale cazului individual. Mai mult decât atât, apare dificultatea formulării prevederilor legale suficiente de precizie, în special în domeniul dreptului administrativ economic.

Astfel, **principiul legalității** presupune supremația Constituției și legilor, motivul fiind ca toate organele publice și funcționarii care activează în ele să fie obligați să respecte legi-

le, dar și să asigure respectarea lor de către cetățeni în detrimentul întregului proces de administrare, indiferent de durata politicianilor care conduc statul. [13 p. 13] Legalitatea mai înseamnă și faptul că actele administrative nu produc efect retroactiv, cu excepția cazurilor prevăzute expres de lege sau dacă sunt în favoarea persoanei private.

Principiul legalității presupune, că organele executive în procesul aplicării normelor administrative sunt obligate să respecte cu strictețe Constituția și Legile RM. Întreaga activitate a administrației publice, inclusiv aplicarea principiilor sale, urmează să se efectueze într-un cadru legal și să decurgă din celelalte acte normative pe care ea le execută. [10 p. 131]

Acest principiu formează cadrul activității autorităților statelor în limita legilor, asigură stabilitatea juridică, drepturile și libertățile omului și înseamnă subordonarea tuturor activităților autorităților publice voinței supreme a națiunii, consemnată în principiile și normele pactului fundamental statuat în Constituție. [7 p. 56-57]

Dacă pentru puterea legislativă voința juridică supremă în care trebuie să se încadreze activitatea ei este Constituția, pentru celelalte activități ale statului exercitate prin puterea executivă și cea judecătorească, cadrul de legalitate peste care nu se poate trece îl constituie atât Constituția, cât și Legile. E de menționat că în perioada de tranziție de la un stat totalitar la un stat democratic, etapa prin care trece actualmente Republica Moldova, aplicarea principiului legalității se confruntă cu multe dificultăți. Administrația publică suferă nu numai din cauza lipsei de legi, dar și din cauza necunoașterii legislației în vigoare și, respectiv, a depășirii foarte lente a greutăților de aplicare a lor. Necunoașterea prevederilor legilor, pe de o parte, și nedorința unora din rândul funcționarilor publici de a le aplica, pe de altă parte, creează o situație care duce la scăderea eficienței activității autorităților administrației publice.

În etapa de tranziție de la un stat totalitar la un stat democratic Republica Moldova se confruntă cu probleme în domeniul respectării legilor

și din cauza lipsei legilor și din cauza necunoașterii lor. Respectarea principiului legalității are o mare importanță în activitatea organelor administrației publice, în relațiile dintre ele precum și dintre ele și cetățeni.

Pentru a contura o definiție mai precisă a principiului legalității activității administrației, așa cum este aplicat în țările europene, vom începe prin a examina dreptul unor state europene din perspectiva sistemului administrativ comparat.

În **Franța**, potrivit opiniei prof. **Andre de Laubadere**, legalitatea [1 p. 257] este subînțeleasă în sens larg, potrivit noțiunii clasice de dispoziție legală, ca fiind orice constrângere legală/juridică căreia executivul i se supune: *Principiul legalității aplicat administrației, exprimă deci regula potrivit căreia, aceasta înseamnă că executivul trebuie să acționeze în conformitate cu legea scrisă* (Constituția, statutele, regulamentele). Constituția celei de-a 5-a Republici, are o semnificație centrală în diviziunea de bază a puterilor între organele statului, dar este de mai mică importanță ca măsură a legalității conducerii administrative. În **Franța**, garanția legalității activității administrative este exercitată în primul rând de către tribunalele administrative, și la vârf de către Consiliul de Stat, care istoric vorbind, a jucat un rol decisiv în limitarea puterilor executivului. Cel mai important mijloc procedural pentru testarea legalității actelor administrative este recursul pentru exces de putere, prin care cererile/revendicările/reclamațiile se pot baza pe lipsa de jurisdicție, defecte procedurale și formale, încălcarea statutului sau abuz de putere discreționară.

În **Marea Britanie**, legalitatea conduitei administrative este garantată parțial prin mijloacele doctrinei „*ultra vires*”: dacă executivul acționează în afara sferei în care este autorizat să o facă, acțiunea sa este „*ultra vires*” și, de aceea, ilegală. [6 p. 270] Libertatea de acțiune administrativă nu este totuși limitată numai de legea scrisă. Constrângeri procedurale semnificative apar de asemenea din principiile „justiției naturale”, inclusiv, de exemplu, regula că nimeni nu poate fi judecător pentru cauza sa proprie sau că un individ are dreptul la o audiere

judiciară. [6 p. 270] Aceste principii, care la început s-au aplicat numai procedurilor judiciare, se aplică acum și luării de decizie administrativă.

În **Germania**, potrivit art. 20, par. 3 al Constituției, autoritatea executivă trebuie exercitată în acord cu statutul și legea; și sub. art. 1, par. 3 al legii fundamentale, exercitarea sa este de asemenea supusă respectării drepturilor fundamentale. De aici, principiul tradițional al **legalității activității administrației** este extins pentru a forma un principiu general al constituționalității activității administrației. [17 p. 270] Principiul legalității însuși constă în două elemente: primatul statutului și cerința unui statut în sensul de a exista o lege emisă de parlament. Primatul legii/actului emis de parlament este un termen folosit pentru a descrie superioritatea sursei statutare formale asupra tuturor surselor secundare ale dreptului (de exemplu, ordonanțe sau reglementări, articole de asociere sau linii directoare administrative). Toate actele pe care le realizează administrația sub lege/act emis de parlament trebuie să fie în acord cu autoritatea statutară. Primatul legii scrise se aplică fără rezerve asupra întregii administrații. În ceea ce privește cerința de a exista o lege/act emise de Parlament, trebuie precizat că, în domeniul în care există această cerință, administrația poate acționa numai dacă este autorizată de lege să o facă. [9 p. 271] Astfel, pentru a fi legal, în cadrul unui proces decizional, ca exemplu, *un act administrativ trebuie să fie emis de către autoritatea responsabilă prin procedura legală prescrisă și în formă corectă și nu poate să conțină nici un defect de substanță*. Dacă una din aceste cerințe nu este îndeplinită, actul administrativ este ilegal sau, potrivit definiției Curții Administrative Federale: «*Un act administrativ este ilegal dacă apare printr-o aplicare improprie a regulilor legale existente*» (Decizia 13, 28(31) a Curții Constituționale Federale). [6 p. 274]

În **Italia**, deși nu există nici o controversă asupra faptului că funcțiile administrative sunt guvernate de principiul legalității, [8 p. 659 și urm.] baza legală a acestuia este deschisă unei varietăți de interpretări. Majoritatea analiștilor spun că această bază

este art. 97, par. 1, din Constituție, care afirmă că: «*Instituțiile publice sunt organizate corespunzător în actele emise de Parlament, pentru a asigura funcționarea corectă și imparțială a administrației*». [12 p. 360] Din **principiul legalității** rezultă în primul rând că administrația poate încălca libertatea și proprietatea cetățeanului numai atunci când are autoritatea statutară să o facă. [4 p. 124] În al doilea rând, acest principiu general al sistemului de drept italian impune executivului datoria de a se supune atât legii, cât și principiilor generale de drept.

În **Belgia**, *dominația legii* este un principiu universal recunoscut. Administrația belgiană este supusă legii, adică **principiului legalității**. [3 p. 275] Aceasta înseamnă că autoritățile publice sunt supuse legii obiective; ele trebuie să asigure aplicarea legii și puterile lor sunt circumscrise de către lege. Principiul legalității administrației înseamnă că acțiunile organului administrativ sunt legale numai dacă sunt în acord cu deciziile luate de un organ superior al autorității publice. Aceasta este descrisă ca fiind ierarhia normelor legale. Un exemplu clasic în acest sens, ar servi prevederile art. 107 din Constituția Belgiană, potrivit căruia Curțile sunt obligate să respingă reguli și reglementări generale alcătuite de provincii și municipalități dacă acestea sunt contrare legii, și art. 14 din legea despre Consiliul de Stat, potrivit căruia orice persoană interesată să acționeze poate cere de la Consiliul de Stat revocarea deciziilor administrative neconforme legii, sunt expresia principiului legalității. [6 p. 275] Principiul legalității, ca o regulă generală de drept presupune regula că o autoritate administrativă nu poate decreta prevederi contrare reglementărilor generale proprii. De exemplu, un decret regal privind numirea sau demiterea unui funcționar de stat nu poate intra în conflict cu alt decret regal conținând reguli generale privind numirea sau demiterea funcționarilor de stat. Primul decret poate fi modificat de un decret regal cu scop general.

În **Danemarca**, de asemenea, există o recunoaștere a faptului că autoritatea legii este necesar a fi invocată, dacă administrația trebuie să

încalce libertățile sau proprietatea. Legislația de asemenea definește granițele conduitei administrative permisiibile. În 1927, P. Andersen a arătat că **principiul legalității** în administrația daneză este în mare măsură în acord cu dreptul german. [6 p. 276] Dintr-o perspectivă modernă, întrebarea interesantă este dacă sfera de acțiune a restricției legale a fost extinsă în asemenea măsură încât să acopere administrația serviciilor publice, ca în Germania, dar la întrebarea aceasta este dificil de răspuns. Nu se scoate în evidență în sursele daneze în aceeași măsură ca în literatura germană. Paul Meyer, de exemplu, scrie că acțiunile administrației publice trebuie „în orice caz” să fie definite și acoperite de un act al Parlamentului. Aceasta sugerează o restricție legală mai largă, extinsă dincolo de zona tradițională a încălcărilor asupra libertății și proprietății. Aceeași concluzie este sugerată de autorul G.T. Nielsen, care explică: «*Așa cum s-a menționat anterior în Secțiunea care tratează puterea executivă în interiorul cadrului constituțional, este o trăsătură caracteristică a administrației daneze faptul că are numai acele puteri aprobate de lege (act emis de Parlament)*». [11 p. 49] În altă parte, el oferă următoarea autoritate (competență) pentru puterea executivă: »... guvernul nu are nici o autoritate independentă în această privință, ci este obligat în mod constant să acționeze numai secundar legii». [11 p. 49] Nu există nici un dubiu totuși că restricția legală se aplică legislației administrative. Administrația poate să facă reglementări numai pe baza unui act al Parlamentului. Nu are nici o autoritate proprie să o facă. Limitele autorității parlamentare delegate sunt definite în Constituție. De exemplu, taxele pot fi impuse numai pe baza unei legi (clauza 43 din Constituția Daneză).

În **Grecia**, Constituția din 9 iunie 1975 păstrează în mod implicit noțiunea de stat constituțional. Legalitatea executivului este de aceea un principiu călăuzitor al administrației grecești. Drepturile sociale și individuale definite în art. 4 al Constituției din 9 iunie 1975 pot fi limitate, acolo unde nu se prevăd restricții în mod expres chiar în Constituție, numai de o lege/ordonanță corespunzătoare.

Constrângerile legale asupra executivului ajută de asemenea la explicarea art. 50 din Constituție, sub care Președintele Republicii Elene, ca șef al executivului (art. 26, nr. 2), are numai autoritatea conferită lui în mod expres de către Constituție și prin lege. Deci și în Grecia, legalitatea administrației a fost extinsă în sensul că administrația trebuie să se supună nu numai ordonanțelor, ci și legii în general. Procedura grecească pentru atacarea deciziilor administrative este modelată conform exemplului francez al «*cas d'ouverture du recours pour excès de pouvoir*». Temeiurile pentru contestarea unei decizii sunt deci lipsa jurisdicției, defecte de formă sau de procedură, abuz de autoritate și încălcarea legii. [14 p. 51]

În **Irlanda**, ca și în Marea Britanie, «*dominația legii*» înseamnă că administrația trebuie să acționeze în acord cu legea și cu actul emis de Parlament. Ca și în dreptul englez, doctrina «*ultra vires*» are de asemenea un rol important în dreptul constituțional irlandez. Dacă un organ administrativ acționează în afara sferei de competență atribuite lui prin lege, actul este «*ultra vires*» și, de aceea, ilegal. Aceasta se aplică atât actelor individuale ale administrației, cât și domeniul legislației delegate. Pentru alte vicii administrative și pentru controlul exercitat asupra lor de către Curți situația reglementărilor juridice în Irlanda este identică cu cea din Anglia. Aceasta este la fel de adevărat și în ce privește tratarea greșelilor din conduita administrativă, ceea ce corespunde modelului francez dar, spre deosebire de acesta, este reglementat într-un sens legal pozitiv, printr-o lege.

În **Olanda**, principiul legalității administrației este recunoscut în dreptul administrativ și la fel ca în dreptul german, se trasează o distincție între primatul legii și restricții la aceasta. Un exemplu de acest tip de constrângere legală asupra administrației este temeiul pentru contestarea unei decizii, potrivit căruia deciziile administrative pot fi contestate dacă se afirmă că ele încălcă o prevedere general obligatorie. Primatul legii scrise este limitat de art. 94 al Legii fundamentale din 1983, potrivit căruia o lege națională nu se aplică dacă aplicarea sa

nu se poate pune de acord cu prevederile general obligatorii ale tratatelor internaționale și deciziile organizațiilor internaționale. Această regulă este de o importanță primordială în sfera dreptului Uniunii Europene.

În **Portugalia**, în cadrul dreptului administrativ, începând cu anul 1974, **principiul legalității** s-a dezvoltat într-o manieră conceptuală care este tipică pentru schimbarea politică radicală ce a avut loc. Termenul *«legalitate democratică»*, inventat ca un compromis între conceptele de „legalitate socialistă” și „stat constituțional” a fost în mare înlocuit, ca o consecință a revizuirii constituționale din 1982, de conceptul de *«stat constituțional democratic»*. [6 p. 280] Totuși, dincolo de particularitățile terminologice, atât guvernul cât și administrația din Portugalia sunt supuse legii scrise. Între timp guvernul, spre deosebire de prevederile constituționale ale majorității statelor europene, are o competență legislativă independentă în sferile neatribuite Parlamentului și își exercită competența adoptând norme cu forță juridică primară. Intervenția administrației în drepturile fundamentale garantate de Constituție cere, însă, legitimarea printr-un act emis de Parlament.

În **România**, **principiul legalității activității administrației** în opinia autorului român **I. Alexandru** este elementul cardinal în practica statului constituțional democratic burghez liberal. Ideea statului guvernat de lege este principiul care stă la baza organizării în constituțiile tuturor statelor europene. [6 p. 281-282] Indiferent de numele dat sau de forma pe care o i-a, puterile statului sunt limitate în toate țările de către lege, în scopul protejării libertăților civice. Sub influența principiului democratic, actele Parlamentului au devenit cea mai semnificativă constrângere legală asupra sferei de influență a statului. Prof. **Tudor Drăganu** menționează că, prin **principiul legalității** se subînțelege regula fundamentală a dreptului nostru, în virtutea căreia toate organele statului, organizațiile obștești, funcționarii, cetățenii și ceilalți locuitori ai țării sunt obligați să respecte strict legile și celelalte acte normative ale organelor puterii și administrației de stat, ce reglementează

raporturile sociale la care participă. [16 p. 275-276] În același timp principiul legalității desemnează și supunerea autoadministrării locale tuturor normelor juridice internaționale ori a tratatelor la care țara este parte. [2 p. 115] În materie de sancționare administrativă, principiul legalității se manifestă prin faptul că atât sancțiunile, cât și faptele pentru care ele se aplică, precum și organele sau persoanele împuternicite să aplice aceste sancțiuni sunt stabilite prin lege, sancțiunea se aplică numai în limita stabilită la data săvârșirii faptei cu luare în considerație a tuturor circumstanțelor în care s-a comis fapta.

Concluzii. Fișec este faptul, că această tratare a principiului legalității nu se finalizează doar cu un mod de expunere, deoarece după cum se constată din vizorul doctrinei dreptului administrativ comparat, în toate statele europene pe care le-am analizat, restricția legală se aplică oriunde libertatea sau proprietatea sunt încălcate. Aici vedem moștenirea comună a tradiției conceptuale a mișcării constituționale burgheze liberale. În toate statele europene, dominația legii a fost în plus dezvoltată pentru a deveni un set de constrângeri legale mai largi asupra administrației. Faptul că principiul se exprimă într-o varietate de moduri diferite se datorează rolului diverselor parlamente care au stabilit diverse înțelegeri constituționale, cu privire la asigurarea legalității activității administrației. Diferențele existente devin evidente numai dacă cercetăm care decizii de stat pot fi făcute numai prin sau pe baza unei legi scrise.

Practic în majoritatea statelor europene destul de extins și totodată supus interpretării specifice este **principiul legalității**, totodată sistemul practic al activității ministeriale în exclusivitate dă prioritate și maximă transparență în procesul decizional, fapt în care propriul nostru sistem dispune de un asemenea principiu al legalității, însă spre regret nu este aplicat în practică pe deplin potrivit efectului său juridic.

Recenzent:
Galina POGONEȚ,
doctor în drept, conferențiar
universitar, IRIM

Referințe bibliografice

1. Andre de Laubadere. *Tratat de drept administrativ*, Ediția a 9-a, vol. 1, Paris:1984.
2. Corneliu Manda, Cezar-Corneliu Manda. *Administrația publică locală din România*, Editura Lumina Lex, București: 1999.
3. Dembour J. *Drept administrativ*, Ediția a 3-a, nr.9, Liege: 1978.
4. Di Giovine. *Introduzione alio studio della riserva di legge nell'ordinamento italiano*, Turin:1969.
5. Gasparri. *Conceptele de „legislație”, „administrație” și „putere politică”* În: *Terminologia Constituției*; În: *Studii în onoarea lui Lessina S.I.* Bologna:1963.
6. Ioan Alexandru. *Drept administrativ comparat*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, Ed. Lumina Lex, București: 2003.
7. Ioan Alexandru. *Structuri, mecanisme și instituții administrative*, Vol. I, București: 1996.
8. Marzuoli. *Principiul legalității și activității dreptului privat în administrația publică*, Milano:1982.
9. Maurer H. *Allgemeines Verwaltungsrecht*, Ediția a 5-a, Miincheri:1986.
10. Mihai Oroveanu. *Tratat de știința administrației*, București: 1996.
11. Nielsen G.T. *Dreptul danez – o privire generală*, editat de H.Gameltoff-Hansen, B. Gomard, A. Philips, Copenhagen: 1982.
12. Ottaviano. *Puterea administrației și principii constituționale*, În: *Riv.dtrim. dir.publ*, 1964.
13. Sergiu Cobăneanu, Elena Bobeică, Violel Rusu. *Drept administrativ*. Note de curs, Chișinău: 2012.
14. Skouris W. *L'illegalite de l'action administrative comme fondement de la responsabilite de la puissance publique en Greece*, În: *Zileel Societății de drept comparat*, 1984.
15. Stahl J. *Rechts-und Staatslehre* (ediția a 3-a, Pt. 2, 137; asupra doctrinei germane a statului guvernat de lege în general, cf. de asemenea Otto Bahr, *Der Rechtsstaat* (ediția I), Kassel și Göttingen 1864, fotocopie retipărită în 1963, Rudolf Gueist, *Der Rechtsstaat und die Verwaltungsgerichte in Deutschland*, fotocopie retipărită a celei de-a doua ediții revizuită din 1879, apărută în 1966.
16. Tudor Drăganu. *Drept Constituțional*, Editura didactică și pedagogică, București: 1972.
17. Ule C. H. În: *Evangelisches Staatslexicon*, Ediția a 2-a, Stuttgart: 1975.

CZU 343.346.343.123.1

SECURITATEA PARTICIPANȚILOR LA EXPERIMENTUL ÎN PROCEDURA DE URMĂRIRE PENALĂ ÎN CADRUL CERCETĂRII ACCIDENTELOR RUTIERE

Iurie ODAGIU,

doctor în drept, conferențiar universitar

Lilian LUCHIN,

doctorand, Academia „Ștefan cel Mare”

SUMMARY

This article contains a study on the experiment process evidence in criminal prosecutions. Being process important evidence in establishing the truth in particular is used to investigate road accidents. Core focus has been fixed on the security of participants in this criminal prosecution, given that in the course of an underlying condition is not only the legality and safety of all participants involved.

Keywords: experiment, process evidence, specialist, security, road accident

REZUMAT

Prezentul articol cuprinde un studiu dedicat procedurii probatoriu experimentului în procedura de urmărire penală. Fiind un procedeu probatoriu important în stabilirea adevărului mai cu seamă este folosit la investigarea accidentelor rutiere. Accentul de bază a fost fixat pe securitatea participanților în cadrul acestei acțiuni de urmărire penală, dat fiind faptul că în cadrul desfășurării lui o condiție de bază este nu numai legalitatea, dar și siguranța tuturor participanților implicați.

Cuvinte-cheie: experiment, procedeu probatoriu, specialist, securitate, accident rutier

Introducere. Așa după cum spunea încă filosoful englez Francis Bacon „*dovezile sunt antidotul mărturiilor mincinoase*” [2, p.11]. Această afirmație este valabilă și în prezent, deoarece orice activitate pe care o desfășoară organul de urmărire penală este realizată de multe ori în condiții mai dificile, specifice, conflictuale, chiar deseori diferite și diametral opuse. Pentru elucidarea acestor probleme organul de urmărire penală folosește diverse procedee probatorii regăsindu-se aici și experimentul în procedura de urmărire penală.

Metode aplicate și materiale utilizate. Studiul realizat se bazează pe materialul doctrinar teoretic al savanților autohtoni, români, ruși și nemijlocit pe practica judiciară din R. Moldova. Pentru obținerea rezultatelor scontate ne-am focusat preponderent pe metode clasice de cercetare științifică: analiza comparativă, logică, deducție, inducție și evident neignorând metoda analizei de conținut.

Rezultate obținute și discuții.

Rolul și importanța experimentului în cadrul urmăririi penale, indiferent de cauza cercetată, este destul de dificil de a supraestima, așa cum de multe ori servește ca un mijloc de verificare obiectivă a probelor disponibile în cazul cercetării.

Pe bune a menționat Alămoreanu S. [1, p.35] că experimentul judiciar este folosit frecvent în practica de urmărire penală pentru verificarea, pe cale experimentală, a unor susțineri, puncte de vedere sau versiuni.

În cazurile cercetării accidentelor rutiere experimentul deseori servește ca o sursă de informații cu privire la parametri și caracteristicile evenimentului, uneori aceste date nu pot fi obținute prin alte mijloace și multe probleme importante nu pot fi rezolvate.

Suntem absolut de acord cu savantul rus Averianova T. [3, p. 617] ș. a., care indică că indiferent de tipul experimentului trebuie ținut cont de faptul de a nu pune în pericol viața și sănătatea participanților, de a nu prejudicia cinstea

și onoarea lor indiferent de calitatea procesuală pe care o au și, nu în ultimul rând, de a ține cont și de a nu cauza prejudiciu material.

Definind astfel eficiența posibilă a rezultatelor experimentului de urmărire penală, ofițerul de urmărire penală trece la planificarea detaliată, prin întocmirea unui plan scris. Din păcate, reieșind din studiu, de cele mai multe ori ofițerii de urmărire penală nu procedează astfel, bazându-se pe cunoștințele de caz și capacitatea de a rezolva toate problemele care pot apărea pe parcursul experimentului. Aceasta, credem noi, duce ca urmare la numeroase deficiențe în producerea acestei acțiuni de urmărire penală.

Eficacitatea experimentului în mare măsură depinde de pregătirea profesională generală și înzestrarea tehnico-materială a ofițerului de urmărire penală. Ofițerul de urmărire penală trebuie să fie psihologic pregătit pentru efectuarea acestei acțiuni de urmărire penală în diferite condiții ce-i îngreunează activitatea (pe timp de noapte,

ploaie, ninsoare, vânt puternic) și necătând la toate acestea să-și păstreze capacitatea de lucru un timp îndelungat, de a fi atent și calculat, ca să nu-i scape din vedere nici un detaliu care are importanță pentru stabilirea adevărului în cauza dată. Pregătirea profesională a ofițerului de urmărire penală include în sine o capacitate foarte înaltă de observare la stabilirea elementelor și semnelor care reprezintă o importanță esențială pentru rezolvarea justă a cazului dat.

Ca și oricare acțiune de urmărire penală experimentul începe cu etapa de pregătire, care fiind poate chiar cea mai importantă. La această etapă în vederea planificării experimentelor pe cazurile investigării accidentelor rutiere se va atrage o atenție la următoarele obiective de bază:

- determinarea perioadei experimentului;
- determinarea locației experimentului;
- stabilirea participanților experimentului.

Referindu-ne la tipurile specifice de experimente caracteristice accidentelor rutiere, în funcție de scopul lor sunt experimente pentru determinarea: vitezei de circulație a pietonilor și a vehiculelor; lungimea urmelor de frânare și a drumului de frânare; caracteristicile individuale ale sectoarelor de drum, în funcție de viteza vehiculului; percepția circumstanțelor unui accident de către participanți (vedere, auz); iluminatul și vizibilitatea drumului și a obiectelor care se află în câmpul vizibilității conducătorului auto în momentul accidentului; posibilitatea de a efectua o manevră pe o anumită porțiune de drum; gradul limitat de vizibilitate pentru șofer etc.

Pentru desfășurarea acestor experimente este necesară în prim plan asigurarea securității participanților la această acțiune de urmărire penală și a persoanelor aflate ocazional în nemijlocita

apropiere. Cercetarea întregului spectru de acțiuni, ce se preconizează a fi desfășurate, reprezintă unul dintre aspectele menite să contribuie la securitatea participanților la această acțiune de urmărire penală. Un alt moment ce ține de securitatea participanților este stabilirea cu precizie a numărului optimal de participanți, a rolului lor și explicarea fiecărui participant a esenței acțiunilor desfășurate și rolul său în această acțiune. Următorul aspect important este stabilirea locului de desfășurare a experimentului fiind un aspect care necesită o abordare riguroasă. În acest context considerăm necesar de a menționa că experimentul poate fi efectuat atât pe teritoriul unui poligon auto, cât și, în unele cazuri, poate fi desfășurat la locul nemijlocit unde s-a derulat accidentul. În acest context, la pregătirea și efectuarea experimentului, ofițerul de urmărire penală trebuie, în mod obligatoriu, să clarifice: în primul rând, dacă este admisibilă desfășurarea experimentului pe porțiunea de carosabil unde s-a produs fapta incriminată; dacă se va perturba circulația transportului și a pietonilor; ce mijloace de regulare a circulației urmează a fi folosite în timpul experimentului, etc. În cazul necesității desfășurării experimentului în mediul unde a avut loc accidentul, aceasta fiind cel mai frecvent un carosabil cu diferită intensitate a traficului rutier, realizarea acestor măsuri presupune desfășurarea unor activități suplimentare de securitate printre care:

- stoparea traficului rutier și re-direcționarea sa pe alte trasee la momentul desfășurării experimentului atât pe banda unde se desfășoară acțiunea, cât și pe cea de pe contra sens;

- în caz că experimentul se desfășoară pe timp de noapte, în condiții de iluminare redusă pe lângă măsurile menționate mai sus, fiind necesare de instalat la

căile de acces unde se desfășoară experimentul indicatoare de interzicere a accesului în zonă, cât și patrulare mobile de polițiști.

Luând în considerație că experimentul trebuie de realizat cât mai aproape de condițiile reale a comiterii accidentului rutier, în unele cazuri aceste rigori sunt inadmisibile. În situațiile când este necesitate de a purcede la experimente legate de frânarea bruscă, stabilirea capacităților tehnice de a preveni o coliziune, derapare, răsturnare, etc. și efectuarea experimentului în condiții climatice dificile (spre exemplu existența poleiului, zăpezii, cețurilor) chiar dacă acestea au existat la momentul declanșării accidentului sunt inacceptabile ca urmare a pericolului sporit. De aceea despre o oarecare siguranță a participanților la experiment nici nu poate fi vorba.

În unele cazuri necesită situația de a efectua experimentul cu persoana care nemijlocit a cauzat accidentul rutier. În aceste situații un aspect important este pus pe securitatea experimentului unde până la efectuarea nemijlocită a acțiunii ar fi recomandabil de a fi supusă unei investigații psihologice sau chiar am putea în unele cazuri recurge și la o investigație psihiatrică. În cazul în care vor exista dubii în privința stării psihice a persoanei implicate în experiment, considerăm necesar de a evita desfășurarea acestuia în vederea evitării pericolului. O altă modalitate de a evita pericolul ar fi posibilă și prin studiul personalității conducătorului mijlocului de transport implicat în accident. Aceste date ar putea fi obținute de la locul de muncă, domiciliu, etc.

În anumite situații, când din diferite motive conducătorul mijlocului de transport care a fost implicat anterior în accident nu poate participa la efectuarea experimentului, Putivka C. [5, p. 117] recomandă să implicăm în calita-

te de conducător al mijlocului de transport persoane neinteresate în cauză, corespunzând după corporolență, înălțime, sănătatea persoanei și nemijlocit vederea sa.

Drapkin L. și Karagodin V.[4, p.275] accentuează că la experimentul în procedura de urmărire penală obligatoriu trebuie să fie prezente persoanele ale căror declarații se verifică, chiar dacă ele nu pot participa activ la această acțiune de urmărire penală.

O altă situație în efectuarea experimentului unde am putea enunța un rol deosebit în aspect de securitate ar fi implicarea la necesitate a diferitor specialiști. Alămoreanu S. [1, p.36] susținea că prezența acestora este necesară atunci când efectuarea unor experimente presupune cunoștințe de specialitate într-un anumit domeniu, iar efectuarea lor de către organul judiciar, cu ignorarea cunoștințelor din domeniul dat, ar putea compromite însăși finalitatea urmărită.

Practica arată că ofițerii de urmărire penală de multe ori ignoră sau nu pun în atenție participarea unor asemenea specialiști, ceea ce cu alte neajunsuri luate împreună influențează asupra calității rezultatelor obținute și chiar în unele situații ar putea să pună în pericol viața și sănătatea participanților. Deseori experimentele pentru stabilirea stării tehnice a autovehiculului necesită acțiuni experimentale cu mijlocul de transport în mișcare. Este și evident că în asemenea situații trebuie strict de respectat regulile de securitate. De aceea în legătură cu aceasta după părerea noastră ar fi necesar participarea la asemenea experimente a specialistului tehnic auto. În asemenea cazuri specialistul tehnic auto trebuie nu numai să intervină la depistarea, fixarea și ridicarea probelor, dar și să atragă atenție ofițerului de urmărire penală la securitatea condițiilor petrecerii experimentului. Este vizibil faptul că practic numai specialistul poate să

aprecieze calitativ aceste condiții, deoarece având cunoștințe în acest domeniu în prealabil va supune unui control tehnic riguros mijlocul de transport. Desigur că aceste acțiuni nicidecum nu micșorează responsabilitatea ofițerului de urmărire penală privind organizarea și asigurarea securității petrecerii experimentului.

O importantă acțiune este și instructajul participanților la experiment în privința măsurilor care trebuie fiecare să le îndeplinească. În mod obligatoriu, instructajul trebuie să includă: clarificări la subiect despre experiment, indicații cu privire la acțiunile concrete ale fiecărui participant, aducerea la cunoștință a drepturilor și obligațiilor și preîntâmpinarea despre ne-denunțarea rezultatelor experimentului. Cu toate acestea, problema de informare a participanților la experiment, în special a celor care vor efectua nemijlocit acțiunile experimentale, poartă un caracter tactic, de aceea decizia ar trebui să fie ghidată de importanța rezultatelor experimentului și nu de cunoașterea de către participanți a ceea ce se va întâmpla sau când se va întâmpla. Indiferent de situație în toate cazurile trebuie de luat în calcul factorul psihologic – așteptarea evenimentului, deoarece cu acest factor este strâns legată așa numita atenție voluntară, care este direcționată și îi permite persoanei de a percepe mai bine evenimentul. Un exemplu elocvent este cazul apariției bruscă a unui obstacol pe drum, iar persoana care este în așteptarea unui astfel de eveniment cu un nivel de probabilitate mai mare va percepe vizual acest obstacol.

Concluzii. Analizând aceste probleme putem concluziona că nu numai în cadrul experimentului, dar și în alte acțiuni de urmărire penală este o prerogativă de bază securitatea participanților la procesul penal, indiferent de calitatea lor procesuală. Reieșind din

practica națională și internațională în domeniul de asigurare a securității participanților la procesul penal putem menționa că asigurarea securității prezintă un complex de măsuri, aplicarea cărora va duce la garantarea unei bune desfășurări a justiției la stabilirea adevărului.

Referințe bibliografice

1. Alămoreanu S. Problematika expertizelor criminalistice. Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca. București: Editura Hamangiu, 2013.
2. Bercheșan V. Cercetarea penală. București: Editura și tipografia ICAR, 2002.
3. Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р.; -4-е изд., перераб. и доп. -М.: Норма, 2013.
4. Драпкин Л.Я., Карагодин В.Н. Криминалистика: учебник / -М.: ТК Велби, 2011.
5. Путивка С. и др. Криминалистическое моделирование для реконструкции неочевидных обстоятельств при расследовании дорожно-транспортных происшествий. Волгоград, ВА МВД России, 2006.

CZU 334:338.2

CONCEPTUL SECURITĂȚII ECONOMICE ÎN CONTEXTUL GENERAL DE SECURITATE

Andrei CLAȘEVICI,
doctorand

RESUME

Dans l'article, l'auteur a eu le but d'analyser les approches doctrinaires des notions et du concept de la sécurité économique. En partant du concept général de sécurité, on a défini les notions de la sécurité économique et l'assurance de la sécurité économique. On a apprécié le niveau de la sécurité économique en tenant compte de divers catégories d'objets de la sécurité.

REZUMAT

În articol, autorul și-a pus drept scop analiza abordărilor doctrinare a noțiunii și conceptului de securitate economică. Pornind de la conceptul general de securitate s-au definit noțiunile de securitate economică, asigurarea securității economice, s-au apreciat nivelurile securității economice în raport cu diferite categorii de obiecte ale securității, inclusiv securitatea economică a întreprinderii.

Introducere. În prezent, a devenit deosebit de importantă formularea științifică a noțiunii de *securitate*, mai ales că, în decursul ultimelor decenii, s-a schimbat radical situația globală în ceea ce privește atitudinea față de *securitate* în totalitatea înțelesurilor sale. Pericolele vechi au dispărut sau sunt pe cale de dispariție, iar locul lor îl ocupă altele noi, uneori mult mai amenințătoare. În virtutea acestor transformări se impune o nouă conștientizare și abordare a noțiunii de *securitate* [1.p. 8], or, altfel spus – trecerea de la paradigma *securității tradiționale* [2.] la una contemporană.

Fiind conștienți că demersul definirii și clarificării conceptului de *securitate* este unul dificil în zilele noastre și având în vedere atât numeroasele dimensiuni ale *securității*, cât și diversificatele pericole și amenințări la adresa acesteia în lumea contemporană, am încercat să formulăm o viziune proprie a conceptului respectiv.

Rezultate și discuții. *Securitatea omului*, protecția lui față de diferite pericole și amenințări a fost o preocupare a acestuia ca ființă rațională (*homo sapiens*) chiar de la apariția sa.

Sub acest aspect, se poate susține că *securitatea* a apărut mai întâi ca o necesitate și un interes al omului [3,4.p. 90]; o necesitate primordială (chiar vitală) a individului și a societății umane exprimată sub forma unui interes ce determină omul la acțiuni

concrete orientate spre asigurarea propriei siguranțe.

În timp, paralel cu instituționalizarea relațiilor sociale, a devenit necesară protecția oamenilor nu doar față de pericolele și amenințările naturale, dar și față de cele generate de către om însuși. Pe cale de consecință, *asigurarea securității societății umane* a cuprins combaterea pericolelor și amenințărilor generate nu doar de „forțele naturii și diferite accidente tehnogene”, ci și de „voința rea a oamenilor” [4.p. 36].

Așadar, din momentul apariției ei omenirii, *securitatea* a devenit o necesitate primordială și o condiție vitală de existență a individului [1.p. 13], societății [5.p. 31] și chiar a statului. Cu timpul, s-a confirmat că fără *asigurarea securității* orice activitate umană este lipsită de sens. Iată de ce, spre deosebire de alte domenii ale cunoașterii, studierea problemei *securității* (ca fenomen social [6.p.197-200]) este indispensabilă cunoașterii societății, evoluției și perpetuării acesteia [1.p. 12-13].

Pe de altă parte, prezintă importanță faptul că înainte de a constitui un subiect al amplelor dezbateri teoretice, *securitatea* s-a afirmat și în calitate de valoare fundamentală, un drept al omului.

În general, conștientizarea de către societate a necesității vitale a *securității* sale a constituit pe parcursul întregii istorii a civilizației umane un stimul pentru manifestarea unui inte-

res deosebit față de acest fenomen, pentru studierea multilaterală și înțelegerea lui [7.p. 44-45; p. 31-32]. Ideile teoretice despre *securitate* s-au îmbogățit dezvoltându-se continuu, iar aprecierea ei ca fenomen a fost corectată și concretizată, fiind formate noi paradigme ale *securității* și asigurării acesteia [4.p. 36].

Abordarea contemporană a *securității* ca mijloc de protecție a intereselor oamenilor, societății și statului are vechi rădăcini istorice, fiind influențată pe parcursul evoluției sale de transformările sociale ce au intervenit treptat în dezvoltarea civilizației umane.

Din punct de vedere etimologic, se consideră că noțiunea de *securitate* provine din latinescul *securitatis* sau *securitas* [8.p. 40; 9.p. 5] (alte voci susținând proveniența acestuia din greaca antică – *securitas* înseamnând a deține controlul asupra situației [10.p. 187; p. 16]) și este prezentată în dicționarul explicativ ca fiind: „faptul de a fi la adăpost de orice pericol; sentiment de siguranță, protecție și apărare” [11.p. 384].

În general, în studiile de specialitate se susține că originile dezbaterilor în materie pot fi atestate încă din sec. XVII-XVIII-lea, când în gândirea liberală iluministă, *securitatea* apărea simultan ca o stare individuală a omului și colectivă a statului [12.p. 63]. „Militarizarea” securității și asocierea ei preponderent cu statul au apărut ca preocupări în contextul Revoluției

franceze și al războaielor napoleoniene [12.p. 61], evoluând cu fluctuații până către perioada Războiului Rece, când perspectiva realistă, preocupată, în special, de dimensiunea militară și axată pe stat, a dominat studiile de securitate [13.p. 2-3].

Desigur, actualmente, *securitatea* nu mai poate fi definită în termeni strict militari, întrucât nici o națiune nu se poate limita la asigurarea *securității* sale doar prin mijloace militare unilaterale. Alături de componenta militară, cele economico-financiare, diplomatice, informaționale, culturale sau psihologice devin un suport sau o alternativă a puterii, a acțiunilor militare ca elemente de interferență și complementaritate, generatoare de *securitate* [2].

De la începutul anilor '50 ai secolului trecut, considerată a fi o perioadă de pionierat a studiilor contemporane de *securitate*, a fost sesizat faptul că „*securitatea*, în sens obiectiv, măsoară absența amenințărilor la adresa valorilor însușite, iar, în sens subiectiv, absența temerilor că aceste valori vor fi atacate” [14.p. 485]. În timp însă, s-a dovedit că absența amenințărilor la adresa anumitor valori practic este imposibilă, ceea ce a determinat necesitatea unei reconceptualizări a *securității*, care a devenit și mai evidentă odată cu sfârșitul Războiului Rece și inițierea unor transformări radicale în o bună parte din statele lumii.

În acest context, treptat, în mediile academice s-a insistat tot mai mult pe înțelegerea extinsă a conceptului de *securitate*, fiind identificate inițial trei niveluri ale acesteia – *individuală*, *națională*, *internațională* – și patru dimensiuni – *militară*, *politică*, *economică* și *ecologică* [15.p. 16]. Ulterior, conceptul a fost extins la cinci niveluri, adăugându-se *subnațională* și *subsistemul internațional* și cinci dimensiuni, prin alăturarea *securității societale* [16.p. 433].

Același lucru poate fi atestat și în documentele strategice internaționale, mai ales în perioada post-Război rece. Astfel, în anul 1991, Noul Concept Strategic al NATO preciza că *securitatea*, pe lângă „dimensiunea sa indispensabilă de apărare”, include și „elemente politice, economice, sociale și de mediu” (art. 24). În același timp,

începând cu anul 1993, în cadrul Programului de Dezvoltare al ONU a fost promovat conceptul de *securitate umană*, accentuându-se necesitatea lărgirii noțiunii de *securitate* de la un „accent exclusiv asupra *securității naționale* (adică a statului – e.n.) la unul mai mare asupra *securității oamenilor* (...)” [17.p. 9].

Paralel, în studiile consacrate *securității naționale și internaționale* (globale), prin noțiunea de *securitate* se înțelege nu doar apărarea integrității teritoriale (*securitatea militară*), ci inclusiv stabilitatea sistemului economic (*securitatea economică*) și a regimului politic (*securitate politică*), asigurarea și protejarea resurselor indispensabile mediului ambiant și supraviețuirii unei comunități umane (*securitatea ecologică*), însăși dezvoltarea umană durabilă, concept materializat prin menținerea unor condiții economice, sociale, politice, culturale și de mediu care să garanteze că generațiile viitoare vor beneficia de condiții cel puțin similare celor de care beneficiază societatea actuală [18.p. 235].

Deci *securitatea* a căpătat în timp elasticitate și complexitate conceptuală, proces reliefat atât în cercurile academice, cât și în documentele strategice (politici și strategii de securitate ale actorilor statali, nonstatali sau interguvernamentali), ce îi conferă multiple sensuri și dimensiuni, în funcție de actorii implicați (cine și cui asigură *securitatea*), respectiv, de natura percepută a amenințărilor, valorilor și intereselor (de cine și ce protejăm) [17.p. 8].

În deceniile post-Război Rece, o veritabilă explozie în materie de studii de securitate a condus la o supraabundență de concepte și dimensiuni ale *securității*. Paradoxal însă, amplificarea preocupărilor din domeniu nu a contribuit și la clarificarea conceptuală: *securitatea* rămânând același „simbol ambiguu” [14.] sau „concept contestat” [15.]. Din contra, s-a ajuns ca de la o percepție restrânsă asupra *securității* (susținută de „tradiționaliști”), să se treacă la una gonflată, în condițiile în care o serie întregă de probleme sunt „securizate” [17.p. 22]. În cele din urmă, s-a ajuns la moment, ca domeniul definirii conceptului de

securitate să fie dominat de un adevărat „haos conceptual” [19.p. 56].

Exemplificativ în acest sens este că în doctrină, *securitatea* ca fenomen social este privită în mai multe ipostaze [3,4.p. 90]: ca necesitate și interes; ca sentiment și valoare; ca funcție și relație socială; ca rezultat și proces; ca sistem; ca știință și artă [1.]. Sub aspect practic, se consideră foarte important ca toate aceste ipostaze să fie luate în considerație de către toți subiecții implicați în procesul de asigurare a *securității* persoanei, societății și a statului [5.p. 36; 7.p. 49]. Evident, fără o cunoaștere profundă a fenomenului, ar fi practic imposibilă realizarea acestui deziderat.

După cum s-a enunțat *supra*, în studiile de specialitate, *securitatea* este înțeleasă literalmente ca „lipsă a pericolului”, accepțiune privită ca una deosebit de îngustă. Potrivit cercetătorului rus В.М. Родачин, în practică, semnificația dată are un caracter relativ, întrucât în viața reală destul de rar pot fi întâlnite situații cu o lipsă totală de pericole sau amenințări [3,4.p. 90]. Respectiv, cu mult mai reală este accepțiunea largă a termenului, care derivă din interacțiunea indivizilor și a obiectelor sociale cu diferite împrejurări și factori, care au o influență negativă și distructivă asupra acestora. Prevenirea, reducerea, neutralizarea acestor influențe ce prejudiciază existența, bunăstarea, activitatea oamenilor și funcționarea obiectelor sociale, precum și menținerea nivelului de viață până la un nivel critic reprezintă *securitatea* în accepțiunea sa largă [3,4.p. 90].

Pe aceeași poziție se plasează și alți cercetători ruși, care pornind de la faptul că *securitatea* reprezintă un fenomen deosebit de larg în condițiile contemporane, susțin că aceasta poate fi caracterizată nu doar ca lipsa pericolelor ce amenință individul, societatea, statul, dar și ca o existență a condițiilor pentru o viață decentă a oamenilor, satisfacerea și realizarea necesităților și intereselor acestora, ca o stare stabilă a societății, dezvoltarea progresivă și durabilă în sistemul relațiilor internaționale [20.p. 87]. Ea este privită și ca o capacitate a societății de a-și păstra integritatea, autonomia și durabilitatea relativă, posibilitatea de a se dezvolta, precum și ca formă

de activitate – un sistem de măsuri orientate spre prevenirea pericolelor [4.p. 37].

În doctrina autohtonă, de asemenea, pot fi atestate două abordări a conceptului de *securitate*. *Stricto sensu*, aceasta este definită ca „starea obiectivă în care nimeni sau nimic nu poate sau nu prejudiciază interesele socialmente acceptate ale unei persoane sau ale unui grup de persoane (grup, comunitate, societate, stat, alianță de state etc.)” [21.p. 3]. Potrivit altei opinii, mai largi, *securitatea* nu înseamnă „lipsa pericolului”, ci mai curând „protecția față de pericol”, ea reprezentând una din condițiile autodeterminării și autodezvoltării persoanei, a diverselor comunități umane, a omenirii în ansamblu [22.p. 77]. În același timp, se susține că prin utilizarea termenului „protecție” se îngustează sensul *securității*, deoarece „protecția” înseamnă „a apăra”, „a ocroti”, „a păzi” anumite ființe sau lucruri și astfel nu reflectă alte proprietăți și funcții importante ale *securității* – acțiunile preventive cum ar fi: diminuarea, atenuarea, înlăturarea și anticiparea pericolelor și amenințărilor [1.p. 15]. Or, altfel spus, sarcinile *securității* depășesc cu mult limitele necesității de apărare a stării concrete a modului de viață și constau, în primul rând, în formarea condițiilor ce ar asigura dezvoltarea stabilă și progresivă a relațiilor sociale, menținerea, îmbunătățirea modului de viață, adică a capacității de protecție a calității acelor relații sociale ce asigură dezvoltarea progresivă a persoanei, societății și statului [1.p. 17-18]. Pornind de la aceste momente, cercetătorul A. Rusnac susține că *securitatea* presupune apărarea și asigurarea garantată prin mijloace constituționale, legislative și practice a intereselor vitale ale persoanei, societății și statului împotriva amenințărilor interne și externe [1.p. 13].

În opinia altui doctrinar, *securitatea* individului nu este doar o absență a riscurilor și amenințărilor la adresa integrității sale, ci reprezintă o stare în care pericolele și condițiile, care pot favoriza dezvoltarea lor, sunt monitorizate, presupunând controlul pericolelor și nu absența lor totală, antrenând cu sine o stare de liniște și siguranță [22.p. 79].

În aceeași ordine de idei, cercetătorii români menționează că *securitatea* înseamnă nu numai că ești liber (ai scăpat, te-ai eliberat) de un pericol, dar și faptul de a avea un mijloc, instrument de a evita sau limita pericolul [23.p. 372].

Sintetizând definițiile expuse, putem constata că *securitatea* se caracterizează prin următoarele momente:

- reprezintă o stare obiectivă de protecție, dar și subiectivă, întrucât presupune, în ultimă instanță, conștientizarea de către indivizi a acestei stări de siguranță;

- obiectul protecției este constituit din interesele persoanei, societății și ale statului;

- aceste valori sunt protejate împotriva diferitor pericole și amenințări.

Dezvoltând aceste momente, precizăm că obiectul *securității* este constituit din relațiile sociale care apar în legătură cu asigurarea și realizarea intereselor vitale, a drepturilor și libertăților persoanei, viața și sănătatea sa, proprietatea, ordinea socială, modul de viață, valorile materiale și spirituale ale societății, suveranitatea statală etc. [24.p. 11]. În concret, prin interese vitale se înțelege totalitatea acelor necesități a căror satisfacere asigură existența și dezvoltarea evolutivă a persoanei, statului și a societății. Acestea pot fi deci: interese vitale ale persoanei, interese vitale ale societății și interese vitale ale statului [24.p. 11], care se realizează în multiple sfere ale existenței sociale: economică, politică, socială, ecologică, militară, informațională etc. [1.p. 67].

Pornind de la accepțiunea *securității* ca fenomen social, în context devine necesară și elucidarea pericolului care amenință structurile sociale, altfel spus ce fenomene și procese pun în pericol funcționalitatea și stabilitatea sistemului social, îl dezorganizează și îl dezechilibrează. Desigur, trebuie precizat în acest sens că, nu doar sistemul social (sau un element al acestuia) poate fi dezintegrat (dezorganizat, lichidat) în urma influențelor distructive, dar și persoana privită ca sistem bio-psiho-social (atât prin influența factorilor distructivi externi (din partea altor sisteme sociale, a factorilor tehnogeni și ecologici), cât și interni, principalul pericol fiind lupta (ciocnirile) intereselor

contradictorii (sau chiar antagoniste) [24.p. 10)].

În ordinea dată de idei, cercetătorii susțin că „*securitatea* este inseparabilă de asemenea concepte precum *pericol*, *riscuri* și *amenințări*, care sunt indispensabile vieții omului și procesului de dezvoltare a societății” [25.p. 15]. Deci, cunoașterea și asigurarea acesteia este imposibilă fără cunoașterea pericolelor ce amenință obiectul *securității*.

Pericolul a fost definit în doctrină ca „posibilitate obiectiv existentă de influențare negativă asupra organismului social, în rezultatul căreia îi poate fi cauzat un oarecare prejudiciu, vătămare ce îi degradează starea și îi influențează negativ dezvoltarea sub aspectul dinamicii și a parametrilor săi” [26.p. 10]. *Sursele de pericol*, la rândul lor, sunt „condițiile și factorii care crează pericole pentru interesele vitale ale persoanei, societății și statului” [26.p. 10].

În același timp, cercetătorii trasează o distincție clară între *pericole* și *amenințări*. Pornind de la ideea generală conform căreia *pericole* și *amenințări* pentru *securitatea* sistemului (a societății, statului, persoanei, organizațiilor) sunt totalitatea factorilor și fenomenelor care pot să distrugă sau care distrug, parțial sau totalmente, obiectul *securității*, se precizează: „dacă *pericolele* sunt factori distructivi, a căror acțiune este posibilă sau probabilă atunci *amenințările* sunt factori distructivi, iminenți sau efectivi, care acționează sau sunt pe punctul de a acționa asupra obiectului *securității* [27.p. 9; 28.p. 16]. Sub acest aspect, considerăm a fi corectă aprecierea *securității* ca fiind atât o stare obiectivă de siguranță față de eventuale pericole, cât și o activitate de combatere a amenințărilor concrete. Altfel spus, *securitatea* este atât o stare, cât și un proces.

Din această perspectivă, unii autori recunosc *securității* accepțiunea de rezultată a proceselor ce se produc, în mod corelat, pe plan obiectiv, în care există realmente posibilitatea de a fi la adăpost de orice pericol, precum și pe plan subiectiv, care se referă la sentimentul generat de percepția lipsei de amenințare. În alți termeni, *securitatea* presupune ansamblul de acțiuni și rezultanta acestora, pentru

menținerea funcționalității unei entități în anumite limite ce nu-i periclitează starea sau poziția [2.].

Astfel, chiar dacă, de obicei, *securitatea* este asociată cu starea de protecție a intereselor vitale ale individului, societății și statului (deci, un rezultat – e.n.) totuși, cel mai important și relevant este însăși *procesul asigurării securității*, care presupune o realizare continuă și permanentă a sarcinii de menținere a parametrilor normali de activitate și existență a obiectului acesteia, anticipare și reacție la diferite pericole și amenințări. Deci, sub acest aspect, *securitatea* este o sarcină ce se realizează continuu, permanent și în orice condiții [3,4.p. 93] de subiecții acesteia.

Pornind de la cele menționate, se poate susține că o altă noțiune care completează și dezvăluie esența conceptului de *securitate* este cea de *asigurare a securității*, pe care o definim ca protejarea (prin diminuare, atenuare, înlăturare, prevenire sau anticipare) a sistemului social, în condițiile de existență a riscurilor și amenințărilor; activitate care are drept scop menținerea stării funcționale a sistemului dat. Cu alte cuvinte, *asigurarea securității* presupune activitatea elementelor sistemului pentru menținerea stării de *securitate*. Aceasta constă în protejarea intereselor vitale ale societății, persoanei, statului de orice pericol și riscuri [6.p. 197-200] (ori înlăturarea eficientă a amenințărilor la adresa acestor valori).

În context, este important de precizat că activitatea de *asigurare a securității* diferitor obiecte sociale implică inevitabil crearea unui *sistem organizațional complex*. Din perspectiva dată, *securitatea* poate fi privită ca o activitate organizată sistemic de prevenire a pericolelor, înlăturare și lichidare a amenințărilor interne și externe la adresa diferitor obiecte sociale [29.p. 6].

În cadrul societății noastre, *sistemul securității* este constituit din organele puterii legislative, executive și judecătorești, organizațiile statale și obștești, cetățenii, care participă la *asigurarea securității*, precum și legislația care reglementează relațiile din sfera *asigurării securității* [7.p. 48]. Drept exemplu în acest sens ser-

vește *Legea securității statului* [30.], care pe lângă reglementarea unor competențe concrete ale autorităților publice supreme în domeniul *asigurării securității* statului, prevede și un sistem de organe speciale cu competențe distincte în domeniu – organele securității statului. În același timp, *sisteme de securitate* sunt create și în cadrul diferitor organizații și întreprinderi (subiect la care vom reveni pe parcurs).

Însăși complexitatea conceptului de *securitate* face ca diferitele dimensiuni ale acesteia să fie deseori tratate separat [10.p. 35]. Respectiv, *securitatea* poate fi: politică, ecologică, economică (financiară, bancară etc.), alimentară, a muncii, informațională (cibernetică, informatică), antiincendiară, militară, națională, culturală, criminologică etc. [27.p. 3]. Necesitatea delimitării acestor tipuri de *securitate* este justificată, fiind determinată, după cum susțin cercetătorii, în contextul abordării metodologice a problemelor din sfera *securității statului*. Dimensiunile date ale *securității* au fost identificate cu precădere din considerente administrative și manageriale pentru stabilirea sarcinilor concrete referitoare la localizarea și neutralizarea pericolelor și amenințărilor din diferite sfere ale activității statale [31.p. 53]. Iată de ce ele sunt considerate a fi forme ale *securității* și nu concepte distincte [32.p. 23], or, într-o altă interpretare, ele reprezintă aplicații ale conceptului de *securitate* la diferite domenii [23.p. 372]. Important e că toate aceste dimensiuni ale *securității* se află într-o strânsă legătură, interconționându-se reciproc. Altfel spus, dimensiunile *securității* nu sunt izolate între ele, ci „...sunt țesute într-o rețea strânsă de legături” [16.p. 433].

Din acest punct de vedere cercetătorii precizează că *starea de securitate* a unui sistem depinde de parametrii factorilor ce se manifestă în cadrul dimensiunilor majore ale securității: politică, economică, militară, socială, de mediu etc., orice perturbare în aceste domenii putând genera *insecuritate*. Mai mult, însăși puterea unui sistem este dată de abilitatea acestuia de a-și folosi resursele de care dispune, de o îngemănare eficientă și echilibrată a componentelor sale: politică, econo-

mică, umană, culturală, tehnologico-informațională și militară [33.p. 22].

Toate aceste componente ale puterii unui sistem sunt profund interdependente, însă aspectele economice par să le transeandă pe toate celelalte. Puterea economică devine, astfel un „centru de gravitate” al oricărui *sistem de securitate* al cărui factor economic are din ce în ce mai mare relevanță în procesul realizării *securității*, accesul, deținerea și controlul finanțelor, piețelor și resurselor constituind o condiție pentru dezvoltare liberă și prosperă, și implicit pentru asigurarea propriei stabilități și *securității* [33.p. 23].

Prin urmare, la acest început de mileniu, factorii de natură economică capătă din ce în ce mai multă importanță în procesul de realizare a *stării de securitate*, astfel că *securitatea națională*, și mai apoi cea regională, internațională, nu poate exista fără asigurarea unei *securități economice* adecvate [33.p. 26].

La fel ca și *securitatea*, conceptul de *securitate economică* în decursul timpului a fost interpretat în mod diferit. În opinia unor cercetători, în contextul dezvoltării sale istorice, însăși *securitatea* a fost identificată cu succesul, bunăstarea, puterea, adică cu noțiuni determinate de premise economice [25.p. 3].

Odată cu dezvoltarea complexă a relațiilor sociale, viziunile asupra *securității* au fost tot mai mult intercalate cu relațiile economice [25.p. 27]. Prezintă interes în cazul dat faptul că prin însăși formarea primelor *polisuri* grecești s-a urmărit *asigurarea securității* sub un dublu aspect: apărarea colectivă față de dușmanii externi și protecția colectivă a proprietății private. După cum se poate observa, cel de-al doilea aspect are un caracter economic, față de care primul se află în raport de subordonare. Prin urmare, principalul motiv de creare a statelor antice grecești a constat, mai curând, în *asigurarea securității* proprietății private și apărarea acesteia față de dușmanii externi și fenomenele naturale. De aici, se poate conchide că odată cu divizarea societății în clase și apariția proprietății private, *securitatea* a evoluat mai mult ca o *securitate economică* [25.p. 28].

Chiar dacă evoluția economică a

securității a fost studiată încă din timpurile primelor state antice, desigur, nu putem vorbi de o veritabilă tratare economică a conceptului în cauză, pentru că în acele timpuri nu exista decât o preocupare militară cu privire la conceptul de *securitate*, iar siguranța însemna putere (armată) și fortărețe cu pereți de nestrăbătut [10.p. 16].

Respectiv, cercetările în sfera *securității economice*, din punct de vedere istoric, au fost inițiate abia la începutul sec. al XX-lea, în SUA, sub influența crizei economice mondiale [34.p. 10-11]. Deja către anii 70, termenul s-a răspândit în cele mai dezvoltate țări ale lumii [35.p. 53].

Potrivit cercetătorilor, abordarea științifică a conceptului în cauză s-a cristalizat în sec. al XX-lea în legătură cu încercările statului de a reglementa relațiile economice interne și externe. Prezintă importanță faptul că în spațiul ex-sovietic, interesul față de *securitatea economică* a fost condiționat de problemele perioadei de tranziție la economia de piață, în timp ce pentru occident, interesul a fost axat pe diferite aspecte ale politicii externe. Prin urmare, se poate constata că înțelegerea *securității economice* depinde în mare parte de condițiile social-economice în care aceasta are loc. Iată de ce, modificarea acestora a determinat în timp și o reconceptualizare a noțiunii de *securitate economică* [25.p. 25-26].

La fel ca și *securitatea* în general, *securitatea economică* a cunoscut o evoluție marcată de anumite particularități [36.p. 58]. Bunăoară, până în perioada modernă viziumile despre *securitatea economică* cuprindeau nivelul individual, regional și național. În sec. al XX-lea, pe măsura evoluției capitalismului, se cristalizează un alt nivel – cel al *întreprinderilor*. Iar în lucrările de la finele sec. al XX-lea, sunt reliefate deja cinci niveluri ale *securității economice*: internațional, național, regional, nivelul *întreprinderilor* și individual. La începutul sec. al XXI-lea la acestea mai este adăugat și nivelul global (care spre deosebire de cel internațional ai cărui subiecți sunt statele, are drept subiecți structuri neguvernamentale internaționale precum, ONU etc.) [25.p. 5]. Pe cale de consecință, în studiile de specialitate contemporane sunt identificate

următoarele niveluri ale *securității economice*: macroeconomic, mediu (regional și ramural), micronivel (*întreprindere*), nivelul familiei și al individului [37.p. 23].

Sub acest aspect, în doctrina autohtonă se menționează că *securitatea economică* poate fi privită în raport cu diferite categorii de obiecte ale *securității* [38.p. 155; 39.p. 4]. Astfel, în termenii cei mai generali, obiect al *asigurării securității* poate fi: individul, *întreprinderea*, regiunea, statul, societatea globală [25.p. 11]. La nivel intern însă, se face distincție între *securitatea economică* a consumatorilor, a producătorilor (corporativă), a proprietarilor, a factorilor de producție (capital, muncă, pământ, informație) și a statului. Mai mult, se consideră că *securitatea economică națională* se formează la confluența echilibrată a acestor patru componente [38.p. 153; 40.p. 17; 39.p. 83-84].

Într-o altă opinie, *securitatea economică* presupune o anumită stare a economiei, în condiții de suveranitate economică (internă și externă) și a unui mediu concurențial, în care subiecții relațiilor economice (inclusiv autoritățile statului și agenții economice) asigură o creștere economică permanentă și o dezvoltare durabilă a economiei în general, fapt ce duce la: satisfacerea optimă a necesităților persoanei, societății și statului și conducerea rațională a economiei; asigurarea protecției intereselor economice (la nivel național și internațional) față de amenințări interne și externe și influența factorilor negativi, precum și a integrității spațiului economic [41.p. 53-55].

Așadar, *securitatea economică* reprezintă un factor esențial al *securității naționale* care face posibil accesul la resurse, finanțe și piețe, menținând un nivel acceptabil de bunăstare și putere a statului, asigurând, în același timp, și un echilibru dinamic al celorlalte componente ale *securității* [42.p. 96; p. 48]. Mai mult, unii specialiști economiști, accentuând importanța deosebită a *securității economice* (considerată drept fundamentul funcționării unei societăți [25.p. 17]), susțin că „în rezultatul influenței factorilor externi și interni, putem să ajungem în situația în care, *securitatea*

economică va avea rolul *securității naționale*, întrucât de aceasta va depinde poziția statului în economia mondială” [10.p. 35].

În fine, atragem atenția că *securitatea economică a statului* în ansamblu influențează, dar și depinde substanțial de asigurarea securității economice la nivelul ramurilor economiei naționale, precum și la nivelul principalilor subiecți ai acestora – agenții economice (întreprinderile), ceea ce justifică incontestabil interesul față de problema *asigurării securității lor economice*.

Vorbind nemijlocit despre *securitatea economică a întreprinderii*, reiterăm că aceasta este recunoscută a fi un nivel de sine stătător al sistemului de *securitate* a societății, care influențează practic toate celelalte nivele ale acestuia [36.p. 59], întrucât, după cum se știe, *întreprinderea* reprezintă elementul primar al economiei oricărui sistem economic [43.p. 84].

Așadar, *întreprinderea* este un subiect important (sau chiar de bază) al relațiilor economice [44.p. 16], moment ce justifică necesitatea *asigurării securității acesteia*. Sub acest aspect, cercetătorii susțin că noțiunea de *securitate a întreprinderii* practic se identifică cu cea de *securitate economică a întreprinderii* [44.p. 17].

Dacă în sensul cel mai larg, o asemenea poziție poate fi acceptată, totuși insistăm pe necesitatea de a face o distincție clară între aceste concepte, considerând a fi relevante în acest scop următoarele criterii cumulative: pericolele ce amenință securitatea și mijloacele prin care aceasta se asigură.

Încheiere. În rezultatul studiului realizat am elucidat următoarele caracteristici ale *securității*:

- reprezintă o stare obiectivă de protecție, dar și subiectivă de percepere, întrucât presupune, în ultimă instanță, conștientizarea de către indivizi a acestei stări de siguranță;

- obiectul protecției este constituit din interesele persoanei, societății și ale statului care se realizează în multiple sfere ale existenței sociale: economică, politică, socială, ecologică, militară, informațională etc.;

- aceste interese și valori sunt protejate împotriva diferitor pericole și amenințări;

- securitatea este atât o stare, cât și un proces, adică este o stare obiectivă de siguranță față de eventuale pericole, cât și o activitate de combatere a amenințărilor concrete.

Recenzent:
Mihail LAȘCU,
doctor în drept

Referințe bibliografice

- Rusnac A. *Aspecte ale teoriei securității*. Chișinău: Fundația „Draghiștea”, 2005, p. 8.
- Stoian N. *Evoluția paradigmei securității de la tradiție la contemporaneitate*. În: Anuarul Academiei Forțelor Terestre, 2003-2004, Nr. 3. [resurs electronic]: <http://www.armyacademy.ro/biblioteca/anuare/2004/a6.pdf>. (accesat la 25.10.2016)
- Родачин В.М. *Безопасность как социальное явление*. В: Зеркалов Д.В. Социальная безопасность и права человека. Монография. Киев: Основа, 2012, p. 90.
- Зеркалов Д. В. Социальная безопасность и права человека. Монография. Киев: Основа, 2012 p. 90.
- Сацута А.А. *Национальная безопасность как социальное явление: современная парадигма*. В: Вестник Военного университета, 2007, № 3 (11), p. 36.
- Еников В. *Безопасность как социальное явление*. В: Закон и Жизнь, 2014, №11, p. 31.
- Bujor V., Clășevici A. *Unele aspecte ale concepției de securitate criminologică a întreprinderii*. În: Conceptul de dezvoltare a statului de drept în Moldova și Ucraina în contextul proceselor de eurointegrare. Conferința internațională științifico-practică. Chișinău, Republica Moldova, 4-5 noiembrie 2016. Chișinău: Iulian, 2016 (Tipogr. «Cetatea de Sus»), p. 197-200.
- Enicov V. *Reflecții asupra semnificațiilor securității ca fenomen social*. În: Legea și Viața, 2015, nr. 8, p. 44-45; Еников В. *Безопасность как социальное явление*. В: Закон и Жизнь, 2014, №11, с. 31-32 (с. 31-35).
- Lașan N. *Securitatea: concepte în societatea contemporană*. În: Revista de Administrație Publică și Politici Sociale, An II, Nr. 4(5)/Decembrie 2010, p. 40 (p. 39-50)
- Repiciu T. *Conceptele securității*. București: AXIOMA PRINT, 2008, p. 5 (100 p.)
- Munteanu C. *Asigurarea securității economice prin prisma concepțiilor școlilor de gândire economică*. În: Abordări clasice și inovatoare în gândirea economică contemporană, materialele conferinței științifice internaționale din 8 mai 2015. Chișinău: ASEM, 2015, p. 187 (p. 187-196).
- Dicționar enciclopedic ilustrat. Chișinău: Cartier, 1999, p. 384.
- Rothschild E. *What is Security?* In: Dardaluz, 1995, vol. 124, nr. 3, p. 63.
- Buzan B., Waever O., de Wilde J. *Security: A New Framework for Analysis*. Londra: Lynne Rienner Publishers, 1998, p. 2-3.
- Wolfers A. *National Security as an Ambiguous Symbol*. In: Political Science Quarterly, 1952, vol. 67, nr. 4, p. 485.
- Buzan B. *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*. Brighton, Wheatsheaf Books, 1983
- Buzan B. *New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century*. In: *International Affairs*, vol. 67, nr. 3 (iulie 1991), p. 433.
- Elemente conceptuale pentru fundamentarea noii Strategii naționale de apărare a țării*. București: Academia de Științe ale Securității Naționale, 2015, p. 9 (36 p.)
- Avram C., Radu R. *Despre globalizare și securitate, suveranitate și intervenție umanitară: nevoia de reconfigurare a acestor concepte*. În: Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor”, vol. XV, 2014, p. 235 (p. 231-251).
- Киснева О.И. *К вопросу о понятии криминологической безопасности*. В: Теоретические и прикладные аспекты современной науки : сборник научных трудов по материалам VIII Международной научно-практической конференции 27 февраля 2015 г.: в 7 ч. / Под общ. ред. М.Г. Петровой. Белгород: ИП Петрова М.Г., 2015, Часть VI, p. 56 (p. 56-59)
- Возженников А.В. *Национальная безопасность России: методология исследования и политика обеспечения*. Москва: Из-во РАГС, 2002, p. 87.
- Bejan O., Bujor V. *Bazele asigurării securității criminologice private: (material didactic)*. Chișinău: Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, 2016 (Tipogr. «Bora grup»), p. 3.
- Nichifor R. *Unele aspecte asupra noțiunii de securitate*. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, 2010, nr. 3 (154), p. 77 (p. 76-81).
- Silași Gr., Simina O.L. *Cele patru libertăți și dimensiunea conceptului de securitate în Europa*. În: Strategii XXI - Complexitatea și dinamismul mediului de securitate, Materialele conferinței științifice internaționale din 22-23 noiembrie 2012, București. Vol. I. București, 2012, p. 372 (p. 371-392).
- Bujor V., Clășevici A. *Interesele și contradicțiile de interes în conceptul de securitate al sistemului social*. În: Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов, Международная научно-практическая конференция, 7-8 ноября 2014 г. В 2-х частях. Кишинев: Iulian, 2014 (Tipogr. «Cetatea de Sus»). Ч. 1, p. 11 (p. 10-12)
- Кузьмин М.Д. *«Безопасность» и «экономическая безопасность» как категории социального познания*. Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук. Тюмень, 2014, p. 15 (164 p.)
- Бабаев М., Бужор В. *К вопросу об обеспечении криминологической безопасности*. В: Закон и Жизнь, 2003, №1, с. 10
- Bejan O., Bujor V. *Elemente de teoria securității criminologice private (material didactic)*. Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată. Chișinău, 2014, 98 p.
- Babaev M., Bujor V. *Noțiune de securitate criminologică*. În: Revista de criminologie, drept penal și criminalistică, 2003, nr. 1-2, p. 146.
- Чмыхало А. Ю. *Социальная безопасность: Учебное пособие*. Томск: Изд-во ТПУ, 2007, p. 6.
- Legea securității statului*, nr. 618 din 31.10.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 10-11 din 13.02.1997.
- Бидова Б.Б. *Обеспечение криминологической безопасности России*. В: Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление, 2014, № 2 (45), p. 53 (p. 51-55)
- Baldwin D. *The concept of security*. In: *Review of International Studies*, nr. 23, 1997, p. 23.
- Băhăreanu C. *Impactul factorilor economici asupra securității*. În: Tendințe inovatoare în economia și managementul apărării, Sesiunea de comunicări științifice a departamentului regional de studii pentru managementul resurselor de apărare - 15 decembrie 2006, Brașov. București: Editura Universității Naționale de Apărare „CAROL I”, 2006, p. 21-26.
- Кунцман М.В. *Экономическая безопасность: учебное пособие*. М.: МАДИ, 2016, p. 10-11 (152 p.)
- Клюкова М.И. *Экономическая безопасность предприятия как необходимый элемент управления предприятием в современной рыночной экономике*. В: Системное управление, 2014, nr. 4(25), p. 53 (p. 53-58)
- Ланцман Е. Н. *Концептуальные подходы к проблеме обеспечения экономической безопасности организации*. В: Вестник АГТУ. Сер. Экономика, 2010, № 1, p. 58 (p. 58-62)
- Основы экономической безопасности. Государство, регион, предприятие, личность* / Под ред. Е.А. Олейникова. М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997, 288 с.
- Prohnițchi V. *Securitatea economica a unui stat mic. Note de reper pentru Republica Moldova*. În: Securitatea și apărarea națională a Republicii Moldova. Institutul de Politici Publice. Chișinău: Arc, 2002, p. 155 (p. 148-195)
- Prohnițchi V. *Securitatea economică a Moldovei: o privire în secolul XXI*. Chișinău, 2005, p. 4 (24 p.)
- Prohnițchi V. *Doctrina securității economice naționale a Republicii Moldova (concept-cadru)*. În: Apărarea și securitatea națională a Moldovei anul 2001. *Studiu elaborat de Institutul de Politici Publice*. Chișinău, 2001 (72 p.). [resurs electronic]: <http://www.ipp.md/lib.php?l=ro&idc=170&year=&page=2> (accesat la 16.11.2016)
- Морунов В.В. *Экономическая безопасность как экономическая категория*. В: Экономические науки, 2011, №10, p. 53-55.
- Mihai C., Pișleag A. *Norme juridice și domenii de securitate*. În: Revista de investigare a criminalității, Anul VI, nr. 1/2013. Ediție Specială, p. 96 (p. 96-98)
- Махов М.В. *Анализ основных подходов к определению понятия экономической безопасности предприятия*. В: Проблемы экономики и менеджмента, 2016, № 5 (57), p. 84. (p. 84-87)
- Гапоненко В.Ф., Беспалько А.Л., Власков А.С. *Экономическая безопасность предприятий. Подходы и принципы*. Москва: Издательство «Ось-89», 2007, p. 16 (208p.)

SUBIECȚII INFRAȚIUNII DE VIOLENȚĂ ÎN FAMILIE

Beatrice Daiana DASCĂLU,
asistent universitar, doctorand

SUMMARY

Violence is a sign of personal crisis of the individual logic outputs cannot find a closed system. It is a consequence of society that no longer offer viable models of its members no longer manage to impose its values and is no longer able to make the rules respected. Criminal law at all times and in all societies recognize the seriousness particularly high crime posed a violent group constituting one of the most common offenses against whom acted in many fields.

Keywords: crime, violence, law, family

REZUMAT

Violența este un indiciu al crizei personale a individului care nu mai găsește ieșiri logice dintr-un sistem închis. Ea este o consecință a societății care nu mai oferă modele viabile membrilor săi, nu mai reușește să-și impună valorile și nu mai este în măsură să-și facă respectate normele. Legea penală din toate timpurile și în toate societățile a recunoscut gradul de pericol social deosebit de ridicat pe care îl reprezintă infracțiunile cu violență, constituind unul din grupul celor mai frecvente fapte împotriva cărora s-a acționat pe multiple planuri.

Cuvinte cheie: infracțiune, violență, lege, familie

Introducere. În lucrarea de față, am prezentat subiecții infracțiunii de violență în familie. Totodată am vorbit și despre încălcarea dreptului la viață, integritatea corporală a libertății sexuale etc., ce creează o stare de nesiguranță socială un dezechilibru serios pentru însăși existența societății. Formarea, desfășurarea și normala dezvoltare a relațiilor sociale legate de ocrotirea juridică a vieții persoanei, nu este posibilă fără combaterea eficientă folosind mijloace juridice.

Materiale și metode aplicate. Studiul efectuat a avut la bază cercetarea legislației naționale și internaționale în domeniu. Au fost aplicate metodele: juridică, logică și comparativă.

Rezultate obținute și discuții. Subiectul activ nemijlocit și subiectul pasiv al infracțiunii este o persoană care are calitatea de membru de familie. Prin *membru de familie* se înțelege, potrivit art. 177 C. pen., ascendenții și descendenții, frații și surorile, copiii acestora, precum și persoanele devenite prin adopție, potrivit legii, astfel de rude, soțul /indiferent dacă locuiește și gospodărește împreună sau separat cu făptuitorul/, precum și persoanele care au stabilit relații asemănătoare aceloră dintre soți /concubini/ sau dintre părinți și copii /întreținători/, în cazul în care conviețuiesc [1, pg.70].

Actualul Cod penal renunță la noțiunea de rude apropiate din vechiul Cod, incluzând-o integral în cea de

membru de familie; de asemenea, Codul penal actual nu mai prevede în cazul ascendenților și descendenților, fraților și surorilor, copiilor acestora, precum și persoanelor devenite prin adopție, potrivit legii, astfel de rude, cu condiția ca aceștia să locuiască și să gospodărească împreună cu făptuitorul.

Înșușirea de soț al subiectului activ și pasiv trebuie să dănuie în momentul executării faptei. Infracțiunea perpetuă chiar și în cazul în care soții trăiesc despărțiți în fapt. Dacă această calitate a încetat, desigur, ca urmare a divorțului, fapta desemnează infracțiunea tip prevăzută de Codul penal.

De asemenea nu există infracțiunea de violență în familie în cazul în care căsătoria făptuitorului cu victima a fost anulată sau dacă făptuitorul și victima erau legați printr-o căsătorie nulă, din cauza bigamiei. În caz de divorț, instanța trebuie să verifice cu atenție, dacă hotărârea a rămas sau nu definitivă, deci dacă a încetat sau nu calitatea de soț înainte de săvârșirea infracțiunii [2, pg.76].

Dacă asupra hotărârii de admitere a divorțului s-a declarat apel de către una dintre părți, va trebui să se verifice dacă nu a expirat termenul de apel sau dacă apelul are în vedere desfacerea căsătoriei ori numai soluționarea unor cereri accesorii, cum ar fi conferirea beneficiului locuinței [3, pg.74]. În toate aceste situații însă este necesar să se constate dacă persoanele conviețuiesc, pentru că în această

situație, potrivit legii, sunt asimilați membrilor de familie chiar dacă nu au în drept calitatea de soți.

Tot violență în familie constituie uciderea unei rude. Potrivit art. 177 C. pen., sunt incluși în categoria membrilor de familie și ascendenții, și descendenții, frații și surorile, copiii acestora /veri – respectiv copiii fraților și surorilor/, precum și persoanele devenite prin adopție, potrivit legii, astfel de rude. În linie ascendentă sau descendentă nu există limită până la care se întinde gradul de rudenie. În linie colaterală, rudenia apropiată se întinde doar până la gradul IV. Astfel, inculpatul care a ucis pe fiul său, ce fusese adoptat cu efecte depline de bunicii materni ai acestuia, săvârșește infracțiunea de violență în familie. Nu se săvârșește această infracțiune de omor, dacă victima era soțul surorii tatălui inculpatului, deși i se spunea „unchi” într-o accepțiune largă [2, pg.76].

Potrivit prezentei legiferări, noțiunea de „membru al familiei” se extinde și asupra concubinilor și afinilor, precum și asupra oricărei alte persoane, cu două condiții: aceștia să fi stabilit relații asemănătoare celor între soți sau între părinți și copii și să conviețuiască.

Dacă făptuitorul a fost în eroare cu privire la calitatea sa de soț sau ori de rudă a victimei sau acțiunea a fost deviată, răspunderea sa penală se stabilește pentru infracțiunea contra vieții sau integrității corporale ori sănătății

corespunzătoare, dar nu pentru violență în familie [4, p. 8].

Calitatea de soț sau de rudă a autorului, fiind o circumstanță personală, nu se răsfrânge asupra participanților. Datorită specificului acestei infracțiuni, participația este posibilă în oricare dintre formele sale /coautorat, instigare, complicitate/, cu condiția ca și participantul să îndeplinească aceleași calitate ca autorul /spre exemplu, tatăl participă alături de fiu, îl determină sau îl ajută pe acesta să îșiucidă mama/ [2, pg.77].

În cazul în care participantul nu este membru de familie, acesta va răspunde, în funcție de contribuția sa, în calitate de coautor, instigator sau complice la infracțiunea în varianta simplă /omor, omor calificat, lovire sau alte violențe, vătămare corporală sau loviri sau vătămări cauzatoare de moarte prevăzute în art. 188, art. 189, art. 193-195 C. Pen/. Dacă participantul este membru de familie, iar autorul nu, acesta va răspunde pentru infracțiunea de violență în familie potrivit contribuției sale, iar autorul pentru infracțiunea tip îndreptată contra persoanei /omor, omor calificat, lovire sau alte violențe, vătămare corporală sau loviri sau vătămări cauzatoare de moarte prevăzute în art. 188, art. 189, art. 193-195 C. pen/.

Conform Codului penal al Republicii Moldova, subiectul activ al infracțiunii, este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. Acesta are o calitate specială în raport cu victima infracțiunii: este membru al familiei victimei. Fiecare din circumstanțele agravante menționate la alin. (2) și (3) art. 201¹ C. p. R. M. își are corespondentul în infracțiunile pe care le-am supus analizei anterior. De aceea, este admisibilă o abordare similară a esenței circumstanțelor respective, cu particularizările de rigoare, condiționate de specificul infracțiunii de violență în familie. Precizăm că, în raport cu toate aceste circumstanțe agravante, făptuitorul manifestă intenție. Nu este posibilă manifestarea imprudenței, reieșind din interpretarea sistematică a sancțiunilor de la art. 145, 149-152, 201¹ C. p. R. M., dar și din esența juridică a faptei de violență în familie.

Subiect pasiv, al infracțiunii poate fi numai membrul de familie în viață

asupra căreia s-a exercitat violența. Victimă a infracțiunii analizate poate fi nu doar un copil al făptuitorului, dar și oricare membru al familiei făptuitorului. În vederea înțelegerii sensului noțiunii „membru de familie”, facem trimitere la explicațiile privind infracțiunea prevăzută la lit. b²) alin. (2) art. 171 C. p. R. M.. Particularitățile victimei violenței în familie, legate de vârstă, starea civilă, gradul de rudenie, faptul locuirii comune sau separate etc., pot fi luate în considerație la individualizarea pedepsei pentru infracțiunea analizată.

Victima infracțiunii reprezintă subiectul pasiv al infracțiunii; persoana care suferă consecințele comiterii unei infracțiuni.

În doctrina penală românească, subiectul pasiv este definit ca fiind persoana fizică sau persoana juridică, titulară a „valorii sociale ocrotite și care este vătămată ori periclitată prin infracțiune”. Persoana vătămată – orice persoană fizică sau juridică ori grup de persoane fizice, titulare ale unor drepturi subiective sau interese legitime private vătămate prin acte administrative; în sensul prezentei legi sunt asimilate persoanei vătămate și organisme sociale care invocă vătămarea unui interes public prin actul administrativ atacat.

Cauzalitatea victimală reprezintă o structură comportamentală complexă, determinată de interdependența unor factori obiectivi /economici, politici, ideologici, religioși/ și a unor factori subiectivi /interese individuale, sentimente de inferioritate, de superioritate, atitudinile și relațiile interindividuale/.

Lucrările despre criminologie, în general, au demonstrat existența unei relații complexe între făptuitor și victimă, constatându-se că, în producerea actului infracțional, contribuția victimei nu poate fi exclusă din sfera unui model causal complex. S-a considerat că victimele sunt elemente valoroase pentru identificarea cauzelor și condițiilor care generează infracțiunea, deoarece ele apar ca jumătate a faptei penale comise.

Subiectul pasiv al infracțiunii /victima/ trebuie să îndeplinească și el anumite condiții generale și speciale.

a) Condiții generale

Orice infracțiune, are ca subiect pasiv statul, deoarece infracțiunea

aduce atingere ordinii de drept penal statornicită de către stat prin normele de drept penal. Pentru a fi subiect pasiv al infracțiunii persoana fizică sau persoana juridică trebuie să fie titulara valorii sociale ocrotite penal.

În majoritatea cazurilor subiectul pasiv al infracțiunii este și persoana păgubită prin infracțiune /ex.: în cazul delapidării/. Însă, este posibil și ca persoana păgubită să fie alta decât subiectul pasiv al infracțiunii /de exemplu: în cazul infracțiunii de omor – subiectul pasiv este victima omorului, iar subiectul păgubit este persoana care se află în întreținerea victimei/.

b) Condiții speciale

Subiectul pasiv special și imediat este persoana fizică sau juridică, titulara valorii sociale vătămate sau puse în pericol prin „săvârșirea infracțiunii”. Condițiile speciale privind subiectul pasiv sunt prevăzute în conținutul unor infracțiuni. Astfel, de ex., pentru infracțiunea de ultraj /art. 239 C. pen./, este necesar ca subiectul pasiv să fie un funcționar ce îndeplinește o funcție care implică exercițiul autorității de stat; pentru infracțiunea de pruncucidere /art. 177 C. pen./ „*subiectul pasiv trebuie să fie noul-născut al mamei ucigașe*”.

Subiect pasiv principal și subiect pasiv secundar sau adiacent. Subiectul pasiv principal și subiectul pasiv secundar îi întâlnim în special în cazul infracțiunilor complexe, deoarece în cazul săvârșirii unei astfel de infracțiuni, prin acțiunea infracțională sunt lezate sau puse în pericol două valori sociale, ambele ocrotite de legea penală, dintre care o valoare constituie obiectul juridic principal, iar cealaltă constituie obiectul juridic secundar sau adiacent.

Prin săvârșirea infracțiunii complexe titularul valorii, ce constituie obiectul juridic principal, devine subiect pasiv principal, iar titularul valorii, ce constituie obiectul juridic secundar, devine subiect pasiv secundar sau adiacent. Cel mai clasic exemplu este cel al infracțiunii complexe care este tâlhăria.

Subiectul pasiv simplu /necircumstanțiat/ și subiect pasiv calificat /circumstanțiat/. Subiect pasiv este simplu atunci când el nu are o anumită calitate. Subiect pasiv este calificat sau circumstanțiat atunci

când cere ca el să aibă o „anumită calitate”.

Concluzii

Dintre cele mai eficiente sunt oferite de dreptul penal, ca instrumente de normare și reglementare a acestor valori de importanță socială majoră. Orice faptă de violență a persoanelor creează o stare de pericol pentru securitatea întregii societăți.

Infracțiunile săvârșite cu violență în cadrul familiei prezintă un ridicat pericol social determinat, pe de o parte, de importanța relațiilor sociale ce constituie obiectul protecției sociale și de gravele urmări pe care le pot avea pentru societate săvârșirea acestor infracțiuni, iar, pe de altă parte, faptul că ele se realizează de obicei, prin folosirea unor mijloace sau procedee violente și au o frecvență deseori mai ridicată în raport cu alte categorii de infracțiuni.

Infracțiunile săvârșite cu violență reprezintă un fenomen antisocial complex, rezultat al interacțiunii conjugale a unor factori obiectivi și subiectivi, sociali și individuali, generali și particulari a unor condiții favorizante a căror naștere și explicație, solicită din partea specialiștilor interesați în prevenirea și diminuarea acestor manifestări, eforturi interdisciplinare și interinstituționale.

Tranziția pe care o parcurge România și Republica Moldova, se repercutează și în problematica criminalității și a infracțiunilor săvârșite cu violență, în special, dându-le un conținut criminogen nou.

Recenzent:

Dan VOINEA

doctor, conferențiar universitar

Referențe bibliografice

1. Mihail Udroui, Drept penal. Partea specială. Noul Cod penal. Editura C.H.Beck, București, 2014.
2. Noul Cod penal, comentat, Partea specială, Ed. a II-a, revăzută și adăugită, Vasile Dobrinou, Mihai Adrian Hotca, Mi-rela Gorunescu, Maxim Dobrinou, Ilie Pas-cu, Ioan Chiș, Costică Păun, Norel Neagu, Mircea Constantin Sinescu, Ed. Universul Juridic, București, 2014.
3. CSJ, s. Pen., dec. Nr. 869/1991, în Dreptul nr. 3/1992.
4. Elena Zamfir, Violenta împotriva femeii în Revista de asistența socială, nr. 1-2/2005, Editura Polirom, Iasi.

CZU 343.9

PARTICULARITĂȚI PROCESUAL-TACTICE PRIVIND EFECTUAREA EXAMINĂRILOR PRELIMINARE A URMELOR LA LOCUL FAPTEI

Adrian BADIA,

drd., Academia „Ștefan cel Mare” a MAI Republicii Moldova,
dector, catedra drept public, USEM

SUMMARY

The author analyses the procession-tactical problems related to the preliminary examination of traces at the crime scene, brings arguments in favor of the suggestion to modify some articles from the Code of Penal Procedure of the Republic of Moldova.

Keywords: preliminary examination of traces, trace interpretation, criminalist specialist.

REZUMAT

În lucrare se abordează problematica procesual-tactică a efectuării examinării preliminare a urmelor la fața locului, se argumentează propuneri de a modifica unele articole din Codul de procedură penală al țării noastre.

Cuvinte-cheie: examinare preliminară a urmelor, interpretarea urmelor, specialist criminalist.

Introducere: În practica criminalistică de multe ori apare necesitatea examinării preliminare și interpretării urmelor infracționale la locul faptei. În fond, acestea prezintă o formă de aplicare a cunoștințelor specializate și a mijloacelor tehnico-criminalistice respective în scopul obținerii informației despre persoana făptașului, mecanismul comiterii faptei și alte împrejurări utile procesului de investigare a acesteia. Rolul lor este de a furniza informație tactică orientativă și probantă ce caracterizează făptuitorul și modul de operare al acestuia, indispensabile descoperirii infracțiunii în etapa inițială a cercetărilor.

Rezultate obținute și discuții: Unii autori, deși examinările în cauză sunt cuprinse de cadrul cercetării la fața locului, fac distincții evidente între aceste două operațiuni tehnico-criminalistice. Bunăoară, savantul rus N.A.Selivanov consideră că cercetarea la fața locului și examinările preliminare pot fi delimitate după câteva criterii și anume: după metodele și mijloacele tehnice folosite, după cunoștințele specializate aplicate în cursul examinării preliminare a obiectelor, după activitățile logice ce însoțesc cercetarea locului

faptei și examinările în cauză, precum și după caracteristicile scoase în evidență [9, c.77].

Pe bună dreptate, din însăși denumirea acestor examinări putem deduce caracterul lor creativ-investigativ. În baza rezultatelor obținute prin folosirea cunoștințelor de specialitate, a metodelor și mijloacelor tehnico-criminalistice, se trag unele concluzii, se formulează anumite explicații. Pe de altă parte, și procesului de cercetare a locului faptei îi este caracteristică activitatea logico-analitică în urma căreia se valorifică diferite elemente ale stărilor de fapt din scena infracțiunii. Uneori este destul de complicat să înregistrezi diferențe între raționamentele analitice vizând tabloul faptei în ansamblu sau elementele lui componente și concluziile examinărilor preliminare referitoare la urmele și obiectele materiale ale câmpului infracțional.

De remarcat însă că, procesul de inspectare specific cercetării locului faptei, presupune stabilirea în fond a unor evidențe, a faptelor și împrejurărilor prin aplicarea metodelor general-științifice (descrierea, compararea, măsurarea, observarea etc.). Activitatea în acest sens decurge în forme logice mai simple decât în cadrul exa-

minărilor preliminare, presupunând raportarea ansamblului de caracteristici evidențiate la anumite noțiuni și concluzii, rezultate din experiența practică și investigațiile științifice anterioare. Pe lângă aceasta, unele deosebiri se conturează și la nivel de aplicare a metodelor și a mijloacelor tehnice în funcție de diferitele sarcini ale activităților desfășurate.

Însă scopul examinărilor preliminare constă nu numai în a fixa cele clare și evidente, dar și în a releva, a valorifica „latentul”, adică ceea ce nu „stă la suprafață”. În consecință, se aplică metode și mijloace tehnico-criminalistice mai complexe comparativ cu cele ce se folosesc în cadrul cercetării locului faptei, dar, desigur, aici poate fi vorba doar de mijloacele „criminalisticii de teren” din cuprinsul truselor criminalistice specializate și a altor complete de tehnici, instalații și aparate ale laboratorului criminalistic mobil.

În perioada anterioară prin sintagma „examinări preliminare” se marcau analizele neprocesuale ale urmelor efectuate în scopuri operative. La ora actuală, informația privind metoda efectuării lor este cuprinsă în multiple materiale didactice consacrate interacțiunii subdiviziunilor de criminalistică cu cele de urmărire penală ale MAI, precum și în lucrările dedicate expres examinărilor preliminare ale urmelor materiale infraționale [3, 4, 10, 11]. În aceste publicații, dar și în practica criminalistică ele poartă diferite denumiri: examinări de sine stătătoare [13, c.87], interpretări [4], examinări administrative [7, p.16], examinări preliminare [8]. Ultimul termen ni se pare adecvat, deoarece, folosit în acest context, înseamnă că examinarea în cauză precede expertiza, ceea ce corespunde realității.

Cu regret, această operațiune tehnico-criminalistică, deși poate fi efectuată și se execută cu prilejul cercetării la fața locului în practica autohtonă, sub aspect procesual rămâne nereglementată de CPP RM. De aceea, concluziile la care se ajunge în urma acestor examinări rămân, de cele mai multe ori, în stadiul informațiilor orale, cunoscute doar de participanții echipei de cercetare. Rezultatele obținute nu se consemnează în nici un document oficial care să rămână în

dosarul respectiv și să poată fi studiat de părțile interesate și de toți ofițerii de urmărire penală care vor lucra succesiv pe cauza respectivă. Propunerea unor savanți autohtoni [3] făcută încă la finele sec. trecut de a fixa rezultatele acestor examinări într-o fișă informativă anexată la procesul-verbal de cercetare la fața locului, a rămas neobservată de practicieni. Analiza unor procese-verbale de cercetare la fața locului și a anexelor acestora, realizată în cadrul studiului nostru arată că astfel de fișe nu se alcătuiesc, însăși examinările în cauză, efectuându-se destul de rar. Se pare că această stare de lucruri poate fi explicată atât prin profesionalismul scăzut al specialiștilor-criminaliști, participanți la procedeele probatorii, insuficiența mijloacelor tehnico-criminalistice adecvate, cât și prin lipsa unor prevederi legislative exprese. Neglijența legiuitorului în acest sens poate fi percepută urmărind conținutul p.5, alin. 5, art.88 CPP RM *Obligațiile specialistului* care prevede ca acesta „să aplice toate cunoștințele și deprinderile sale speciale pentru acordarea de ajutor organului care efectuează acțiunea procesuală la descoperirea, fixarea sau excluderea probelor” – (sublinierea ne aparține-A.B.). Observăm că, în suita acțiunilor de colectare a materialelor de probă, lipsesc elementele *examinării și ridicării* probelor, la care specialistul trebuie să-și aducă aportul său substanțial. Credem că aici este vorba, pur și simplu, de o scăpare tehnică legislativă, de unde și necesitatea completării acestui punct al alin.(5), art. 87 cu componentele sus indicate, după cum urmează: „să aplice toate cunoștințele și deprinderile sale speciale pentru acordarea de ajutor organului care efectuează acțiunea procesuală la descoperirea, fixarea, **examinarea, ridicarea** sau excluderea probelor”.

Tot în această ordine de idei trebuie observat că și Regulamentul Centrului tehnico-criminalistic și expertize judiciare al Inspectoratului General al Poliției [5] (CTCEJ) MAI RM nu reglementează expres activitatea de examinare preliminară a urmelor la fața locului. Cei drept, p.3, 5 al §12 al Regulamentului stipulează realizarea cercetărilor la fața locului de către CTCEJ doar pe cazurile de

crime grave și deosebit de grave, cu rezonanță social sporită și efectuarea constatărilor tehnico-științifice în urma demersurilor ofițerilor de urmărire penală. Probabil, în situația dată este vorba de lipsa a astfel de demersuri (ordonanțe) de dispunere a examinărilor respective din partea organelor de urmărire penală. Oricum, nu credem că aceasta prezintă o scuză a specialistului ca să nu efectueze astfel de examinări atâta timp cât art.87 CPP RM fixează rolul activ al acestuia în acțiunile de urmărire penală pentru a acorda ajutor organului competent.

Vorbind de specialist, care în calitate sa de subiect al procesului deține împuterniciri și posibilități solide în aplicarea MMTC, nu putem trece cu vederea experiența internațională în acest sens. Spre exemplu, art.84 CPP a Republicii Kazahstan oferă specialistului dreptul de a acorda ajutor în colectarea, examinarea și aprecierea probelor [12] (sublinierea ne aparține – A.B.). Prevederea în cauză este mult mai cuprinzătoare în comparație cu prescripțiile ce reglementează obligațiile specialistului în CPP RM. Mai mult, în același art.84 CPP al Republicii Kazahstan se stipulează aparte aplicarea de către specialist a mijloacelor tehnice, dreptul acestuia de a atrage atenția participanților la acțiunea de urmărire penală „la circumstanțele legate de acțiunile lui cu privire la depistarea, fixarea și ridicarea obiectelor și documentelor, la utilizarea mijloacelor tehnico-științifice, cercetarea materialelor dosarului, pregătirea materialelor pentru dispunerea expertizei, în cadrul acțiunii de urmărire penală sau judiciare să efectueze examinarea materialelor dosarului cu oglindirea rezultatelor în procesul-verbal sau într-un document oficial”, anexată la dosarul penal.

Nu încapem îndoială, că astfel de dispoziții ale art.84 CPP a Republicii Kazahstan sunt capabile să ofere specialistului posibilitatea de a-și realiza în măsură deplină cunoștințele sale specializate și deprinderile practice în stabilirea adevărului în cauzele instrumentate. Merită apreciere deosebită că legiuitorul acestei republici acordă atâta atenție utilizării mijloacelor tehnice de către specialist, precum și faptul că în lege (art.84 CPP R.Kazahstan) se vorbește nu numai

despre mijloacele tehnice, dar și despre mijloacele tehnico-științifice. Nu ne rămâne decât să sperăm că, în secolul științei și tehnicii, legislația procesuală autohtonă va înzestra și specialistul nostru cu aceleași împuțerniciri precum a făcut-o CPP a Republicii Kazahstan.

Actualmente, cadrul procesual al Republicii Moldova permite ca rezultatele examinărilor preliminare ale urmelor de la fața locului, să fie redactate de către specialistul – criminalist, fie într-un raport de constatare tehnico-științifică aparte, fie, acestea, dacă respectivul specialist este participant la cercetarea locului faptei, să se includă în procesul-verbal al acțiunii respective, așa cum prevede alin (3) al art.141 CPP RM. În ambele cazuri, efectele acestor examinări, realizate, de regulă, în cadrul procesului respectiv până la pornirea urmăririi penale [6], dețin forță probantă, conform p.4, 7 alin (2) al art.93 CPP RM în vigoare [1].

Aici însă trebuie notat că, fixarea în procesul-verbal doar a rezultatelor examinării urmelor la fața locului în situațiile soluționării unor probleme cu caracter identificator pare a fi neconvingătoare și lipsită de claritate (spre exemplu, în dactiloscopie, când consemnăm că „pe partea interioară a ușii de la intrare în apartamentul cet. X prin metoda prăfuirii a fost relevată o urmă digitală lăsată de degetul arătător al mâinii drepte a bănuțului Y”). În alte situații, identificarea persoanei care a lăsat urma la locul faptei nu înseamnă soluționarea cazului ca atare, întrucât urmele respective pot fi lăsate și de victimă, membrii familiei acestuia, de alte persoane care s-au aflat în acest loc anterior săvârșirii infracțiunii. Dar și în astfel de situații, identificarea obiectului creator de urmă prezintă un ajutor semnificativ în clarificarea împrejurărilor în care s-a comis fapta și *excluderea* acestor probe, așa cum prevede art.87 CPP RM.

Fragmentul ipotetic de proces-verbal expus mai sus pare a fi cu multe semne de întrebare, dacă nu se aduc anumite demonstrații sau ilustrații foto, înregistrări video, schițe și imagini care explică și argumentează mecanismul mișcărilor care duc la apariția urmelor descoperite la locul

faptei, caracteristicile coincidente, explicarea celor divergente etc., adică în fapt, elemente care prezintă și conținutul raportului de constatare tehnico-științifică, care are ca obiect „explicarea unor fapte și circumstanțe” (art.139 CPP RM).

Este de la sine înțeles că astfel de demonstrații și justificări nu pot fi expuse în procesul-verbal care, după cum menționează și prof. M. Gheorghiu acesta „nu va include explicațiile, interpretările asupra faptelor, fenomenelor descoperite, presupunerile ofițerului de urmărire penală, ale altor participanți cu privire la mecanismul de formare a urmelor descoperite, la originea și apartenența uneltelor găsite etc. Procesul-verbal conține descrierea celor descoperite și nicicum explicarea lor” [2, p.65]. Iată de ce, credem că conținutul alin (3) al art.141 CPP RM trebuie revăzut întrucât, așa cum arată și rezultatele studiului nostru, acesta nu-și regăsește aplicare în practica de urmărire penală, inclusiv și din motivul indicat mai sus.

Prin urmare, ca formă valabilă de redactare a rezultatelor examinării preliminare a urmelor la fața locului rămâne constatarea tehnico-științifică, aceasta deținând și unele particularități în comparație cu cele clasice, întocmite în mod obișnuit de specialiștii criminaliști. Cercetătorul român Gh. Pășescu menționează pe drept că, una din particularități se referă la faptul că această constatare este dispusă și efectuată în mare parte chiar la locul producerii evenimentului care și determină deplasarea ofițerului de urmărire penală și a specialistului criminalist la fața locului [4, p.447]. Atât organul de urmărire penală, cât și specialistul-criminalist iau contact nemijlocit cu locul în care s-au desfășurat faptele ce au provocat apariția urmelor ce fac obiectul examinării lor preliminare și pot de comun acord hotărî ce întrebări urmează să rezolve specialistul și ce fel de explicații trebuie să conțină raportul său de constatare tehnico-științifică.

Motivul acestei situații de dispunere și efectuare este generat de necesitatea percepției nemijlocite a locului faptei atât de către organul de urmărire penală care dispune constatarea, cât și de specialist care execută ordonanța ofițerului de ur-

mărire penală. În așa situație, este firesc ca finalizarea constatării și întocmirea raportului de constatare să se realizeze în condiții de laborator la biroul specialistului-criminalist. Cu atât mai mult, când este vorba de redactarea unui raport de constatare ce are ca sarcină identificarea obiectului creator de urmă. Identificarea în acest context este treapta supremă a procesului de examinare preliminară a urmelor și aici, trebuie precizat că, în mod obișnuit ea nu se realizează la fața locului, dar ulterior, în cadrul expertizei de laborator. Însă, este la fel adevărat că, actualmente, tehnologiile informaționale contemporane privind evidențele criminalistice aromatizate permit, în unele situații identificarea făptuitorului chiar pe timp de desfășurare a cercetării la fața locului, inclusiv și a examinărilor preliminare ale urmelor. Realizarea acestei performanțe depinde de nivelul tehnologic la care au ajuns organele de drept și serviciile criminalistice ale MAI. În țara noastră, dotarea Centrului tehnico-criminalistic și expertize judiciare al Inspectoratului General al Poliției permite identificarea persoanei în timp util numai după urmele digitale, sectorul respectiv fiind înzestrat cu sistemul de căutare și identificare automatizată “DACTO-2000”.

În al doilea rând, astfel de analize sunt premergătoare expertizei, deși ultima poate să lipsească în unele cazuri concrete. Spre exemplu, când se stabilește cu certitudine că urmele digitale descoperite la locul faptei nu sunt operante pentru a identifica o persoană, este zădărnice să confirmăm acest fapt și prin expertiza dactiloscopică (cu excepția cazurilor când urmează a fi expertizată însăși substanța sudorală).

În al treilea rând, examinările preliminare ale urmelor înfăptuite la locul comiterii infracțiunii sunt limitate în timp de cadrul acțiunilor respective de urmărire penală. Deci, îmbinarea de cuvinte „examinări de sine stătătoare” în situația cercetării locului faptei, nu reflectă esența fenomenului vizat. La fel și termenul „interpretare”, folosit mai cu seamă de criminaliștii români, ni se pare prea restrâns, reducând activitatea acesteia doar la tâlcuirea, explicarea faptelor evidente, nepresupunând examinarea

minuțioasă a urmelor prin aplicarea unor metode și mijloace tehnice ale „criminalisticii de teren”.

Tot în acest context, trebuie spus că buna desfășurare a acestor constatări și soluționarea cu succes a întrebărilor formulate în fața specialistului, în mare parte sunt condiționate de calificarea subiectului care o execută. Volumul cunoștințelor specializate ale acestuia nu pot să se limiteze doar la o categorie izolată de urme, ci la întregul ansamblu de urme depistat în scena infracțiunii. Specificul pregătirii sale trebuie să se axeze pe cunoașterea mecanismului de formare a diferitelor varietăți de urme, pe corelațiile ce se pot stabili între ele și elementele componente ale locului faptei. Fiind într-o conexiune reciprocă determinată de unitatea de loc, de omogenitatea de acțiuni infractorice, acestea oglindesc un mecanism unic de comportament și de manifestare a faptuitorului în structura evenimentului infracțional. În sistemul acestor urme au însemnătate nu numai caracteristicile fiecărei urme luate izolat, dar și localizarea lor, spațierea reciprocă a uneia față de alta, accesivitatea cronologică a apariției acestora etc. Studiarea urmelor și obiectelor în complexitatea lor, analiza legăturilor reciproce, confruntarea informației obținute cu cea existentă și totalizarea rezultatelor într-un tablou de ansamblu permit să fie elaborate versiuni întemeiate cu privire la infractor, la scopul și motivul, timpul și alte circumstanțe de comitere a infracțiunii [3, p.124]. În fond, aceasta este o „matematică superioară” a criminalisticii, care poate fi materializată sau nu în funcție de existența unor capacități și cunoștințe la subiectul concret al procesului (specialistul-criminalist, ofițerul de urmărire penală, procuror etc.). Acesta este nivelul mai aproape de ceea ce noi numim - arta de descoperire a infracțiunii. Deci, în situația dată este vorba de pregătirea cadrelor de criminaliști de înaltă calificare, care ar putea analiza în complex tabloul general al urmelor de la fața locului pentru a soluționa întrebările formulate în fața lui și a acorda ajutor organului de urmărire penală în elaborarea strategiilor de investigare. O astfel de pregătire a specialistului presupune și o suficientă experiență acumulată din cercetarea unui număr

semnificativ de locuri în care s-au comis infracțiuni. Toate aceste acumulări trebuie completate cu spirit de observație, capacitate de analiză, sinteză, deducție etc., cu pasiunea de a demonstra convingător cele rezultate din examinarea preliminară a urmelor, toate bazate pe serioase cunoștințe din domeniul științelor exacte, precum matematica, fizica, chimia, biologia etc.

Concluzii: Prin urmare, capacitățile și cunoștințele specialiștilor criminaliști prezintă o verigă importantă în sistemul de asistență tehnico-criminalistică a examinărilor preliminare a urmelor la fața locului. Acest sistem, fiind completat cu tehnici și tehnologii de vârf, cu operarea de reglementări procesuale adecvate, poate contribui la stabilirea adevărului în cauzele instrumentate, mai cu seamă în etapa inițială de cercetare, înlesnind descoperirea infracțiunilor pe urme proaspete.

Referențe bibliografice

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat prin Legea Republicii Moldova, nr.122-XV din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.104-110 din 07.06.2003. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=326970>
2. Gheorghită M. Tactica cercetării la fața locului: Mat.șt.didactic. Chișinău: „A. Levința”, 2004. 70 p.
3. Golubenco Gh. Urmele infracțiunii. Teoria și practica examinării la fața locului. Chișinău: Garuda-Art. 1999. 159 p.
4. Pășescu G. Interpretarea criminalistică a urmelor la locul faptei. București: Național, 2000. 528 p.
5. Regulamentul Centrului tehnico-criminalistic și expertize judiciare al Inspectoratului General al Poliției adoptat prin Ord. MAI RM nr.192 din 17.06.2013//<http://www.mai.md/dirtehncrim.md>
6. Recomandarea nr.38 din 23.04.2013 a CSJ RM “Cu privire la acțiunile procesuale care pot fi efectuate din momentul sesizării sau autosesizării organului competent la declanșarea urmăririi penale”//<http://www.csj.md>
7. Văcaru I. Diagnostica – sarcină a cercetării tehnico-criminalistice a dcumen-

telor. Autoref. al tezei de dr. în drept. Chișinău: ULIM, 2014. 30 p.

8. Плесовских В.Г. Теоретические основания и практика производства предварительных криминалистических исследований на месте происшествия.: Автореф. дисс. ...канд. юрид. наук. М.: Академия МВД СССР, 1981. 30с.

9. Селиванов Н.А. Вещественные доказательства. М.: Юрид. литература. 1971.168 с.

10. Справочник по предварительному исследованию следов на месте происшествия: Учеб.пособие. Под ред. В.Ф.Статкуса. М.: ЭКЦ МВД России, 1995. 120 с.

11. Справочник по предварительному исследованию следов на месте происшествия (для следователей, оперативных работников и экспертов-криминалистов). Тюмень: УВД Тюменского облисполкома. 1987.134 с.

12. УПК Республики Казахстан от 04.07.2014 № 231-V, с изм. и доп. на 26.07.2016 // <http://online.zakon.kz/doc>

13. Шаркова Т.Ф. О самостоятельных исследованиях вещественных доказательств, проводимых следователем. В: Криминалистика и судебная экспертиза. Вып.6. Киев: РИО МВД УССР. 1969, с.87-89.

CZU 343.13

ОБЩИЕ УСЛОВИЯ СУДЕБНОГО РАЗБИРАТЕЛЬСТВА КАК ИНСТИТУТ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПРАВА

Д. МИЛУШЕВ.

доктор права, конференциар университетар

SUMMARY

There is no accurate science-based definition in the scientific literature on the general conditions of court proceedings. The elaboration of a unified and accurate definition of this institute will allow to determine its place in the system of criminal procedure right, the correlation with the principles of the criminal procedure and stages of court proceedings, as well as its importance in the implementation of the criminal procedure principles, the administration of justice, ensuring the rights and legitimate interests of the participants of the criminal proceedings.

Keywords: legislator, criminal procedure law, principles of court proceedings, general conditions of court proceedings.

* * *

В научной и специальной литературе отсутствует четкое, научно обоснованное определение общих условий судебного разбирательства. Выработка единой и четкой дефиниции данного института позволит определить его место в системе уголовно-процессуального права, соотношение с принципами уголовного процесса и стадиями судебного производства, а также его значение в реализации принципов уголовного процесса, осуществлении правосудия, обеспечении прав и законных интересов участников уголовного судопроизводства.

Ключевые слова: законодатель, уголовно-процессуальный закон, принципы уголовного судопроизводства, общие условия судебного разбирательства.

Актуальность темы. Центральное место в уголовном судопроизводстве, как известно, занимает судебное разбирательство. Такое значение судебному разбирательству придается не только в уголовно-процессуальной науке и практике, но и в законе, например, в Уголовно-процессуальном кодексе (далее УПК) Республики Болгария (ст. 7) [6]. Именно в судебном разбирательстве осуществляется основная функция суда – правосудие, и наиболее полно проявляют свое действие все принципы уголовного судопроизводства. Судебное разбирательство является формой осуществления правосудия, являющегося со времен Древнего Рима, основой государства.

Важнейшим условием, обеспечивающим выполнение судебной инстанцией данной функции, является неуклонное соблюдение всеми участниками судебного разбирательства установленных законом общих правил его проведения. Их соблюдение создаёт в ходе судебного разбирательства специальный правовой режим, способствующий эффективному решению задач уголовного судопроизводства.

Такие правила законом именуется общими условиями судебного разбирательства и образуют институт уголовно-процессуального права.

Общие условия судебного разбирательства предусмотрены уголовно-процессуальными законами многих государств, например, Республики Болгария (статьи 258-270) [6], Республики Беларусь (статьи 286-310) [5], Республики Украина (статьи 318-336) [8], Российской Федерации (статьи 240-260) [7]. Не является исключением и действующий ныне Уголовно-процессуальный закон Республики Молдова (далее УПК РМ) [3], который существенно развил и усовершенствовал институт общих условий судебного разбирательства.

Не смотря на исключительную теоретическую и практическую значимость данного уголовно-процессуального института, в научной и специальной литературе, на наш взгляд, должного внимания ему не уделяется, в связи с чем он остается недостаточно исследованным. Отсутствует не только законодательное, но и четкое, научно обоснованное определение общих условий судебного разбирательства.

Такое определение отсутствует и во многих учебниках по уголовно-процессуальному праву, изданных после 2000 года и предназначенных для студентов, аспирантов и преподавателей юридических вузов и факультетов [10]. В некоторых литературных источниках данные условия именуется общими принципами судебного разбирательства [11].

Между тем, выработка единой и четкой дефиниции данного института позволит определить его место в системе уголовно-процессуального права, его соотношение с принципами уголовного производства, его практическое значение в реализации принципов уголовного процесса, обеспечении прав и законных интересов участников уголовного судопроизводства, осуществления правосудия.

Изложение основных положений. В литературных источниках общие условия судебного разбирательства определяются преимущественно как «закрепленные законом правила, определяющие порядок рассмотрения дел в течение всего судебного разбирательства» [12], или как

«наиболее общие обязательные правила, в которых применительно к особенностям данной стадии процесса концентрированно отразились принципы уголовного судопроизводства и которые направлены на успешное решение задач правосудия» [13], или как закрепленные законом правила, отражающие характерные черты судебного разбирательства и обеспечивающие осуществление в этой стадии всех принципов уголовного процесса [11, с. 220; 14, с.311].

На наш взгляд, сформулированные в приведенных дефинициях признаки общих условий судебного разбирательства не в полной мере определяют содержание, характерные черты, особенности, назначение общих условий судебного разбирательства как правового института, не позволяют провести четкое отличие его от других институтов уголовно-процессуального права.

При этом мы исходим из того, что, во-первых, «определяют порядок рассмотрения дел» прежде всего нормы, непосредственно устанавливающие последовательность и правила исследования доказательств в ходе судебного разбирательства, судебных прений, совещания суда и постановления приговора; во-вторых, «концентрированно отражаются принципы уголовного судопроизводства» практически во всех уголовно-процессуальных нормах, а не только в общих условиях судебного разбирательства, и все эти нормы в целом «направлены на успешное решение задач правосудия».

Назначение же общих условий судебного разбирательства мы видим в том, чтобы конкретизируя содержание принципов уголовного процесса применительно к судебному разбирательству, создать *условия*, необходимые для всестороннего, полного и объективного исследования судебной обстановки уголовного дела, успешного и полного решения *в ходе судебного разбирательства* задач уголовного судопроизводства.

Поэтому более точным и полнее отражающим признаки, характерные черты и особенности общих условий судебного разбирательства как правового института, определяющим его содержание и назначение, нам представляется сформулированное на основе соответствующих положений УПК РМ определение общих условий судебного разбирательства как установленных законом правил, которые обеспечивают реализацию принципов уголовного процесса *во всех судебных стадиях* уголовного процесса, отражают особенности этих стадий и *являются гарантиями* (выделено нами) обеспечения законного и всестороннего рассмотрения уголовного дела [9].

Анализ уголовно-процессуального законодательства Беларуси, Болгарии, России и Украины показывает, что УПК этих государств устанавливают указанные общие правила лишь для стадии судебного разбирательства, не распространяя их действие на другие судебные стадии, такие как назначение и подготовка судебного разбирательства, апелляционное и кассационное производство, производство в надзорной инстанции. Кроме того, законодатель Украины отдельные правила, традиционно относящиеся к общим условиям судебного разбирательства, а именно: определение границ (пределы) судебного разбирательства, изменение и дополнение обвинения, отказ прокурора от поддержания государственного обвинения, не считает их таковыми и тем самым сужает круг общих условий судебного разбирательства.

В отличие от законодателей других государств, молдавский законодатель устанавливает *единые общие условия* для всех судебных стадий: принятия судьей уголовного дела к производству, рассмотрения дела в первой инстанции, апелляционного и кассационного производства, исключительного порядка обжалования судебных решений и исполнения судебных решений. И такой подход молдавского законодателя нам представ-

ляется более удачным, вполне обоснованным и правильным.

Производство в каждой из названных стадий осуществляется на основе установленных законом процессуальных правил, которые можно условно разделить на два вида: специальные правила производства в каждой отдельно взятой стадии и процессуальные правила, действующие и применяемые во всех стадиях судебного производства, т.е. являющиеся едиными для всех этих стадий. Чтобы не повторять данные правила в каждой главе УПК применительно к той или иной судебной стадии, наш законодатель их объединил и включил в отдельную, первую главу раздела, регламентирующего производство во всех судебных стадиях, назвав её «Общие условия судебного разбирательства».

И действительно, практически во всех судебных стадиях применяются правила: непосредственности, устности и гласности судебного разбирательства; равноправия сторон; руководства председателем судебного заседания; ведения протокола судебного заседания; участия в судебном разбирательстве прокурора, подсудимого, защитника, потерпевшего, гражданского истца и гражданского ответчика; отложения, приостановления и прекращения судебного производства; вынесения судебных решений и др.

Данные правила действуют не в какой-то лишь одной из стадий судебного производства, а подобно принципам уголовного процесса - в каждой из них и имеют как бы «сквозной» характер. Если какое-то из таких правил не может быть применено в какой-либо стадии, закон содержит соответствующую оговорку, например, ведение протокола заседания только при рассмотрении дела в первой и апелляционной инстанциях (ч. 1 ст. 336 УПК РМ).

Будучи общими для всех судебных стадий, данные правила не являются при этом принципами уголовного процесса, которые, «выполняя роль несущих

конструкций» *всего* здания уголовного судопроизводства [15], действуют во всех, а не только в судебных, стадиях уголовного процесса, содержат главные, основополагающие правила-требования, которым подчиняется все производство по уголовному делу от его начала и до конца.

Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова существенно расширил институт общих условий судебного разбирательства, включив в него много новых, оригинальных положений, многие из которых отсутствуют в аналогичных правовых институтах других государств. К таковым следует отнести правила вызова сторон в суд (ст. 319), представления дополнительных доказательств и отказа от доказательств (ст. 327 и 328), правила разрешения дела (ст. 338), совещания судей по вопросам, подлежащим разрешению (ст. 339), провозглашения решения (ст. 340) и др.

Вместе с тем, УПК РМ, в отличие от УПК других государств, в качестве общего условия судебного разбирательства называет состязательность сторон (ст. 314). Несомненно, состязательность является важнейшей гарантией установления истины по уголовному делу в ходе судебного разбирательства и вынесения законного, обоснованного и справедливого приговора. Однако требование состязательности должно выполняться и в стадиях досудебного производства - в ходе осуществления уголовного преследования, где функции обвинения и защиты также отделены друг от друга, обособлены и осуществляются различными органами и лицами. Поэтому состязательность сторон возведена в ранг принципа уголовного процесса законодателями как Молдовы (ст. 24 УПК), так и Беларуси (ст. 24 УПК), Болгарии (ст. 12 УПК), Российской Федерации (ст. 15 УПК), Украины (ст. 16/1 УПК) и других государств.

Следовательно, принципиальное требование законодателя обеспечить состязательность сторон во всем уголовном процессе яв-

ляется основополагающим и распространяет свое действие на все стадии уголовного процесса, в том числе и на судебное разбирательство, определяет сущность, характер, важнейшие черты и особенности уголовного процесса в целом, а не только какой-либо его части.

Поэтому представляется излишним положение о состязательности сторон, сформулированное в статье 24 УПК РМ в качестве принципа уголовного процесса, закреплять также и в качестве общего условия судебного разбирательства. Данное правовое положение, являясь принципом уголовного процесса, имеет большее процессуальное значение, нежели в качестве общего условия судебного разбирательства и должно, безусловно, соблюдаться во всех стадиях уголовного судопроизводства. Думается, в том числе и таким соображением руководствовались законодатели тех государств, которые не стали данное принципиальное положение «дублировать» и в качестве общего условия судебного разбирательства.

Законодатель РМ в качестве принципа уголовного процесса и общего условия судебного разбирательства закрепляет и положение о гласности судебного заседания (ст. 18 и 316 УПК). Аналогичным образом поступают законодатели Беларуси (ст. 23 и 287 УПК), Болгарии (ст. 20 и 263 УПК) и Украины (ст. 27 и 328 УПК).

Однако, анализ норм УПК РМ, в которых закреплены общие положения и конкретные правила осуществления *уголовного преследования*, показывает, что принцип гласности в них не получил дальнейшего закрепления и развития. На этапах уголовного преследования гласность практически отсутствует. Более того, Уголовным кодексом Республики Молдова [4] установлена уголовная ответственность за разглашение данных уголовного преследования (ст. 315). Поэтому данное правовое положение, на наш

взгляд, не может быть возведено в ранг принципа уголовного процесса.

В пользу такого мнения свидетельствует законодательная формулировка данного положения – *гласность судебного заседания и его содержания – во всех судебных инстанциях проводятся открытые судебные заседания, за исключением случаев, предусмотренных УПК* (статьи 18 и 316 УПК РМ). Следовательно, требование гласности в полной мере проявляет свое действие только в судебных стадиях производства по уголовному делу. Поэтому, не умаляя значения данного правового положения, полагаем, что оно может быть закреплено лишь в качестве общего условия судебного разбирательства.

Отметим, что согласно статье 117 Конституции Республики Молдова [1], открыто проводится не весь уголовный процесс, а лишь судебное заседание (судебное разбирательство). И в Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод [2] записано, что каждый человек имеет право при рассмотрении любого уголовного обвинения, предъявляемого ему, на справедливое и *публичное* разбирательство дела (п. 1 ст. 6). УПК России закрепляет гласность судебного разбирательства только в качестве общего условия судебного разбирательства (ст. 241).

В прошлом УПК всех бывших республик СССР в качестве общего условия судебного разбирательства закрепляли требование непрерывности его осуществления, означавшее недопустимость рассмотрения теми же судьями любых других дел ранее окончания производства по начатому делу [16]. По мнению юристов, соблюдение этого требования способствовало более полному восприятию судьями всех обстоятельств дела, что имело важное значение для правильного анализа собранного доказательственного материала [17].

В настоящее время данное положение в качестве общего условия судебного разбирательства

и гарантии соблюдения судьями принципа осуществления судопроизводства в разумные сроки сохранили УПК Беларуси – *судебное разбирательство по каждому уголовному делу ведется непрерывно в течение рабочего дня, кроме случаев объявления перерыва по ходатайству сторон или усмотрению суда* (ст. 286) и УПК Украины, согласно статье 322 которого *судебное разбирательство происходит непрерывно, кроме времени, назначенного для отдыха*. При этом не считается нарушением непрерывности судебного разбирательства отложение судебного заседания из-за неявки стороны и других участников уголовного производства, проведения экспертизы или из-за других определенных законом обстоятельств.

Заслуживает внимания и позиция болгарского законодателя, который сохранил условие непрерывности судебного заседания, но ограничил период его действия, сформулировав данное условие следующим образом: «после заслушивания судебных прений и последнего слова подсудимого члены суда не могут до постановления приговора рассматривать другое дело» (ст. 259 УПК).

Изложенное позволяет сформулировать следующие **выводы**.

Общие условия судебного разбирательства – это закрепленные в УПК РМ единые для всех судебных стадий правила, конкретизирующие содержание принципов уголовного процесса применительно к судебному разбирательству, отражающие специфику судебного разбирательства, и предназначенные для создания условий успешного и полного решения задач уголовного судопроизводства в судебных стадиях.

Значение и отличие данного правового института от других институтов уголовно-процессуального права состоит в том, что он объединяет правила производства по уголовным делам, общие для всех судебных инстанций. Эти правила конкретизируют содержание принципов уголовного процесса примени-

тельно к судебным стадиям, являются промежуточными и связующими звеньями между принципами уголовного процесса и правилами производства конкретных процессуальных действий в судебных инстанциях. Они отражают специфику судебного разбирательства по уголовным делам и должны соблюдаться во всех судебных стадиях – как при рассмотрении дел по существу в первой инстанции, так и при пересмотре в последующих судебных инстанциях принятых по этим делам судебных решений. Назначение этих правил – создать специальный правовой режим, условия, способствующие эффективному решению задач уголовного судопроизводства в судебных стадиях.

Общие условия судебного разбирательства обеспечивают реализацию принципов уголовного процесса **во всех судебных стадиях** уголовного процесса, отражают особенности этих стадий, **являются гарантиями** обеспечения законного и всестороннего рассмотрения уголовного дела.

Исследование института общих условий судебного разбирательства будет способствовать дальнейшему развитию и совершенствованию его правовых положений и практики их применения.

Литература

1. Конституция Республики Молдова. Monitorul Oficial al Republicii Moldova № 1 от 12.08.1994 г. Повторно опубликована в Monitorul Oficial № 78 от 29.03.2016 г., ст. 140.
2. Европейская Конвенция о защите прав человека и основных свобод. Страсбург. Совет Европы. Служба публикаций и документации. 1995 год.
3. Закон Республики Молдова № 122-XV от 14.03.2003 г. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2003 – 7 июня. - № 104-110. Повторное опубликование в Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2013 – 5 ноября - № 248-251.
4. Уголовный кодекс Республики Молдова. Закон РМ № 985-XV от 18 апреля 2002 г. Monitorul Oficial al Republicii Moldova № 47-48 от 26 апреля 2001 г. Повторно опубликован: Monitorul

Oficial al Republicii Moldova № 72-74 от 14 апреля 2009 г.

5. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь. Принят Палатой представителей 24 июня 1999 года. Одобрен Советом Республики 30 июня 1999 года. – Мн.: Амалфея, 2006 г.

6. Наказательно-процессуален кодекс на Република България. Принят Народным Собранием 14 октября 2005 г. Опубликован в «Държавен вестник», 2005 г., № 86.

7. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации. Принят Государственной Думой 22 ноября 2001 года. Одобрен Советом Федерации 5 декабря 2001 года. М.: Эксмо, 2012 г.

8. Уголовный процессуальный кодекс Украины. Закон Украины № 4651-VI от 13 апреля 2012 г. // Голос Украины № 90-91 (5340-5341) от 19 мая 2012 г. – С. 9-49.

9. Igor Dolea, Dumitru Roman, Iurie Sedlețchi, Tatiana Vizdoagă ... Drept procesual penal: Vol. 2: Partea specială / Univ. de stat din Moldova - Ch.: Cardidact, 2006, p. 101-102.

10. Григорьев В.Н. Уголовный процесс: Учебник / – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Эксмо, 2008. С. 569-578. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: учеб. – 2-е изд., перераб. и доп. / Л.Н. Башкатов [и др.]. – М.: Проспект, 2009. С. 443-463.

11. Уголовный процесс: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности 030501 «Юриспруденция» / под ред. А.В. Ендольцевой, О.А. Галустьяна. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2008. С. 222.

12. Уголовный процесс (конспект лекций). – М.: А-Приор, 2009. С. 113.

13. Кисеев Н.М. Уголовный процесс. Учебник для студентов юрид. факультетов. – Ch.: MONOGRAF, 2006, с. 835. Белоносов В.О., Чернышева И.В. Российский уголовный процесс: Учебное пособие. – М: «Дашков и К», Саратов: «БизнесВолга», 2007. С. 310.

14. Безлепкина Б.Т. Уголовный процесс России : учебное пособие. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: КНОРУС, 2008. С. 311.

15. Безлепкина Б.Т. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации (постатейный) / – 7-е изд., перераб. и доп. – М.: КНОРУС, 2008. С. 14.

16. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу РСФСР. – М.: Издательство «СПАРК», 1995, с. 323-324.

17. Уголовно-процессуальный кодекс Украинской ССР. Научно-практический комментарий. Киев. Политиздат Украины. 1974, с. 281.

ОСОБЕННОСТИ УВОЛЬНЕНИЯ В СВЯЗИ С СОКРАЩЕНИЕМ ЧИСЛЕННОСТИ ИЛИ ШТАТА РАБОТНИКОВ ПРЕДПРИЯТИЯ.

Галина КИВЕРЬ,

доктор права, заместитель директора Дирекции управления кадрами
Г. П. «Железная дорога Молдовы»

SUMMARY

The author set the task of highlighting the order of dismissal in connection with the reduction in the number or staff of workers of the enterprise and pay attention to the rules of law, which, in the author's opinion, require modification, addition, adjustment.

Keywords: reduction of staff, staff reduction, transfer, change, dismissal, termination.

* * *

Автор поставил задачу осветить порядок увольнения в связи с сокращением численности или штата работников предприятия и обратить внимание на нормы права, которые, по мнению автора, требуют изменения, дополнения, корректировки.

Ключевые слова: сокращение численности, сокращение штата, перевод, изменение, увольнение, прекращение.

Актуальность темы обусловлена противоречивостью отдельных правовых норм, регулирующих увольнение в связи с сокращением численности или штата работников предприятия.

Так, пункт d) части (1) ст. 88 Трудового кодекса Республики Молдова (далее – ТК РМ) № 154-XV от 28.03.2003 года требует сокращения в первую очередь вакантных рабочих мест [1]. Данное требование несовместимо с обязанностью работодателя принять меры к трудоустройству работников, должности которых сокращены.

При увольнении в связи с сокращением численности или штата работников предприятия необходимо руководствоваться:

1) пунктом e) ст. 5, ст. 8, пунктом f) части (2) ст. 10, ст. 13, ст. 86-90, 143, 183, 186, 251, 257, части (4) ст. 388 ТК РМ;

2) Постановлением Правительства РМ № 426 от 26.04.2004 года «Об утверждении Порядка исчисления средней заработной платы». [2]

3) Постановлением Пленума Высшей судебной палаты Республики Молдова № 9 от 22.12.2014 года «О судебной практике рассмотрения споров, которые возникают в процессе заключения, изменения и прекращения индивидуального трудового договора»; [3]

4) Конвенцией Международной организации труда «О прекращении трудовых отношений по инициативе предпринимателя» от 2 июня 1982 года № 158, ратифицированной постановлением Парламента РМ № 999-XIII от 15.10.1996 года; [4]

5) Конвенцией Международной организации труда «о дискриминации в области труда и занятий № 111 от 25 июня 1958 года, ратифицированной постановлением Парламента РМ № 593-XIII от 28.09.1993 года. [5]

6) Коллективным соглашением (национальный уровень) № 11 от 28.03.2012 года «Критерии массового сокращения рабочих мест».

Процедура увольнения в связи с сокращением численности или штата работников предприятия, установленная ст. 88 ТК РМ, должна строго соблюдаться. [6]

Согласно части (1) ст. 88 ТК РМ работодатель вправе уволить работников в связи с ликвидацией предприятия либо сокращением численности или штата работников (пункты b) и c) части (1) ст. 86) только при условии:

a) издания юридически или экономически обоснованного приказа (распоряжения, решения, постановления) о ликвидации предприятия либо сокращении численности или штата работников;

b) издания приказа (распоряжения, решения, постановления) об извещении работников под расписку за два месяца до ликвидации предприятия либо сокращения численности или штата работников. В случае сокращения численности или штата работников предприятия извещаются только лица, рабочие места которых сокращаются;

c) письменного предложения работнику одновременно с извещением об увольнении в связи с сокращением численности или штата работников предприятия другого места работы (должности) на данном предприятии (при условии, что такое место работы (должность) существует на предприятии, а извещенный работник соответствует требованиям, необходимым для его замещения);

d) сокращения в первую очередь вакантных рабочих мест;

e) расторжения индивидуального трудового договора в первую очередь с работниками, работающими по совместительству;

f) предоставления работнику, подлежащему увольнению, одного рабочего дня в неделю с сохранением средней заработной платы для поиска другой работы;

g) представления агентству занятости населения в установленном порядке информации о подле-

жащих увольнению работников за два месяца до увольнения;

h) обращения в профсоюзный орган за согласием на увольнение работников в порядке, установленном настоящим кодексом;

i) письменного уведомления не менее чем за три месяца профсоюзных органов предприятия и соответствующей отрасли о реорганизации или ликвидации предприятия, влекущих массовое сокращение рабочих мест, и ведения с ними переговоров о соблюдении прав и интересов работников. Критерии массового сокращения рабочих мест устанавливаются коллективными соглашениями.

Вывод. Приказ о сокращении численности или штата работников должен быть юридически обоснован. Старая редакция пункта а) части (1) ст. 88 ТК РМ, действовавшая до вступления в силу закона РМ № 205 от 20.11.2015 года, требовала издания юридически обоснованного приказа. Закон РМ № 205 от 20.11.2015 года, вступивший в силу 18.12.2015 года дополнил пункт а) части (1) ст. 88 ТК РМ после слова «юридически» словами «или экономически». [7]

Предложение. Из пункта а) части (1) ст. 88 ТК РМ следует исключить слова «или экономически».

Пункт d) части (1) ст. 88 ТК РМ, требующий сокращения в первую очередь вакантных рабочих мест, по нашему мнению, следует отменить, т.к. в случае сокращения вакантных рабочих мест работодатель не сможет перевести работника, должность которого сокращена, на другое рабочее место. Рабочее место может стать вакантным вследствие смерти или увольнения работника. Однако, это рабочее место может быть необходимым. Например, единственный на предприятии бухгалтер подал в отставку. По прямому смыслу пункта d) части (1) ст. 88 ТК РМ работодатель обязан сократить единственную на предприятии должность бухгалтера, которая стала вакантной.

Согласно части (2) ст. 88 ТК РМ в случае не издания приказа (распоряжения, решения, постановления) об увольнении работника по истечении двухмесячного срока

после предварительного извещения эта процедура не может быть повторена в течение того же календарного года. В двухмесячный срок не включаются периоды нахождения работника в ежегодном оплачиваемом отпуске, учебном и медицинском отпуске.

Согласно части (3) ст. 88 ТК РМ сокращенное рабочее место не может быть восстановлено в штате предприятия в течение календарного года, в котором имело место увольнение работника, его занимавшего.

Согласно части (1) ст. 87 ТК РМ увольнение работников – членов профсоюза в случаях, предусмотренных пунктами с), е) и g) части (1) ст. 86, допускается только с предварительного письменного согласия профсоюзного органа (профсоюзного организатора) предприятия. В остальных случаях увольнение допускается после предварительной консультации с профсоюзным органом (профсоюзным организатором) предприятия. Нарушение этого требования влечет признание увольнения незаконным, восстановление незаконно уволенного работника на прежней работе и взыскание с работодателя материального и морального ущерба, причиненного незаконным увольнением.

При увольнении в связи с сокращением численности или штата работников работодателем должны быть соблюдены требования пункта е) ст. 5, ст. 8, пункта f) части (2) ст. 10, части (2) ст. 86, ст. 87, 183, 186, 251, 257, части (4) ст. 388 ТК РМ.

Пункт е) ст. 5 ТК РМ устанавливает такой важнейший принцип регулирования трудовых и иных непосредственно связанных с ними отношений как равенство прав и возможностей работников.

Этот принцип конкретизируется в ст. 8 ТК РМ.

Согласно части (1) ст. 8 ТК РМ в рамках трудовых отношений действует принцип равноправия всех работников. Запрещается любая прямая или косвенная дискриминация работника по признаку пола, возраста, расы, цвета кожи, национальности, вероисповедания, поли-

тических убеждений, социального происхождения, места жительства, наличия ограничения возможностей, ВИЧ/СПИД-инфицирования, членства в профсоюзе или участия в профсоюзной деятельности, а также по иным критериям, не связанным с профессиональными качествами работника.

Согласно части (2) ст. 8 ТК РМ не является дискриминацией установление различий, исключений, предпочтений или отдельных прав для работников, обусловленных требованиями, специфическими для данного вида труда или предусмотренными действующим законодательством, либо особой заботой государства о лицах, нуждающихся в повышенной социальной и правовой защите.

При увольнении в связи с сокращением численности или штата работников предприятия должно быть соблюдено преимущественное право на оставление на работе.

Согласно части (1) ст. 183 ТК РМ в случае сокращения численности или штата работников преимущественное право на оставление на работе предоставляется работникам, имеющим более высокую квалификацию и производительность труда.

Квалификация определяется путём сравнения профессиональных качеств работников однородных специальностей (работников, занимающих однородные должности). Одним из главных критериев является размер заработной платы работников однородных специальностей. Очевидно, что работник с заработной платой 6000 лей в месяц имеет преимущественное право на оставление на работе, в сравнении с работником однородной специальности с заработной платой 5800 лей в месяц.

Если работники однородных специальностей имеют равную квалификацию и производительность труда, применяется часть (2) ст. 183 ТК РМ.

Согласно части (2) ст. 183 ТК РМ при равной квалификации и производительности труда преимущественное право на оставление на работе имеют:

а) семейные работники, имею-

щие на содержании двух или более лиц и/или лицо с ограниченными возможностями;

b) работники, в семьях которых нет других лиц с самостоятельным доходом;

c) работники, имеющие больший трудовой стаж на данном предприятии;

d) работники, пострадавшие вследствие несчастного случая на производстве или получившие профессиональное заболевание на данном предприятии;

e) работники, повышающие свою квалификацию в высших и средних специальных учебных заведениях без отрыва от работы;

f) лица с ограниченными возможностями вследствие войны и члены семей военнослужащих, погибших или пропавших без вести;

g) участники боевых действий по защите территориальной целостности и независимости Республики Молдова;

h) изобретатели;

i) лица, получившие или перенесшие лучевую болезнь или другие заболевания, связанные с облучением вследствие аварии на Чернобыльской АЭС;

j) лица с ограниченными возможностями, в отношении которых установлена причинная связь между наступлением ограничения возможностей и аварией на Чернобыльской АЭС, участники ликвидации последствий аварии на Чернобыльской АЭС в зоне отчуждения в 1986-1990 годах;

k) работники, имеющие несколько поощрений за успехи в труде и не имеющие дисциплинарных взысканий (статья 211);

l) работники, которым осталось не более пяти лет до установления пенсии по возрасту.

Согласно части (3) ст. 183 ТК РМ в случае, когда отдельные лица, перечисленные в части (2), соответствуют нескольким критериям из предусмотренных в данной части, преимущественное право на оставление на работе имеют лица, соответствующие большему числу критериев. При равенстве их количества преимущественное право на оставление на работе принадлежит лицу, име-

ющему больший стаж работы на данном предприятии.

ТК РМ запрещает увольнение отдельных категорий работников в связи с сокращением численности или штата работников.

Так, согласно ст. 251 ТК РМ запрещается увольнение беременных женщин, женщин, имеющих детей в возрасте до шести лет, и лиц, находящихся в отпуске по уходу за ребенком, предусмотренном ст. 124, 126 и 127, за исключением случаев, предусмотренных пунктами b), g) – k) части (1) ст. 86.

Согласно ст. 252 ТК РМ гарантии и права, предоставляемые женщинам, имеющим детей в возрасте до шести лет, и другим лицам, находящимся в отпуске по уходу за ребенком, предусмотренном статьями 124, 126 и 127 (ограничение работы в ночное время и сверхурочной работы, привлечения к работе в выходные дни и направления в служебную командировку, предоставление дополнительных отпусков, установление привилегированного режима труда, другие гарантии и льготы, установленные трудовым законодательством), распространяются помимо родственников, указанных в части (4) ст. 124, и на других лиц, фактически осуществляющих уход за детьми в отсутствие материнского ухода (в случае смерти матери, лишения ее родительских прав, длительного нахождения в лечебном учреждении и в других случаях), а также на опекунов (попечителей) несовершеннолетних.

Согласно части (4) ст. 388 ТК РМ увольнение работников, избранных в состав профсоюзных органов, как освобожденных, так и не освобожденных от основной работы, не допускается в течение двух лет со дня истечения срока их полномочий, за исключением случаев ликвидации предприятия или совершения этими работниками виновных действий, за которые действующим законодательством предусмотрена возможность увольнения. В таких случаях увольнение осуществляется на общих основаниях. Несовершеннолетние работники пользуются дополнительной гарантией при увольнении.

Согласно ст. 257 ТК РМ увольнение работников в возрасте до 18 лет, за исключением случая ликвидации предприятия, допускается только с письменного согласия территориального агентства занятости населения с соблюдением общих условий увольнения, предусмотренных настоящим кодексом.

Согласно части (2) ст. 86 ТК РМ не допускается увольнение работника в период пребывания его в медицинском отпуске, ежегодном оплачиваемом отпуске, учебном отпуске, отпуске по беременности и родам, частично оплачиваемом отпуске по уходу за ребенком до достижения им возраста трех лет, дополнительном отпуске без сохранения заработной платы по уходу за ребенком в возрасте от 3 до 6 лет, в период исполнения государственных или общественных обязанностей, а также в период откомандирования, за исключением случаев ликвидации предприятия.

Трудовой кодекс не определяет последствий нарушения требований части (2) ст. 86 ТК РМ. Отдельные судьи признают такое нарушение существенным и выносят решения об отмене приказов об увольнении, восстановлении работников на прежней работе и взыскании материального и морального ущерба, причиненного незаконным увольнением.

Другие судьи считают такое нарушение несущественным и выносят решения об изменении даты увольнения на дату окончания ежегодного отпуска (с взысканием среднего заработка за эти дни, отказывая в восстановлении на работе).

Предложение. Ст. 86 ТК РМ следует дополнить частью (3), определяющей юридические последствия нарушения требований части (2) ст. 86 ТК РМ.

Отдельные учёные считают, что увольнение в связи с сокращением численности или штата работников признаётся правомерным, если соблюдены следующие условия:

1. сокращение численности или штата работников предприятия действительно имело место, т.е. были сокращены конкретные должности (рабочие места), предусмотренные

предыдущим штатным расписанием, и рабочее место уволенного отсутствует;

2. уволенный работник не относится к категории работников, увольнение которых в связи с сокращением численности или штата работников, запрещено законом;

3. уволенный работник имеет более низкую квалификацию и производительность труда, чем работники однородных специальностей (должностей), оставленные на работе, т.е. работодателем учтены требования части (1) ст. 183 ТК РМ;

4. учтены требования части (2) ст. 183 ТК РМ,

5. работодатель принял меры к переводу работника, должность которого сокращена, на другую работу;

6. работник, являющийся членом профсоюза, был уволен с предварительного согласия профсоюзного органа (профсоюзного организатора) предприятия. [8]

Увольнение в связи с сокращением численности или штата работников предприятия должно быть признано судебной инстанцией неправомерным, если оно произведено с нарушением любого из этих условий.

В частности, увольнение должно быть признано неправомерным, если рабочее место (должность) уволенного работника фактически не было сокращено и обязанности уволенного работника исполняет другое лицо, либо, если работник, являющийся членом профсоюза, уволен без предварительного согласия профсоюзного органа (профсоюзного организатора) предприятия.

Предварительное согласие профсоюзного органа должно быть получено с соблюдением ст. 87 ТК РМ, законодательства, регулирующего деятельность профсоюзных органов и устава профсоюза данной организации.

Согласно части (2) ст. 87 ТК РМ увольнение лица, избранного в профсоюзный орган и не освобожденного от основной работы, допускается с соблюдением общего порядка и только с предварительного согласия профсоюзного органа,

членом которого является данное лицо.

Согласно части (3) ст. 87 ТК РМ руководители первичной профсоюзной организации (профсоюзные организаторы), не освобожденные от основной работы, не могут быть уволены без предварительного согласия вышестоящего профсоюзного органа.

Согласно части (4) ст. 87 ТК РМ профсоюзные органы (профсоюзные организаторы), указанные в частях (1)–(3), обязаны сообщить работодателю в течение 10 рабочих дней со дня его обращения свое аргументированное в письменной форме согласие или несогласие (консультативное мнение) с увольнением работника. В случае неполучения работодателем ответа в указанный срок согласие (консультативное мнение) соответствующего органа подразумевается.

Предложение. Часть (4) ст. 87 ТК РМ, противоречащую частям (1)–(3) ст. 87 ТК РМ, следует отменить, т.к. отсутствие положительного ответа не должно считаться положительным ответом.

Следует учитывать, что для получения согласия на увольнение работников в профсоюзный орган предприятия должен обратиться с письменной просьбой руководитель предприятия либо другой руководящий работник, имеющий право приема и увольнения работников.

Если работник был уволен не через 2 месяца после предупреждения об увольнении, а раньше, но работник был уволен в связи с сокращением численности или штата работников предприятия с соблюдением всех других требований ст. 88 ТК РМ, суд не восстанавливает уволенного на прежней работе, а изменяет дату увольнения и взыскивает с работодателя средний заработок за соответствующий период. [9]

Увольнение в связи с сокращением численности или штата работников предприятия производится в следующем порядке.

Вначале сокращаются конкретные штатные единицы.

Потом работники, должности которых сокращены, предупрежда-

ются о предстоящем через 2 месяца увольнении.

Затем руководителя предприятия обращаются в профсоюзный орган (к профсоюзному организатору) предприятия с письменным ходатайством о даче согласия на увольнение работников.

В случае получения письменного согласия на увольнение работников либо в случае отсутствия ответа в течение 10 дней, руководитель предприятия издает приказ об увольнении.

Согласно части (3) ст. 81 ТК РМ индивидуальный трудовой договор прекращается на основании приказа (распоряжения, решения, постановления) работодателя, который доводится до сведения работника под расписку не позднее дня освобождения от работы. Приказ (распоряжение, решение, постановление) работодателя о прекращении индивидуального трудового договора должен содержать указание на соответствующую статью закона, ее часть, пункт и подпункт.

Работник должен быть уволен в последний день 2-х месячного срока, установленного пунктом б) части (1) ст. 88 ТК РМ.

В день увольнения работодатель обязан выдать работнику его трудовую книжку в выплатить уволенному все причитающиеся ему к выплате денежные суммы.

Согласно части (1) ст. 143 ТК РМ при отсутствии спора о размерах всех причитающихся работнику от предприятия сумм расчет производится:

а) в случае прекращения индивидуального трудового договора с работником, продолжающим работать до дня освобождения, – в день освобождения;

б) в случае прекращения индивидуального трудового договора с работником, не работающим до дня освобождения (в случае медицинского отпуска, отсутствия на работе без уважительных причин, лишения свободы и пр.), – не позднее чем на следующий день после предъявления освобожденным работником требования о расчете.

Работнику, уволенному в связи с сокращением численности или штата работников предприятия,

работодатель в день увольнения обязан выплатить причитающуюся ему заработную плату, компенсацию за неиспользованный отпуск (если она причитается), а также выходное пособие, предусмотренное частью (1) ст. 186 ТК РМ.

Согласно части (1) ст. 186 ТК РМ работникам, уволенным с предприятия в связи с его ликвидацией или прекращением деятельности работодателя – физического лица (пункт b) части (1) ст. 86) либо сокращением численности или штата работников (пункт c) части (1) ст. 86), гарантируется:

a) выплата за первый месяц выходного пособия в размере суммированного среднего размера одной недельной заработной платы за каждый год, проработанный на данном предприятии, но не менее одной средней месячной заработной платы. Если предприятие является правопреемником ранее реорганизованного предприятия и индивидуальный трудовой договор с данными работниками ранее не был прекращен (ст. 81), учитываются все годы работы;

b) выплата за второй месяц выходного пособия в размере среднемесячной заработной платы, если уволенное лицо не было трудоустроено;

c) выплата за третий месяц выходного пособия в размере среднемесячной заработной платы, если после увольнения работник зарегистрировался в течение 14 календарных дней в территориальном агентстве занятости населения в качестве безработного и не был трудоустроен, что подтверждено соответствующей справкой;

d) выплата при ликвидации предприятия по письменному соглашению сторон сумм, связанных с увольнением работника, полностью за все три месяца в день его увольнения.

Пункту a) части (1) ст. 186 ТК РМ противоречит подпункт 2) пункта 14 Порядка исчисления средней заработной платы, утвержденного постановлением Правительства РМ № 426 от 26.04.2000 года, согласно которому общая сумма средней заработной платы, причитающейся к выплате работнику, для выплаты

выходного пособия, выраженного в средних недельных заработных платах, определяются путем умножения средней заработной платы за один календарный день на 7 дней или среднечасовой заработной платы на 40 часов (35 часов, 30 часов - в случае сокращенной продолжительности рабочего времени) и на количество полных лет, отработанных на данном предприятии с даты последнего поступления на работу.

В случае установления выходного пособия в средних месячных заработных платах, а также для установления средней месячной заработной платы, сохраняемой на период трудоустройства, и в остальных случаях ее сохранения, перечисленных в подпункте 1 пункта 6 настоящего порядка исчисления, указанные суммы определяются путем умножения средней заработной платы за один календарный день на 29,4 дня или среднечасовой заработной платы на 169 часов (148 часов, 126,8 часа - в случае сокращенной продолжительности рабочего времени)

Согласно части (2) ст. 12 Гражданского процессуального кодекса Республики Молдова (далее – ГПК РМ) № 225-XV от 30.05.2003 года если при рассмотрении гражданских дел установлено, что закон или другой нормативный акт противоречит закону или другому нормативному акту, имеющему большую юридическую силу, судебная инстанция применяет нормы закона или другого нормативного акта, имеющего большую юридическую силу. [10]

Следовательно, подпункт (2) пункта 14 Порядка исчисления средней заработной платы не подлежит применению как противоречащий нормативному акту, обладающему большей юридической силой – части (1) ст. 186 ТК РМ.

Пункт c) части (1) ст. 186 ТК РМ лишает пенсионеров права на выходное пособие за 3-й месяц после увольнения, т.к. пенсионеры не могут быть зарегистрированы в качестве безработных.

Предложение. Пункт c) части (1) ст. 186 ТК РМ следует изменить, предоставив пенсионерам, уволенным в связи с сокращением

численности или штата работников предприятия, право на выходное пособие за третий месяц после увольнения. Пункт c) части (1) ст. 186 ТК РМ носит дискриминационный характер и противоречит пункту e) ст. 5, ст. 8 ТК РМ, Конвенции МОТ № 111 «О дискриминации в области труда и занятий».

Согласно ст. 13 ТК РМ если международными договорами, соглашениями, конвенциями или иными международными актами, одной из сторон которых является Республика Молдова, предусмотрены иные положения, чем содержащиеся в настоящем кодексе, приоритет имеют международные нормы.

Пункт c) части (1) ст. 186 ТК РМ противоречит и ст. 7 закона РМ «Об обеспечении равенства» № 121 от 25.05.2012 года. [11]

Согласно ст. 7 этого закона запрещается любое различие, исключение, ограничение или предпочтение по установленным настоящим законом признакам, следствием которых являются ограничение или подрыв равных возможностей или отношения при найме на работу или увольнении, в непосредственной трудовой деятельности и профессиональной подготовке. Запрет дискриминации на основе сексуальной ориентации применяется в сфере занятости и трудоустройства.

Являются дискриминационными следующие действия работодателя:

a) размещение объявлений о найме на работу с указанием условий и критериев, препятствующих или благоприятствующих определенным лицам;

b) необоснованный отказ лицу в найме на работу;

c) необоснованный отказ в допуске лиц к курсам повышения профессиональной квалификации;

d) неравная оплата за работу одного вида и/или объема;

e) дифференцированное и необоснованное распределение трудовых заданий, вытекающее из предоставления лицам менее благоприятного статуса;

f) домогательство;

g) любые иные действия, проти-

воречащие законным положениям.

Отказ в найме на работу, приеме на курсы повышения профессиональной квалификации или продвижении лица признается необоснованным, если:

а) испрашивается представленные каких-либо иных документов помимо законно установленных;

б) утверждается, что лицо не соответствует условиям, которые не имеют ничего общего с профессиональной подготовкой, необходимой для выполнения требуемой работы, или требуется соответствие каким-либо другим незаконным условиям, имеющим аналогичные последствия.

Работодатель обязан размещать в доступных для всех работников местах законные положения, гарантирующие соблюдение равных возможностей и равного отношения на рабочем месте.

Любое различие, исключение, ограничение или предпочтение в отношении определенного места работы не является дискриминацией в случае, когда специфический характер деятельности или условий, в которых данная деятельность реализуется, диктует существенные и определяющие профессиональные требования, при условии, что цель должна быть законной, а требования – пропорциональными.

Уволенный работник вправе обжаловать увольнение путём обращения в суд первой инстанции по месту нахождения ответчика.

Согласно ст. 353 ТК РМ работники или их представители, обратившиеся в судебные инстанции с заявлениями о разрешении споров и конфликтов, вытекающих из отношений, предусмотренных ст. 348, в том числе для обжалования судебных решений (определений) по данным спорам и конфликтам, освобождаются от уплаты судебных расходов (государственной пошлины и расходов, связанных с рассмотрением дела).

Пунктом а) части (1) ст. 355 ТК РМ установлен 3-месячный срок

исковой давности для обращения работника в суд.

До вступления в силу закона РМ № 168 от 09.07.2010 года срок исковой давности был равен одному году.

При рассмотрении индивидуальных трудовых споров работники суды должны руководствоваться частью (2) ст. 89 ТК РМ, согласно которой при рассмотрении индивидуального трудового спора судебной инстанцией работодатель обязан доказать законность и привести основания перевода или освобождения работника. В случае обжалования работником-членом профсоюза приказа об увольнении судебная инстанция затребует согласие (консультативное мнение) профсоюзного органа (профсоюзного организатора) относительно увольнения данного работника.

В случае признания увольнения незаконным суд восстанавливает работник на прежней работе и возмещает с работодателя материальный и моральный ущерб в соответствии со ст. 90 ТК РМ.

Согласно части (1) ст. 90 ТК РМ при восстановлении на работе работника, незаконно переведенного на другую работу или незаконно освобожденного от работы, работодатель обязан возместить ему нанесенный ущерб.

Согласно части (2) ст. 90 ТК РМ возмещение работодателем ущерба, нанесенного работнику, включает:

а) обязательную компенсацию за весь период вынужденного отсутствия на работе в размере не менее средней заработной платы работника за этот период;

б) возмещение дополнительных расходов, связанных с обжалованием перевода на другую работу или освобождения от работы (консультация специалистов, судебные расходы и др.);

в) возмещение причиненного работнику морального ущерба.

Согласно части (3) ст. 90 ТК РМ размер суммы возмещения морального ущерба определяется судеб-

ной инстанцией с учетом оценки действий работодателя, но не может быть меньше среднемесячной заработной платы работника.

Согласно части (4) ст. 90 ТК РМ вместо восстановления на работе стороны могут заключить мировое соглашение, а в случае спора судебная инстанция может взыскать с работодателя в пользу работника с его согласия дополнительную компенсацию, помимо сумм, указанных в части (2), в размере не менее трех его средних месячных заработных плат.

Литература

1. Официальный монитор РМ № 159-162 от 29.07.2003 г.
2. Официальный монитор РМ № 73-76 от 07.05.2004 г.
3. Кадры и заработная плата», № 2 (98), 2015 г., стр. 75-103; Бюллетень Высшей судебной палаты Республики Молдова, 2015, № 4
4. Официальный монитор РМ № 75-76 от 21.11.1996 г.
5. Официальный монитор РМ № 26.10.1995 г.
6. Капша Т., Сосна Б., Захария С., «Трудовое право Молдовы. Учебно-практическое пособие», Германия, 2016, стр. 153
7. Официальный монитор РМ № 205 от 18.12.2015 г.
8. Сосна Б.И., Романдаш Н.Т., Горелко Н.А., Баурчулу А.П., «Трудовые споры. Учебно-практическое пособие», Кишинев, 2004, стр. 99-100
9. Сосна Б.И., Романдаш Н.Т., Горелко Н.А., Баурчулу А.П., «Трудовые споры. Учебно-практическое пособие», Кишинев, 2004, стр. 100
10. Официальный монитор РМ № 130-134 от 21.06.2013 г.
11. Официальный монитор РМ № 103 от 29.05.2012 г.